

2-3.

R

MEDICINA SALERNITANA

I D E S T

Conservandæ bonæ valetudinis
præcepta,

C U M

ARNOLDI VILLANOVANI

In singula Capita exegesi.

A C C E D U N T

M A T T H E I P O L I T I

In Salernitana Schola P. P.

NOVISSIMA COMMENTARIA.

T O M. I.

SALERNI, MDCCCLXXXIX.

Ex Officina Ferdinandi Campi

Superioribus annuentibus.

20000 048572 02000

SALERNITANI COLLEGII PATRIBUS
MATTHAEUS POLITI

CUM Medicæ facultatis opus
Salernitana Schole antiquitus inscriptum, hujus
nostræ Salernitani Collegiæ
decus sane, ac ornamentum, perinde
apud nos respectum, atque pene obliteratedum, ac apud exteræ Nationes tam
celebratum, tantique habitum, ut illinc
optima spei præstantiores juvenes mag-
niss. eorum tum incommodis, cum inge-
nitibus impenaiis, posthabitatis patriis Aca-
demias, huc ad obtinendam a nostro Col-
legio Medicam Lauream gregatim in diem
certatim adventare conspiciantur, sepe
numero inter mea consueta studia præ-
manibus haberem, ejusdem canones com-
mentariosque pro mei ingenii moda-
lo viribusque æqua lance perpendere:

tandem ad ejusdem nostri Collegii nomen perpetim renovandum, contentiōnem animi mei adhibui, ut novis aliis commentariis adjectis, e tenebris, in quibus nescio quo Fato, quave diffidia, ad hæc nostra tempora delituit, in lucem revocarem. Quid? forsan & cura vacuae, & labores inanes! Minime quidem. Studioſa namque Juventus ni aliud, causam certe habebit, ubi se oblectando semper proficiat. Hinc, opere absoluto, diu animo perpendi, sub quo duce, cujusque Auspiciis has meas, quæcumque sint, elucubrations edendas curarem. At memor tandem & vestræ Autoritatis, & mei erga vos obstricti animi firma stetit sententia sub ejusdem nostri Collegii vestroque tutamine non solum, ut qui pro me fortiter starent, presto haberem, verum, & majus ex vestro nomine decus accederet, id agere. Lubenti igitur animo quos vobis dico, in obsequentis mei erga vos animi argumentum, hos meos commentarios in vestrum tutamen accipiatis quæso. Sic equidem a cuiuscumque Aristarchi, Momique dentibus post Principia me futurum spero. Valete.

IN SCHOLAM SALERNITANAM
PRAELOCUTIO.

Expulsas Italia, totaque Europa
literas, non omnino conticuisse,
verum sese apud alienas
recepisse Nationes, cuique il-
lorum temporum historias,
ac monumenta (*) perlustranti luculenter

(*) Inter alias, quas sub finem saeculi IX. praeser-
tim haec nostrae Provinciae passae sunt calamita-
tes, primum omnium facile adnotaveris pes-
simum scientiarum squalorem. Ecquis enim, il-
la temporum colluvie, amoenioribus musis ope-
ram dare auderet? Quum autem Saracenorum,
atque Arabum ope, aliquantulum respirare
cuperint disciplinæ, obstaculum haud quidem
parvum, uti in Aristotelica philosophia, sic
in pravo commentantium furore naetæ sunt.
Sat notum Eruditis, quæ, quantaque malo-
rum series sit deinde consecuta, donec Viri li-
terarum bono nati servitutem expulerint, at-
que ingenia in libertatem revocaverint. Con-
sulendus Fleurius Hist. Eccl. tom. 3.

apparet ; præsertim apud Arabos , O-
 rientalium Populorum antiquissimos ,
 qui quamvis Muhamedis religione de-
 victi , non adeo rudes , scientiarumque
 omnium expertes (quemadmodum ple-
 rique autumant) habendi sunt , ut eas
 non plurimi fecerint , & strenue colue-
 rint : Undecimum enim ante sæculum
 (defectis scilicet apud nos disciplinis)
 metaphysicæ , phylicæ generali , medi-
 cinæque operam acerrimam navasse ne-
 smo inficias iverit . Subactis propterea
 quam plurimis Orbis Romanî regionibus ,
 multisque Asiæ depopulatis provinciis ,
 inter majores , quas e Grecia hæ gen-
 tes deportarunt prædas , aliquot ha-
 buere libros , quibus tanto studio , ac cu-
 ra abieptæ sunt , ut anno octingentesi-
 mo vigesimo , aut circiter , per Kali-
 phu n Almamonem Constantinopolitano
 Imperatori illustriora petierint Græco-
 rum Opera , quæ in Arabicam linguam
 vertere curarunt obtenta , quæque in-
 ter , abdicatis poësos , politices , histo-
 riæque voluminibus , Aristoteli , Hip-
 pocrati , & Galeno , matheſim , meta-
 physicam , ac medicinam feligentes , se-
 toti dediderunt .

Quod ea ratione factum nostri zvi
philosophus (*) existimat, qua indu-
bium perhibetur, nullibi subtilia, ac
metaphysica studia felicius radices mit-
tere, opimiusque crescere, quam in ca-
lidis, atque adustis climatibus, velut
in proprio solo, quippe ubi homines
contemplando magis, quam agendo na-
ti esse videantur: siquidem exhaustis
nimio calore corporis viibus, fracta-
que, telaque nervosa expansa, ac evo-
luta, atque idcirco irritabiliori, cor-
pora imbecillia, animi peracuti, exco-
gitandoque aperti fiunt. Sed quibus ex
causis ingeniosiores sunt homines, eo
sunt præcalidioris, ac vividioris phanta-
siz, ut quod excogitando, intelligen-
doque minus consequantur, id subita
imaginatione effingant: Hinc *Arabes &*
mente subtilissimi, & omnium mortalium
fanaticissimi.

Inter cætera autem scientiarum ge-
nera, ars medica apud eos plurimum

[*] Ant. Genuens. ad dissert. IV. in notis de
orig. malor.

invaluisse, ex his, quæ adhuc extant,
 etiam si plurimis commentis, ac nugibus
 referta volumina, aperte colligitur,
 quod non adeo factum in Chimica,
 quæ, posthabita a Græcis recepta Ana-
 tomia, nisi patres Arabes, industres
 certo agnovit educatores. His accessit
 Astrologia, quem ad finem tota illerum
 Mathesis spectabat, qui que perridiculas
 sycophantas novimus se jactasse, quam
 quam Kaliphi Almanionis Astronomicas
 tabulas nemo non afflaverit, Geome-
 triæ, atque arithmeticæ plurimi usui
 fuisse. Id vero homini ingenuo negandum
 non est, Algebraam Arabis multum incre-
 menti habuisse, invento zero, atque etiam-
 num habere. Hinc facile cognosci po-
 test, priores (postquam hisce nostris
 provinciis studiorum amor revixerit)
 Araborum libros, potissimum Mesue,
 atque Avicennæ, pervolvi cœpisse, pri-
 mosque omnium Monacos, deperditis
 illis temporibus, philosophos, ac medi-
 cos audire. Quare apud Gallos Fulber-
 tus Episcopus Chartres, & apud Phi-
 lippum Augustum Osizus. Heic vero
 notatu dignum videtur, tam , tantam

que artis medicæ exercendæ cupidinem primores Ecclesiæ cepisse, ut annis centesimo trigesimo . primo , & trigesimo nono Conciliis Riemnentii , & Laterano sub Innocentio II. obviam ire necesse fuerit. Quod profecto non sic obtinuit, quin & Clerici tercentis amplius annis deinceps illam exercuerint.

Et quamquam continuo Arabum , Saracenorumque ad has nostras provincias adventu , illorum studia , atque opiniones (uti adhuc colligi potest) ad nos pertransisse certum est ; quonam tamen modo in hac Salerni Urbe tam altas , profundasque jecerint radices , etiamnun illius ævi Auctores incompertum habent. Id profecto non ambigitur , præ cæteris Italicas Urbibus floruisse Salernum , ac pro commento habendum est , quod plerique autumant Salernitanam Scholam cum Parisiensi , ac Bononiensi a Carolo Magno erectam ; quandoquidem (praeterquam quod in ejus ditione nunquam fuit) quibus hoc evenisse temporibus affirmant , Carolum inter , & Salerni Principem Arechium capitales versebantur inimicitiae . Quac quum

ita sint, epochis longe posterioribus Sa-
lernitanae Scholæ origines oportet repe-
tamus.

Salernum Urbem maritimam, in
Tyrrheni maris sinu positam, totius
Italiae Civitatibus pulchriorem, floren-
tioremque, soli fœcunditate, fluviorum,
opportunitate, atque aeris salubritate
commendabiliorem, exterarum gentium
non praedis modo, sed illustrium viro-
rum desideriis fuisse, esseque adhuc ex-
petitam is ignoraverit, qui in histo-
riarum voluminibus plane hospes est.
Saracenos atque Arabes (regnantibus
Longobardorum principibus) illam &
faepius visitasse, in eaque diutius sc̄i-
mus permanisse. Quin immo hae gen-
tes Africam, Sicilianique proximiorem
relinquentes, illiusque oras appetentes,
magno Civium terrore, ac damnis cir-
cumiectum infestabant solum; adeoque
ut argento, atque auro quietem, pa-
cemque emere paterentur. Evenit pro-
fecto, frequenti usu, familiaribusque
confabulationibus, donec Guaimarii
Majoris temporibus, Normannorum
virtute pristinam acquiserint liber.

tatem , animi paciscerentur , ac quiescerentque ; quo factum sit , Arabum philosophiam , ac medicinam avide acceperint , & retinuerint , foverintque dein , ac perpolierint . Et re quidem vera nulla neque probabilior , neque sinceris Auctoribus acceptior ratio , quam amplectamur , suppetit .

Illud quidem extra dubitationis aleam habendum est , celebriorem famam Constantino Africano Scholam Salernitanam debere . Is enim , postquam ex variis Asiæ , Africaeque locis præcipua scientiarum dogmata excerpserit . Babylonem petiit , ibique Chaldaeorum , Arabum , Ægyptiorum , Persarum , atque Indorum grammaticam , dialeticam , Arithmeticam , geometriam , Mathesim , ac physicam haustus , Medicinæ se totum dedit . Hinc Africam reversus , atque ingenii acie , disciplinarumque apparatus suis invisus , clam aufugit , virorumque illustrium tutricem , ac matrem Salernum tendit . Heic autem nulli notum , vitamque incommodam degentem Babylonensis Regis Frater agnovit , ejusque commendationibus plurimi

habuit Robertus Guiscardus, donec sui
pertæsus apud Cassinenses se receperit, me.
dicinaeque nonnulla, & philosophiae vo.
lumina conscripserit. Nisi autem illis
ævi scriptores certiores nos facerent, in.
credibile fortasse videri poterit, quan.
tum Salerni haec nostra Schola gloriam
famamque apud gentes sit consecuta,
quantique extiterint celebrioris nomi.
nis Auctores. Alfanus, ac Romualdus
Guarna Archiepiscopi Salernitanorum
excellentes, uti pietate, & doctrina,
sic & mededendi arte numerantur,
quosque summi in utroque ordine viri
consuluerunt: adeoque Gulielmus cogno.
mento Malus Panormi aegrotans Ro.
mualdum non sit accire dignatus, ejus.
que medelæ subjacere. Quid? quod Jo.
annes ille de Procida idem fuerit proge.
nie, & factis illustris, & medica arte
affatim notus?

Praeclarus nihilominus hujus nostræ
Scholæ decus, ornatumque adhuc
perenne facile adnotandus subvenit Ioan.
nes Mediolanensis, qui medicinam Sa.
lerni exercens, Salernitanam hanc Scho.
lam, quæ omnium manu teritur, cui-

que, & fuit, & erit singulare nomen, elus
cubravit, & conscriptum. Quae medico-
rum omnium tunc temporis hacce in
Urbe excellentiorum suffragia consecuta,
totius Scholae inscriptione merito
donata est, Robertoque Gulielmi Nor-
mandiae filio dicata. Hierosolyma re-
dux Robertus, cuius respuerat ditionem,
Anglorum Regno, Majoris natu Gu-
lie'li Rifi fratri obitu successurus,
Salernum appulit, medicosque tunc
insignes ob vulnus bello acceptum con-
suluit. Quum autem voti compos, aut
arte medica, aut uxoris amore [uti
ferunt) factus sit, methodum servan-
vandaे valitudinis Salernitanis medicis
expetit, eique oblata est Salernitana.
Schola Anglorum Regis inscriptione,
etiam si Robertus numquam illius Re-
gni ditionem acquisierit, malis Henrici
tertii fratris machinationibus impe-
ditus.

At quibus ipsis temporibus tantus
esset Salernitanae Scholae honor, tan-
tamque obtineret nominis gloriam,
nulo neque Collegii, neque Academiac
ordinatu insignitam scimus, donec Fede-

zici II. sanctionibus factum sit, ut ne-
mo medicus audiret, nec medicinam
exercere pateretur, nisi Salernitanis
medicis periculum fecisset, eorumque
suffragium tulisset. Tandem gratifica-
tionibus Regis Roberti, Joannæ, I. &
II. Ladislai, ac Ferdinandi I. in Aca-
demiam erecta est, atque ex teto dein.
ceps terrarum orbe, quotquot ad me-
dicam artem profitendam doctorali lau-
rea donari vellent, occurrerunt, hodieque
magna Salernitanorum satisfactione oc-
currunt. Atque silentio praetereundum
non est, Salernitanæ Scholæ origines
altius repetere posse, fontibusque longe
superioribus derivare, quum eodem Ho-
rati Flacci ævo Salernitanum Caelum,
uti ex Epist. XV. lib. I. depromi po-
test, valetudinariis idoneum agnoveri.
mus existimatuni: verum opinionem hanc
quaeque est, argumentis firmare inti-
tuti ratio nec poscit, neque in arenani
istam descendere libet; voti enim satis
compones facti arbitramur, originibus,
utpote habentur apud celebriores Au-
tores, relatis.

C O N T E N T A.

I.

De conservanda bona valetudine, opusculum Schoe
lz Salernitanæ ad Regem Angliae, cum Ar-
noldi Novicomensis enarrationibus novissimis
auditis & recognitis per Joan. Curionem.

I I.

De ratione vietus salutaris post incisam venam
Anastasij,

I I I.

De vietus & cultus ratione exposita quatuor per
singulos menses verbis per Joachimum Ca-
merarium.

I V.

De moderatione cibi & potus, item somni, &
vigiliarum doctrina saluberrimæ.

V.

De vietus salubris ratione privatorum Polybi
traditius Joan. Guinterio Andermaco interprete.

ANTONII MUSAЕ

Brasavoli de hoc libello judicium.

Vulgatus Salernitarum de tuenda valetudine
Libellus, his qui legunt, non parum utilitatis præstat: illisque multo majorem, qui libelli præcepta observant.

*Pone gulæ metas, ut sit tibi longior ætas.
Eſſe cupis sanus? ſit tibi parca manus.*

III

magis venturæ pellere enīm auctorū id est
ad remandareq; magis auditorū solētū colligendū
.

IV

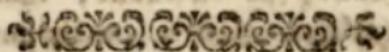
Si iamq; mori, autq; id est misteriorum
.

V

Idyleq; amotariorū enīm cindulat auctorū id
.

DE

DE CONSERVANDA
BONA VALETUDINE,
LIBER SCHOLÆ SALERNITANÆ.

C A P . I.

DE ANIMI PATHEMATIS, ET REMEDIIS
QUIBUSDAM GENERALIBUS.

A Nglorum Regi scribit schola tota
Salerni :
Si vis incolumenti, si vis te reddere sanum.
Curas tolle graves, irasci crede profanum;
Parce mero, cœnato parum , non sit tibi
vanum,
Surgere post epulas, somnum fuge me-
ridianum,
Ne mistum retine, nec comprime for-
titer anum.
Hæc bene si serves, tu longo tempore
vives.

PRÆSENS hic liber a Doctoribus Scholæ Sa-
lernitanæ in gratiam Regis Angliæ conscri-
ptus, multa & varia conservandæ bonæ valetu-
dinis præcepta complectitur.

Tom. I.

B

In

In hoc autem capite octo in primis generatim referuntur, quæ omnia singulatim, deinde, ac suo quodque ordine explicabimus. [Primum] ergo est, ut tuendæ sanitatis studiosus, anxieras, graveis, & pertinaces curas relaxans ex animo penitus exterminet. [Curæ] enim corpus vehementer extenuant, & exiccat, somnum impediunt, perpetuisque vigiliis conficiunt, [i] vites destruunt, febres etiam accedunt, ac gravissimis

[i] Sub eorum nomine omnia animi pathemata comprehenduntur, quæ cum animo funditus infederint sanitati & vitæ magnam noxam adferunt. Compersum enim habemus spiritum nervorum, siue humorum illum, qui de cerebro cerebelloque egreditur, per nervos ad omnes corporis partes pro modo & sensitioe adferri, illuc magis adfluere, ubi exercitium fit crebrius. Usurpatur interius partibus otiosis, alioquin tot muneribus subeundis non sufficeret, quæ quo magis torpent & exercitio carent, eo morbis contrahendis aptiores sunt. Omnes autem morbi, licet ab humoribus incipient, nihilominus eorum causa ut plurimum partibus solidis debetur, quæ humoribus parandis secundum naturam humani corporis non sufficiunt, qui vel quia retinentur, dum inutiles vel noxiæ evadunt, vel quia ulterius non perficiuntur morbum patiunt. His ergo positis varias & multiplices morborum causas esse adfirmare possumus, nam illa, qua in foliis consistit prædisponens dici meretur, illa autem quæ in fluidis, materialis, atque iterum

valetudinibus initia præbent: ipse quoque Melancholiam generant, pariterque calorem innatum resolvant, & extinguunt, & magis si diutius durarint. Auctor Galenus, cum multis aliis locis, tum præcipue Aphor. lib. 2. comm. 28. & lib. 3. comment. 31. & de tuenda sanitate lib. primo cap. II.

Sub eodem præcepto comprehendendi debent & (*Tristitiae*) quæ, & ipse corporis naturam frigidityte & siccitate corruptunt, (2) id quod

haec in visceribus, interna, in sanguine & humoribus hærens proxima erit appellanda. Quapropter qui nimis mentem exercent, vel quovis alio animi pathemate adficiuntur, pro hoc exercitio nervorum spiritus impendent, & reliquis partibus usurpant. Ideo extenuantur vires, motus torpens, vasorum oscillationes lanquent, digestiones, sequestrationes, atque functiones reliquæ hebetant, quas morbi variis, cronici ut plurimum, sequuntur, literatis quoque & sedentariis familiarissimis.

[2] Non quia siccitas & frigus corpus & ejus humores corrumpere valeat, quin potius corruptionem impedian. Verum quia quacumque invadente tristitia, mens eodem modo ac sub aliis curis torquetur. Ideoque, uti superius, languent vires, & humores vitiosam indolem concipiunt. Bilis fit acrier, & reliqui humores digestioni dicati, una cum alimentis in aliquam spontaneam mutationem abeunt.

¶ Hoc signum commentaria Matthei Politi indicat.

Salomon quoque capit. 17. Proverbiorum suorum attestatur: Spiritus tristitiae, inquit, excitat ossa. Sed cum omnis mæstitia generandæ melancholie vim habeat, quo tamen vehementior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eo plus adserit periculi. Nam extra hoc quod corpus macie extabesfacit, cor etiam ipsum immodicè constringit; spiritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, judicium obscurat, & memoriam obtundit. In mæroribus item fortibus, uti a Nemesio capite vigesimo de natura hominis, ex tertio lib. Demonstrationum Galeni refertur, biliosa quædam superfluitas consuevit in ventriculum defluere, & multo magis quam ipse male affectus fuerit, quæ sane mollesiam exhibet: ut non prius a mæstitia, & cruciatu casset, quam superfluitas illa vomitu ejelta fuerit, id quod Galenus etiam Aphor. lib. 6. comment. 50. attestatur.

IDE^M de timore [3] quoque intelligendum,

¶ (3) *Sensus nostri ab externis objectis vario-
adficuntur modo ut eorum ideam sensorio possint re-
præsentare. Dum enim leni stimulo alliciuntur, nul-
lam sensibilem mutationem persentimus, præter
illam, quæ sue cause correspondet. Quam pri-
mus stimulus sit intensor, sequitur convulsio. Ab ita
Catapultæ vel alia fortiori acris percussione, ner-
vus acusticus ita fortiter concutitur, ut quasi con-
vallatur. Similiter dum repentinus timor nos perver-
titur convallatur omnes nervi, & vasa omnia ar-*

nam & ipse intro , & ad principium , tum sp̄ritum , tum sanguinem una cum refrigeratione eorum , quæ in summo corpore sunt , adducit , ac contrahit : itaque etiam pullus tum arteriarum , tum cordis , ijs , qui timent , minimi , ac maximè imbecilli sunt : partes in superficie positæ algent , corpusque pallescit , tremor incidit , vox interrupitur , & vires denique convelluntur omnes . (4) Quod autem in tristitia paulatim patiuntur homines , id in timore confessim accidit , dissidentibus scilicet inter se passionibus ijs , non toto genere , sed magnitudine , & vehementia . Itaque etiam ob timorem , & immensum mœtorem nonnulli repentina morte interierunt , quod scilicet imbecilla suapte natu-

Elantur . Venæ celerrime deplentar in dexterum cordis ventriculum ; arteriæ nimis angustatæ sanguinem à corde non recipiunt , vel nimis parce , neque ad extremas partes transmittunt , unde maxima ex parte intra majora vasa & circa cor colligitur , hinc pallor faciei , palpitatio , tremor , frigus extreborum , pulsus parui , syncope , quam aliquando ipsa moræ excipit .

[4] Hac: tamen differentia quod Tristitia non nisi mutatio sanguinis , & humorum diabisi , absque convulsione , vel instantanea solidorum mutatione , si tantummodo mutationes organicas , quæ morbos cronicos sequuntur , exceptis , hemines integrimat . Terror e contra illico suis parit effectus , bona tamen humorum crassi remanente .

ra animula eorum sub valido affecto oppressa confestim extincta , & suffocata sit , quemadmodum luculenter , & perspicue docet Galenus lib. 2. cap. 5. de causis sympt. Quippe extigi eam accidit propter affectus ipsius naturam , ut cuius generatio in frigescendo consistat : soffocari autem , eo quod totus sanguis una commeet , atque ad principium deferatur . Cujus sane rei insignia exempla extant apud Plinium lib. 7. cap. 36. naturalis historiæ. Quocirca eum , qui sanitatis suæ tuendæ curam suscepere , cane peius , & angue , omnia illa , quæ non aspectu , & auditu motu , verum & mentis agitatione tristitia existunt , sugere oportebit . Quod Ariphoteles quoque innuisse videtur , cum problemat. 5. sect. 7. scribit in lætothumiam incidisse quandoque , qui homines suffocari laqueo vidissent solum . Lege plura apud Stephanum Athenensem in libro 1. ad Glauconem commen. 12.

HOC tamen ignorandum non est , quod obesis nonnullis , quibus corpus immodice plenum est , ac iis etiam , qui spiritus admodum mobiles , & calidos habent , interdum utile sit , si curis , timore , & tristitiis conficiantur (5) , quo nimisrum , spiritus

(5) Non sine magno vite , vel saltem sanitatis discrimine . Nam consumptio ; quæ has animi affectiones sequitur malam humorum diabesim sibi comitem habet , quæ ad nutum medicorum nequit emendari , neque animi pathemata deleri cum jam altas egerint radices . Tutius vero superflui humores per abstinentiam , per vicium tenuem ,

calor heberetur , & nimia moles , quæ corpus onerat , extenuetur aliqua ex parte , atque aufe- ratur : id quod uno ore confirmant Paulus Ægi- neta libro 1. cap. 57. Aetius lib. 4. cap. 33. & Rhazes lib. 4. c. 9. ad Almansorem.

SECUNDUM , ut ab ira (6) temperet . Nam cum ira sit fervor quidam , ac vehemens motus

per corporis exercitium , vel per aeris mutationem tolluntur . Multo minus tristari debent , vel a quo- vis alio pathemate adfici qui spiritus admodum mobiles & calidos habent , ut sanguinei , & bi- liosi , tum quia phlegmate & superfluo humore carent , tum quia bilis & sanguis facilius quam in aliis temperamentis exasperantur .

¶ [6] Mirabiles sunt & ferre inexplicabiles iræ effectus . Ab injuria alicui illata excitatur in men- te Idea cum instantanea spirituum commotione , sed qua lege nescimus . Continuo intenditur cordis momentum , arteriarum vasorum , unde celerior sanguinis motus , trepidatio , sequestrationes celer- rimæ præsertim perspirationis , sudoris : ideo Rubor in oculis , in facie , in toto corpore . In juventu- biliosæ tempestiei , sub ingenti ira , seminis excretiis absque ulla tuncrigine . Vide adnot. Haller. Tom 4. Prælect. Boerbae. p. 238. de sensibus internis . Ira omnes motus auget tum circulationem , ex qua rubor calor , trepidatio , & secretionum su- bitæ stimulationes sanguinis profusiones &c. In hac autem instantanea functionum mutatione multa ma- la timenda sunt : Vasorum nempo ruptura vel

caloris in ipso cordis corpore , qui in extremas tandem partes cum impetu diffundatur , ut eam plane dilucideque Galenus lib. 1. cap. 4. de different. feb. & in libro de causis morborum , c. 2. definit , necessario corpus ipsum immodeice calefacit , & exiccat , quo sit , ut sebrem nonnunquam accendat , in iis praesertim corporibus quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere natura apta sunt . Etsi enim motus cordis sedetur , in hisce tamen remanet calor præter naturam , atque inde hominem febricitare continet . Quidam etiam ira commoti , quasi attoniti , ac extra se positi videntur . Sunt præterea qui impotenti ira impetuosis concitatos in ~~αποτλησι~~ incidisse multos , repetentque ; animam expirasse , nonnullos vero furore , comitialis morbi accessione ~~παραλυσι~~ , convulsione , podagra , & articulorum maxime , ac totius corporis tremore comprehensos , concidisse tradant . Obstet etiam animi judicio , & rationis opera perturbat , & , ut Cicer. ait , ira præsente nihil recte fieri potest . Offenduntur autem ab ira potissimum , qui temperaturam corporis totius calidiorem , quam

Jaltem inflammaciones ob celeriorem motum , & cordis momentum adactum , sanguinem in vas a exilissima validius urgentis , ad caput præcipue , cum metu convulsionis , apoplexiæ , epilepsiæ ; Ipsa Bilis aceror & subtilior facta a venis portarum in hepaticas , traditur , tandem in cavam , & cum sanguine circumveneta , idc.

par sit , aut morbo , aut natura consecuti sunt , præcipue quando cor & caput naturali intemperie immoderate fervent , aut aliquo adventitio calido affectu laborant . Animalibus tamen vitiis , morbis frigidis , & natura frigidiori cordi , & capiti , Gal. lib. 6. Epidem. partic. 3. comment. 9. autore , ira non leve præsidium adserit [7] Innatum enim calorem in ipsis jam tor-

rum parit , vel in ventriculum delata febres biliosas , anxietates , deliquia , vomitus , cardialgiam , & similia . Diversitas autem effectuum temperamenti debetur , & peculiari humorum dispositioni : nam sanguinei in febris inflammatoriam , in vasorum rupturas , in convulsiones &c. , biliosi vero in biliosam , & in sinicum putridam incidentur .

¶ [7] Quod aliquando verum est , quatenus ira cum sit vehemens & momentaneus animi affectus , humores in instanti lœdere nequit & eorum crasim mutare , atque alias solidas partes , ut in tristitia evenire solet . Obstat autem maxima difficultas , num talis animi affectus intra datus limites possit retineri , & tantummodo calorem excitare , sanguinem ad vasa cutanea impellere , secretiones promovere , humores depurare absque sanitatis no-
xx . Observatum enim est irati aliquando animo deficere , aliquando epileptici fieri , frigidi tamen & pallidi , præsertim phlegmatici , & hipocondriaci Cavendum igitur ab hismodi consilio , nam medica facultas alia tutiora præsidia in his casibus suppeditat .

pescentem excitat, ad augetque. Quod Hippocrates etiam lib. 2. epidem partic. 4. in eum scribens modum consumat. Diligentia, inquit, exhibenda est, ut ex candescens inducatur, & coloris reparandi, & sanguinis in vasa subter curiculam colligendi gratia. Quocirca ipsa a perfri geratis, pallido colore praeditis, & ναυχεξίᾳ laborantibus, ex quibusdam intervallis, & temporibus opportunis assumenda est, non sane ita continenter, ut facultas offendatur, sed perinde ut exercitationes innatum calorem corroborantes, non immoderatas facere oportet, sed cum opportune, tum moderare assumente, ita & excandescientiam, si glatissimis Medicinæ scriptoribus Galeno lib. 3. c. 10. de difficul. respirat. Paulo libro 1. c. 58. & Aetio lib. 4. c. 34. credendum est.

TERTIUM, ut moderate vino utatur (8) .

(8) *Vini usus moderatus arcanum medicamentum censeri potest quibusdam in morbis a temperie phlegmatica ortis, similiter in aliquibus anni temporibus. Ex adverso ejus abusus nonnullorum morborum causa & origo, quia acidam acrimoniam creat. Cum enim ex sua natura in acidum spontaneum abeat bilem enervat, atque ita ejus naturam mutat, ut digestioni & chylificationi amplius inferire non valeat. Hinc bæparis obstrutio cachexia, Hydrops, & aliquando marasmus. Insuper sanguis & humores omnes in serum acro conversi etiam nervorum succo diram discre-*

Vinum enim modice haustum nativum calorem adauget , teste Galeno capite 4. de causis morborum . Ubi vero immoderatius bibitur , quam ut vinci possit , tantum abest , ut animal calefaciat , ut etiam frigidiora vitia gignat , quemadmodum copiose Galenus lib. 3. cap. 5. de cap. 3. de temperamentis ostendit : quippe apoplexia , paraplegia , & que Græce caros , & cometa vocamus , nervorum resolurio , comitiales morbi , convulsiones , tetani , & debilitas ventriculi , & reliquorum morborum omnium , inmodicum vi- ni potum commitatur , quorum unum quodque frigidum est vitium . Sed de his plura infra capite decimoquinto .

QUARTUM , ut in coena (9) modico cibo

siam conciliare , unde Paralyisia , cæterique nervorum morbi . De quo plura in cap. supra citato .

[9] Contrarium fortasse evincitur . Nam comperto sum babemus somni tempore omnia membra otia- ri , & voluntarios motus quiescere , ideoqne spi- ritus nervorum pro eorum exercitio non impendi . Supereft ergo ut ad ventriculi nervos adfluant ad digestionem facilitandam eo vel magis quia ven- triculus majori stimulo lacesitus propter ciborum plenitudinem majori spirituum quantitate indiget pro eorum digestione . Ubi autem stimulus viget ibi sequitur adfluxus . Adfluent ergo ad ventriculum succus nervens , & humores gastrici sapienti na- turæ consilio pro digestions comoditate . Cum enim stomachus sit prima digestions causa , & fibris

utatur, exiguus ramque cibus a facultate vinci perfecte & facile potest. Qui vero noctu mul-

nerveis, atque tendineis constet copiosissimis magno robore præditis, sequitur ejus momentum intendi in directa ratione obstaculorum, si tertiaæ Neutonis Legi fides habenda est, dummodo hoc integre a nimia ciborum resistentia non deleatur, ut in maximis repletionibus aliquoties evenire solet. Viget pariter motus respirationis diaphragmatis scilicet pulmonum, & musculorum intercostalium, liberior fortasse & aequalior ad faciliorem digestionem concurrentium. Verum ex adverso duæ faciunt rationes. Prima vel quia prandii digestio non integre est absoluta, unde addita lautiori cæna, plusquam ejus vires ferent, gravatur ventriculus ita, ut utramque digestionem perficere non valeat, unde flatas, tortinae ructus, cardialgia, & similia quæ somnum turbant & fortasse pejora adferunt mala. Altera quia nimis repleto stomacho arteria aorta descendens aliquo modo comprimitur, unde ad sanguinem juxta solitum transmittendum impar redditur, qui cum non possit per eam permeare, truncum superiorem adibit, atque majori nisu & copia contenta capitis vasa distendens: somnum fugabit. Insuper situs corporis horizonti parallelus, dum decumbimus, sanguinis adfluxum ad caput facilitat. Ceterum feliciter quiescimus etiam post lautam cænam, quoties a prandio abstinimus quacunque de causa & mane bilares surgimus, & corpore levissimi:

rum ingerunt , ventriculumque nimio cibo onerant , dolorem primum & angustiam perpetiuntur , deinde nec probè dormire , nec concoquere possunt , quod nimia copia facultas aggravetur , cùu nimio pondere pressa , subindeque superare ingestum cibum nequeat , id quod & infra c. 5. uberius ac fusiū declarabimus .

QUINTUM , ut statim a sumpto cibo surgat [10] : hoc enim ad concoctionem facit , quia cibus tamptus ita faciliter descendit in imum ventriculi , in quo , Galeno lib. 5. cap. de locis affect. teste , coctoris opus perficitur . Infra cap. 1. & 76.

SEXTUM , ne a prandio somno indulgeat . Is namque somnus , qui cibum statim excipit (11) ,

¶ [10] Prater necessitatem , dummodo aliter seres non haberet , nimirum , ut tenui motu & de ambulatione digestio facilitetur , non quia erecto corpore alimenta melius stomachi fundum perent , cum jam satis constet haec a viribus pressoriis satis valide subigi . Neque alimenta statim post prandium ad ventriculi fundum perveniunt , verum quam primum majori ex parte fuerint digesta , & fluidiora facta , ut inde superata resistentia valvulae pylori , in duodenum possit transire .

¶ [11] Quod astivo tempore verificari solet , quando nenepe , pro nimio calore , estuatur , atque eo magis in nimia repletione . Causae enim quae caput replent & gravent longe aliae sunt ; quam exalationes . De illis in annotatione ad quartum praecipuum jam satis dictum est .

fumosis exhalationibus caput replet, deflillationemque parit. Sed de hoc uberioris infra cap. 3.

SEPTIMUM, ne lotium diutius, quam natura fert, remoretur [12]: hinc enim interdum

(12) Nam saepe Iscuria, Stranguria, dysuria sequuntur. Urinae enim exitum musculus detrusor molitur, qui in vesicae repletione distensus mejendi necessitatem inducit, & eo fortius quo validius distenditur. Hinc acriter lacesitus ad convolutionem usque corrugatur, & urinam undequaque premens, uretrae sphincteris resistentia superata per uretram ipsam expellit. Neque verum est sphincterem ob vim muscularē aperiri, iterumque claudi, sed tantummodo rigiditate sua urinae involuntarium exitum prohibere. Si vero urina plusquam pars est retineatur, detrusor nimis distractus paraliticus evadit, ut constringi nequeat, unde urinæ suppressio quae nisi perita manu per cateterem sphincter ipse aperiretur, nequequam prodiret. In senio ob urinæ acrimoniam idem evenire solet quæ sphincteren continuo irritando, resolutionem facit. Insuper urinæ retentio calculis saepe originem praebet. Jam notum est omnem urinam calculorum elementa continere, quae in variis hominibus non eadem concrescunt tempore, nempe modo citius, modo serius. Quapropter ab aliquibus retinetur urina absque ullo funesto eventu, ab aliis neque per horam, quin in dolores nephriticos & in Iscuriam incident. Haec enim elementa, sunt partes exilissimæ a vescorum membranis, aliisque solidis.

orientur δυσουρια, και τοχουρια hoc est vitia, in quibus urina aut ægre & difficulter excernitur, aut in totum supprimitur ac cohabetur. Eodem modo caleulum aliquando & aqua intercus gigni perhibentur, neque aliud quidquam æque vesicam laedit, atque longior, ultra mingendi voluntatem, lotii retentio, id quod testantur cum primis Galenus lib. 6. c. 4. de hoc aff. Et. Rhazes lib. 4. cap. 6. ad Almans. & Avicen. Fen. 19. 3. tract. 2. c. 6.

OCTAVUM, ne compressis natibus ventris onus suppressimere [13] & retinere tentet, ita namque in-

partibus per vitæ vim avulsa, ut etiam per vitæ vim eorum defectui nutritiva facultas suppleat, quæ dummodo lotium in motus agatur, nullam inter se attractionem exercent, quam primuno quieverit, invicem attrahuntur, & in arenulas concrescunt, inde in lapillos, qui nisi cum urina egerantur in magnos calculos abeunt. Cum enim hoc magnum vitium in urina visum est, curandum ne diutius in vesica retineatur; similiter omnia vitanda alimenta, quæ ad tritum per vasa intendunt, uti sunt aromata, & spirituosa, cujus ope partes solidae copiosius abraduntur, & calenti elementa coconstituant,

¶ [13] Quod ulteriori probatione non indiget, nam vulgaris experientia hoc idem probat: nimirus & fæcibus perr vim retentis colica, vertigo, vomitus &c. similiter verum est fæces retentias exicari per venas, quæ ab intestinis crassis in me-

durantur fæces in intestinis ob continuam suetionem venarum mesentericarum , qæ cum intestinis continuatæ , omnem humiditatem e fæcibus exungunt , quo sit ut illæ exiceatæ , diffilioris exitus intestina obstruant , opplicantque : oppillationem vero , ob flatuum eductio[n]is præclinationem , & aliarum consequentium fæcum coacervationem , nocumenta sequantur cum illa quæ cap. 4. enumerantur , tum etiam quæ referuntur a Cornelio Celsi lib. 1. cap. 3. Ex ventre inquit , suppresso , inflammations , caligines , capitis dolores , aliaque superioris partis mala increscent . Quibus accedit etiam , ut Rhazes testatur , τενεστυ & cibi fastidium , quod malum Græci αγορεξια Latini vero appetentiæ amissionem vocant .

SUMMOPERE præterea cavendum , ne in exoneranda alvo nimio [14] conatu utatur , nam & hinc non rara sequi solet τενεστυ sive exitus intestini , quod ab osie sacro ad anum usque pertinet , Græcis ατευθυτιεγον και αρχον dicitur , Latinis Longa non rectum , & princeps , teste Andrea Væstilio lib. 5. c. 5. fabricæ humani corporis .

fcolon abeunt , per quas clysmata nutrientia absorbentur .

T (14) Non solum hæc , sed etiam pejora mala , nimirum propter continuos conatus agitur sanguis per arterias majori celeritate , qnam a venis resorbetur , quæ distractæ varicosæ evadunt , & non raro inflammantur cum suppurationis metu , præter acerrimum dolorem in fæcibus excernendis .

ULTIMO

ULTIMO tandem loco subiungitur, longissimo tempore vietum, quicunque hæc præcepta studiose, & diligenter observaverit.

Si tibi deficiant Medici, medici tibi fiant
Hæc tria: mens hilaris, requies, moderata diæta.

HOC loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu Medici vicem ejus cum apud alios, tum nobiles maxime, & excellentes viros supplerere possint.

PRIMUM, animus hilaris (15), ac lærus

¶ [15] *Nil tam certe præservat a morbis, quam animi hilaritas, sed qua lege, & qua ratione non adhuc innotuit. Dubitandum autem non est mechanicas functiones rite & recte procedere in letitia, & præsentim insensibilem perspirationem quæ omnium excretionum est maxima, & vix suppressa varia adfert symptomata. Ita Boerhauius. prælect. academ.. de persp. insensib: tom. 3. pag, 307. Parag. 430. Efficiunt, augent, conservant, restituunt hanc Affactus moderata latitia &c. Atque Halladius in. adnotatione num. 22. Animi consolatio facit corpus levissimum, eodem numero, timor & tristitia gravius. Hæc enim Hilaritas si nimis excesserit funestos parit effectus, & quidem in instanti: sive per intentius cordis Tom. I.*

lætitia enim calorem excitat naturalem , spiritus temperat , & puriores reddit , virtutem corroborat , æstatem floridam facit , juvenile corpus diu conservat , vitam prorogat , ingenium acuit , & hominem negotiis quibuslibet oheund s aptiorum reddit . Convenit ut hæc ipsa lætitia sive gaudium , bonæ valetudini comnodum , sit temperatum , non excendens modum , neque repentinum . Nimio enim & repentino gaudio , quemadmodum Galenus lib. 2. cap. 5. de Symptomatibus causis , & Alexander Aphrodiseus problemate 21. memoræ prodiderunt , tanta fit cordis relaxatio , ut virtus vitalis , una cum innato calore tota egeratur , ac dissipetur , adeoque syncope nonnunquam , & repentina mors consequatur . Atque hujus quidem rei extant horribilis

momentum , a quo sanguis ad partes celerrime pelitur per arterias , reddit vero tarde nimis per venas ad cor , quod cum impleri eadem proportione non possit , ac fuit depletum , gravi syncope adficietur , ex qua etiam aliquando mors , sive quod spiritus animales celeribus succussionibus cohærent in extremitatibus , unde convulsio ex nimia replezione . Insuper longe periculosis repentinum gaudium accidit illis qui gravi mœstitia tenentur , & contra . Oportet igitur ut taes adficietus , sive tristes , sive lati fuerint , gradatim excitentur , alioquin semper periculum involvunt , non secus as mutationes instantaneæ , quæ in corpore sive sano , si ve infirmo fieri solent .

lia , ac pertimescenda exempla apud T. Livium
 Deca: 3. lib. 2. Val. Maximum lib. 9. c. 12.
 Plin. lib. 7. cap. 31. & 53. & A. Gellum lib.
 3.c. 15. At enim cum , juxta tritissimum scholæ
 medicorum dicitum contraria contrariis curantur,
 ac depellantur, illis potissimum gaudium adsci-
 scandum est , qui tristioribus animi pathematis
 immodeice conficiuntur. Quod sane per illa cum
 primis consequentur , quæ principes facultatum
 partes corroborant , sanguinem boicum generant ,
 & spiritus instaurant : eadem quippe , & menti ,
 Avicenna 4. 1. cap. 1. & 11. tract. 2. cap. 10.
 teste , gaudiam , & lætitiam conciliant , adiun-
 guntque. Hujusmodi porro sunt cibi suaves &
 boni succi , vinum subtile ac delectabile , boni
 & fragantes odores , delectabilium rerum comme-
 moratio , & cum amicis & familiaribus frequen-
 tior & jucunda converratio . Quare , ut Eoba-
 nus noster diserte canens admonet :

*Utere convivis non tristibus , utere amicis ,
 Quos nugæ & risus , & ioca salsa juvant .
 Quem non blanda juvent varii modulamina can-
 tus !*

*Hinc iecur , & renes , ægraq. corda stupent .
 Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes
 Afficit , acc melicæ nobile vocis opus .
 Tange lyram digitis , animi dolor omnis abibit ,
 Dulcionam reficit tristia corda melos .*

Atque hinc adeo est , quod gravissimus auctor
 Plutarchus in lib. de virtute morum tradit , Py-
 thagoram animo pacando , sedandoque ab affecti-
 bus , & perturbationibus vehementioribus Musicam
 adhibere solitum . Sic Saul quoque per David

pallentem a spiritu maligno liberatum legimus. His similia, & scitu non indigna, lib. 1. & 14. Dipnosophiston Athenaeus refert. Atqui haec-
nus quidem dicta magna ex parte hisce etiam
versibus ex Hieronymo Fracastorio complexi, su-
rinos.

Tu tamen interea effugito quæ tristis mentem
Sollicitant, procul esse iube curasque, metumque
Pallentem, ultrices iras: sint omnia lata.

Alma Ceres te in hoc, Bacchi duo lata juva-
bunt

Manera, sic dulces epulis, sic copia rerum.

Sic urbis, sic ruris opes, & summa voluptas
Visere saepe amnes nitidos, iucundaque Tempe,
Et placidas summis settari in montibus auras.

Accedant juvenisque chori, mitesque pueri.

SECUNDUM. Animi tranquillitas (16): nobiles
enim, & excellentes viri, ob maximas & diver-
tas curas, quas sustinent (si ipsi cætera omnia
ante pariter adfuerint) mentis inquietudine mag-
is, quam mediocris conditionis homines laetun-
tur. Nam si quid aliud, hæc maxime somnum
impedit, qui nobilibus cum biliolæ fere, & sicc-
tioris naturæ sint, imprimis conveniebat. Vigil-
iæ vero, ut Galenus lib. 7. cap. 6. Terapeu-
meth. auctor est, magis adhuc totum corporis
habitum siccant, adeoque iis, qui alioquin ex
siccitate laborant, infestissimæ sunt. Vel (Re-

[16] Quæ cum bilavitate ita convenit, ut
sunt une, eademque vocabulo comprehendatur.

quios (17) hic ad corporis quietem, quæ morbi tui opponitur, referenda est. Nam & hieç quoque ad valetudinem necessario adhibetur. Calorem (18) enim naturalem assiduis laboribus frumentum dissipatum revocat, vires exhaustas ac pene perditas recuperat, adeoque præstat, ut animal se colligat, ac durare possit. Quod diserte admodum apud Ovidium lib. i. epist. 4. Phædra Hyppolito iis versibus significavit.
Quod caret alterna requie durabile non est.

Haec renovat vires, fessaque membra levat.

¶ [17] Natura humana ita a summo Artifice comparata est, ut in eodem statu, esdemque vita tenore subsistere non possit: ideo placida quiete indigenus post sublatos labores, alicquin ad novum exercitium impares essemus omnino. Curandum autem, ne utrumque exesserit, nam continuus labor, & diutinus humores exiccat, unde vasæ minima impervia fiunt usque dum occalescant, unde citior senectus. Quies e contra corporem in nervis, & in humoribus maximam cohaesitionem, unde fases, obstructiones cacochinia, Hydrops &c.

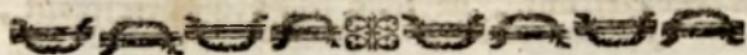
¶ (18) Dunnmodo per calorem naturalem intelligatur calor ille, qui ab oscillatione vasorum, cordis nempe & arteriarum, atque a sanguinis motu producitur, & hic a motibus voluntariis intenditur potius, quam extinguitur. Melius quidem intellegendum de facultate producendi calorem, quæ in partibus solidis reposita est, & in earum exercitatione. Verum quia be post diuturnos motus & labores extenuantur collabuntur, ob dispensandum / pigris

TERTIUM, Moderata diæta (19), id est, modus seu ratio vivendi, Græcis communiter diæta dicitur, Latini viætus rationem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latinis characteribus, diætam scribere maluerunt, vulgus Regimen sanitatis, sive regulam viætus appellat. Complectitur autem in se, non modo, quæ ad cibi, & potus rationem attinent, sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales medici uno ore vocaresolent. Harum enim com-modus & moderatus usus salubetrimus est, &

uum nervorum, qui una cum perspirabili sanctoria-no ab omni corporis ambitu evolant, expedit ut per quietem aenuo, reproductis spiritibus, refi-ciantur.

¶ (19) Quæ quantitate non excedat, neque ex adverso ita deficiat, ut morbi a necessarii ælectu oboriantur, fortasse difficiliores curatu illis, qui a contrarii præsentia fiant. Negari autem non potest omnes fere morbos ab intemperantia, & ex ecessu in viætus regimine oriri, neque solum de illis intelligendum est, qui a ciborum degenera-tione, & quavis viscerum corruptela causam re-cognoscunt, verum etiam de illis a quacunque prava humorum diathesi ortis. Licet enim ut pluri-mum errores in viætu committantur, non semper fe-bris putrida, aut bujusmodi alia invadit. Tran-seunt interea humores mali ominis a visceribus in sanguinem, gradatim fortasse absque sensibili no-za, qui vel cackochymiam, vel plesoram, vel

corporis constitutionem conservat: Intempestivus vero & immodicus sanitatem, adeoque naturam hominis corruptit. Ut igitur vita morbis omnibus minimè obnoxia sit, harum legitimus ulus sollicite ac diligenter servandus est. Plura infra capite 55.

C A P. II.

DE CONFORTATIONE CEREBRI.

LUmina mane manus surgens gelida lavet unda.

Hac illac modicum pergit, modicum sua membra.

Extendat, crines pectat, dentes fricet,
ista

Confortant cerebrum, confortant cætera membra.

Lote cale, ista pranse, veli, frigesce minute.

densitatem adferunt, vel quodcumque aliud vitium, cui quamprimum occasio accesserit, morbus invadit. Nunquam enim ægrotamus, nisi humores ad hanc, aut ad illam ægritudinem dispositi fuerint, nimirum vel quia densitate, vel fluiditate, vel quovis alio vitio laborent. Vid. Boerbaeu. tom. 4. pag.

Hic tradunt sex præcepta de confortatione
tum cerebri , tum reliquorum membrorum om-
nium .

PRIMUM , ut singulo [1] quoque die ma-
ne oculi jejunio laventur : a sordibus an. & le-
mis quæ in ipsis noctu coacervantur , & palpe-
bris adhærescunt , ne inde læsionem percipient ,

¶ (1) Et quidem multiplici ratione . Primo ut
interna & externa vasa roberentur , enervata tem-
pore somni a majori humorum adfluxu ad caput ,
tum ob situm horizontalis , tum ob quietem mu-
sculorum , qui humores eo tempore ab arteriarum
extremis in venas non pellunt , quod quidem ve-
rificatur quam facile : nam a lectulo egressi oculos
graves persentinus , non sine aliqua difficultate
aperiendos . Insuper eorum musculi tota nocte ot-
iendo leni paralysi afficiuntur , quæ aquæ adspen-
sione illico curatur . Vid . tom . 4 . prælect . academ .
Boerba . pag . 226 . § . 590 . n . 3 . musculi autem
ijs exercendis destituti , labescere , collabi , flacce-
scere , paralyticæ fieri , primo in palpebris &c .
Probatum enim est in physiologicis tempore somni
majorem humorum quantitatem inter arteriarum
fines & venarum principia recolligi , quæ , dum vi-
gilamus ob motum muscularum voluntariorum absque
mora pellitur continuo . Ideo post somnum membra
turgent , & torpent , nec non calceamenta & chy-
roneas strictiora deprehendimus . Humores præ-
rea qui minus circulationi obediunt . & humorum
impuritates per vasa exalantia non dimituntur , at-

aut corrodantur diligenter repurgari debent (2); idque; aqua clara , viridi , & frigida , inpersa potius quam per manus admota faciendum est , vel certe in eadem aperti ambo , quoad poterunt , immerendi , ac longiori deinde temporis spatio suppressendi sunt . Hoc enim non abstergit modo , ac claros nitidosque , reddit , sed sanos etiam conservat , visum acuit & confortat , & maxime in juventute , quemadmodum Paulus Aeg. lib. 1. c. 31. Rhazes lib. 4. cap. 22. ad Alman. & Avicenna 33. Tract. 1. cap. 5. & 33. Tract. 4. cap. 5. fidelissime tradunt . Cur autem frigida magis quam calida lavari debeant , ratio haec est , quod , ut Galenus cum alibi saepe , tum maxime aph. 106. 1. comen. 16. & lib. 3. cap. 41. de alimen. facil. & cap. 86. artis medicinalis resiat , conservatio intemperatis semper per simila (3) fiat . Oculi vero ,

que circa oculos collecti lippitudinem faciunt satis molestam , que calore & quiese exiccata , sine aqua adspersione discuti nequit .

¶ (2) Non quia manus prius letæ oculis nocent , verum ut adfluentius oculi abluerint , & lippitudo facilius amoveatur absque rudiori contactu , unde nütidiores evadant visioni perquam aptissimi .

¶ (3) Nimirum frigida frigidis , calida calidis . Verum in praxi contrarium experimur . Calor enim aliquibus in partibus etiam frigidis , si qua sunt in humano corpore in situ sane , propter inflam-

ut lib. 5. c. 1. de generat. animal. & lib. 2.c. de partibus eorundem , & in lib. de sensu , & sensibili c. 2. Aristoteles scribit, sunt de natura aquæ, hoc est, frigidi, quare etiam frigida potius, quam calida lavati debent . De recreatio-
ne , & confortatione vilis paulo post , & in-
fra c. 79.

SECUNDUM, ut manus quoque laventur (4):
cum enim instrumenta sint , quibus emundantur

mationem ita intenditur , ut per refrigerantia in-
expedit temperari. Interdum oculi ophtalmia labo-
rant , inflammantur , rubent extravasato sanguine obseSSI , & tunc refrigerantibus sunt temperan-
di . Non igitur natura frigidi sunt , alioquin
ven inflammarentur , quia vasis sanguiferis con-
stant copiosissimis . Ita ex adverso partes natura
calidæ frigescunt , ideo calidis sunt curandæ , ut
in febre algida videre est .

T [4] Quod multum facit ad facilitandam in-
sensibilem perspirationem . Nam dormientibus ut
plurimum intenditur perspiratio . Vid. tom. 4. Præ-
lect. Boerbav. pag. 310. in dictione somnus. Mi-
ram est quantum ad perspirationem somnus fa-
ciat &c. & tota cutis patentior fit , unde una
cum perspirabili adeps subcutaneus cutem perva-
dit , & aliquo modo poros obturat : ideoque eam
mundare oportet , nt ab eo liberetur , quod per aquam
frigidam commodius consequitur , per quam tota
cutis & ejus vasa pariter roborantur. Damnatur
autem ad hoc opus aqua calida , quatenus calor

organa superfluitatum cerebri , aures nimirum,
oculi , mares , & os , conveniet sane , & ipsis

innatus ab internis visceribus ad exteriora revo-
cando , digestionem impedit , & vermes creat ,
quod experientia & ratione non constat . Et si
credere velimus digestionem prohiberi per aquæ
calidæ ablutionem , hoc utique eveniret quia cali-
da in musculis manuum & nervis quandam in-
ferret debilitatem , que per consensum partium so-
lidarum , licet remotissimum , stomacho comunicare-
tur , non quia calor innatus revocaretur ad par-
tes externas , imo potius ab extensis ad stomacho
transfret . Et re vera dum frigescimus , vix ad
ignem manibus admotis , reliquas corporis partes
incallescere sentimus . Ita ex adverso manibus in
frigidam immersis ad minendum provocamur
constrictis omnibus ipsis & nervis per partium
solidarum consensum . Sed pro rei veritate hoc ra-
tiocinium nullo modo admitti potest , neque alie-
nigenit rationes . Stricte autem loquendo concludere
licebit per ablutionem aquæ frigidæ digestionem
promoveri , scilicet per partium solidarum consensum ,
rborando nempe solidas partes , ut earum momen-
tum intensius fiat . Frigus autem quam mirabi-
liter digestioni subveniat , ita certum est , ut pro-
batione non indigeat . Sed hoc etiam stricte nimis
quatenus talis frigidæ effectus , cum momentaneus
sit , & tantummodo per remotissimum consensum , di-
gestioni nullo modo favere potest , non secus ac de
aqua calida intelligendum est .

ēum primis esse mundas. Lavandæ igitur sunt, frigida magis, quam calida: & hoc quidem cum alias ob caulas tum maxime, quod lotio manuum in aqua calida, & præcipue post cibi sumptionem, Avicenna 16. 3. Tract. c. 1. teste vermes in ventre generet. Quia innatus calor, qui in ventriculo, ac reliquis nutritionis membris concoctione operatur: per ejusmodi lotionem ad exteriora retrahitur, itaque imperfecta sit concoctio, quæ potissima generationis vermium causa existit. Plura de lotione manuum infra capite 23.

TERTIUM, ut postquam è somno expersus surrexerit, paulatim (5) inambulando se moveat: ut primæ, & secundæ concoctionis excrementorum redundantiz, quæ sunt fæces, & urina, descendant, & ad faciliorem excretionem præparentur adjuventurque.

QUARTUM, ut sub idem tempus pandiculetur (6), hoc est, manus, pedes, & simul

[5] Nam creber & fortis motus fæcum potius excretionem impedit, quare premoveat: Fallo nempe motus centro ab intus extra, unde sudore, vel pleniori perspiratione erumpente, adstringitur venter & veluti cutis raditas atvi stipticitas. Vel potius a violenta muscularum voluntariorum actione, omnes fibre intestinales vglidiores fodit, fæcum stimulam parum, aut nihil sensiunt.

[6] Potius ut per motum muscularum humor, & sanguis, qui inter arteriarum fines & venas

fotum corpus extendat: quo videlicet spiritus vitales qua cum sanguine, qui per somnum intro magis fugiunt, ut libro 6. par. 5. Ep. apho. 26. doctissime Hippocrates dixit, ad exteriora membra revocentur, eoque, modo spiritus cerebri puriores, ac temperatores reddantur.

rum principia detinebantur, novam ineant circulationem, vide super de oculorum lotione. Non quis spiritus & sanguis intus fugiant, quod de spiritibus tantummodo verificari potest dum nodo intelligatur per motus vitales & naturales impendi, non vero per voluntarios, qui somni tempore quiescunt: quod cum ad Hippocratis auctoritatem attinet, videtur potius intelligi debere de insensibili perspiratione, per quam caput & spiritus repurgantur, licet hoc sub somno uberior sit hoc tamen excusso aliquo modo turbatur & impeditur unde per motum muscularum voluntariorum iterum provocatur. Nam enim quiescimus, sub placido somno, insensibilis perspiratio tota vitalis est, a viribus nempe cordis & arteriarum producta: Vix vero vigiles, vires hujusmodi ex aliqua parte cessare videntur: Expedit ergo ut eorum defectui motus voluntarii suppleant, ne forte quod erat expellendum retineatur cum aliquo sanitatis discrimine. Ideo Hippocrates: eoque modo spiritus cerebri puriores & temperatores reddantur. Dicitimus somni tempore sanguinem ad caput uberior transferri, ejusque vasa magis impleri; Inso quo longius somnus protractitur, eo fortius vasa dispen-

¶ QUINTUM, ut crines peccat [7], & ornet. Per hoc enim pori capitis aperiuntur, cerebri vapores in somno collecti ab oculis ad superiora eliciuntur, ac dissipantur, & spiritus temperantur, subtilioresque fiunt. Pectinis igitur supra caput administratio sensuum instrumenta, & corporis reliquum corroborat, visionem acuit, & cogitationem reddit meliorem, adeo que ob id ipsum interdiu sepius revocanda est, veluti Avicen. 3. 3. tract. 4. cap. 3. copiose scribit. Atque huic sane istituto pecten, eburneus probe politus, & laevigatus tutissimum præstabit usum, moderate a fronte cervicem versus quadragies ductus, Marsilio Ficino lib. 1. de vita c. 8. tella.

SEXTUM, ut dentes fricet, ac mundet [8]: immundities enim dentium præterquam quam

di, qua nimis repleta gravedinem vertiginem & torporem afferre valent. In somno vero moderato hæc omnia absunt, vel tantummodo momento temporis deprebenduntur, per simplicem pandiculationem excutienda, cuius ope novum robur omnibus vasis conciliatur, spiritus nervosi promptius ad partes fluunt, caput nimio pondero liberatur totum corpus levius fit.

¶ (7) Frictiones que in toto corpore fieri sent mirabiliter perspirationem augent. Haec autem in capite sicuti necessarie sunt, ita non nisi per pectinis auxilium fieri possunt.

¶ [8] Fragmenta ciborum que inter dentium

quod oris graveolentiam pacit , spiritus etiam
fœtidos , impuros , & turbulentos exhalat , qui
ad cerebrum elevati , ipsi non parvam noxam
inferunt , Sordes item dentium cum cibo perni-
stæ , & in ventricolum delatae , cibum ipsum
sæpe corrumpunt . Idem de lingua judicium est ,
nam huic adhærentes sordes , ne in ventriculum
deferantur , diligenter abstergenda sunt . Quare
ex mane experrecto gargarizandum , & (nisi
hyems sit) multa aqua frigida , cui aceti non-
nihil admixtum sit , fovendum est , ut elegan-
ter acmodum lib. i. cap. 2. Cornelius Celsus
præcipit . Nihil autem dentib. aque nocet , ac
frequentior lactis (9) elus , veluti Galenus lib.

interstitia remanent quam facile corrumpuntur ,
unde dentium nitorem deturpant , gingivæ ero-
dunt , & fortasse etiam sanguinem inficiunt , il-
lis præsertim , qui quadam discrasia laborant .
Liber enim est aeris accessus ad illas partes , qui
corruptioni satis favet , atque facilius ob natura-
lem calorem .

¶ [9] Nescio qua ratione hoc dictum sit ,
cum potius lac optimum sit præsidium contra scor-
butum , & erosiones in hoc morbo familiarissimas .
Lac enim pro ut tenui & fluidum alimentum ,
intra dentes nil relinquit , quod putrefaciere possit .
Præterea lac neque in putridum potest converti ,
præsertim ab animalibus herbivoris elicatum , cum
potius putredini sit omnino contrarium . Ideo in
morbis ab alcalino spontaneo præstat summopere .

¶. cap. 14. de alimem. facultate, & copiose scribens admonet. Nocet, inquit, lactis esus assiduus dentibus, & circundatis carnis, quos gengivs nominant. His enim humidas, dentes vero putrefactioni: & erosioni admodum obnoxios reddit. Sumpto igitur lacte, os uno diluto colluere conveniet. Satius autem fuerit, si mellis etiam quidpiam ipsi inieceris. Ita namque omne caseolum, quod ex lacte dentibus ac gengivis circumfixum fuerit, abstergetur. Quod si etiam cuiquam tam robustum sit caput, ut vini meri collutione non offendatur, melius is dentibus & gingivis consuluerit, veruntamen & mihi vino permixtum, misturam ex utroque reddit meliorem. Illud vero dentium incolumentati tutissimum adversus lactis injurias fuerit praedium, si quis post sumptum ipsum primo me.

In pustulis ovis, & scorbuto aliisque causis enatis, ore detentum ardorens & dolorem molestissimum temperat, & fetorem delet. Unico tandem verbo, non datur morbus a discrasia scorbutica alcalina, vel muriatica productus, qui ab usu lactis, prudenti manu exhibiti integre non curetur. Dentes vero & os vino generoso, aut acetato cum aqua diluto leviter confricare, & ablucere sani consilii est: eo magis si alveoli ita flaccescant, ut sanguinosa atrum sponte depluant, uti in scorbuto accidere solet. Practici fere omnes quocunque spiritu acido intuntur contra discrasiam, quam alcalinam vocant.

loriate, deinde vino adstringere os colluat. Hæc ille. Porro modus, quo dentes a putredine, erosione, dolore & graveolentia vindicari possint, optimus nebis a Diocoride lib. 4. c. 146. Plinio lib. 26. cap. 8. Galeno lib. 8. cap. 136. de simp. medi. facul. & Avicenna 732. c. 2. præstituitur, ut os singulo quoque mense, vino vel aceto, in quo Tithimalli radix ad dimidiás decocta sit, bis colluatur. Hoc enim non solum dentium, ac oris commendat odorem, sed corundem etiam dolori auxiliatur, & sanitatem conservat. Idem hoc remedium ex Archigeno habet Galenus lib. 5. de compos. phar. secundum Locos cap. 18. Plura infra c. 80. Aures quoque bene a suis redundantiis exonerandæ sunt, neque solum eorum excrementorum, quæ manifeste per certos meatus, sed omnium, etiam quæ occulte exirent, vacuatio lassifenda, & molienda est.

ULTIMUS, versus tria præcepta saluberrima complectitur [10] [Primum] ut balneo lotus

¶ [10] Quoties de Balneo calido intelligatur, prudentis est, aeri frigidiusculo statim corpus non exponere, ne forte, id quod ad eutim adfluxit, iterum retropellatur, unde stases, catbarri, aliaque hujusmodi. In Balneis vero subfrigidis, quæ astivo tempore adhibentur, liberius est procedendum: nimisrum a Balneo egressus stragulis calidis corpus regere non convenit, ne forte statim incalescat quod refrigerare volumus. Sufficit tantummodo, ut in lectulo, sub naturali calore quiescat.

atque æfluans omni cura , & diligentia adversus ambientis cæli frigidorem intemperiem sele muniat , & defendat , ne illa scilicet per poros è balneo apertos in omne corpus permanans , ibidem mali quippam ingeneret . A contrario si quidem ad contrarium repentina , & inordinata transgressio . Gal. aph. lib. 3. commen. 22. teste periculosa admodum existit , præsertim cum facta ad frigiditatem subita commutatio eos , qui antea difflabantur , & per sudores evacuabantur humores , tam in profundum corporis repellat , adeoque partes etiam ad ventriculum , atque intestina attinentes offendat .

OBSERVANDUM , etiam , ne a recens accepto cibo [ii] , balneo statim utatur : neque

¶ (ii) A Balneo frigido , non secus ac a calido noxa non parvi momenti . In primo omnia vasca & fibre ita tenduntur , ut ad validius momentum concitatæ , citissime omnes functiones & excretiones perficiant , præsertim urinam , & insensibilem perspirationem , que fere momento temporis sensibilem calorem aquæ communicat . Ob consensum partium solidarum etiam stomachus & intestina celeriter digestionem & chylificationem abolvunt : Unde accedit chylum crudum non adbuc bene paratum , sed alimentorum quandam indolem continentem venam subclaviam inire & indigestum sanguini misceri: quapropter multa mala timeri possunt . Idem evenire solet a motu violento post prandium & vera saepius vidi Juvenem statim absumpto ei-

protinus post lotionem comedat aut bibat : qui enim paulo ante bibit huic caput repletur : qui vero cibum sumpsit , non caput modo , verum & corpus totum alimoniam ad se priusquam concocta fuerit , trahit , adeoque crudis , & incoctis humoribus impletur . Statim vero post lotionem cibum , vel potum somere , caput replet , devoratusque interdum superfluitatem facit , quemadmodum copiose in 3. lib. de vict. rat. in morbis acutis commen. 55. & 56. & in

bo velociter motum dira tussi & asinatbe torque-
ri , facie & oculis sanguine suffusis , non aliud
ob causam quam propter prematuram chylificatio-
nem , quæ chylum acerbum sanguini miscendo per
pulmonum vasa transiunt talia symptomata
produxisse . Ideo Bulbulcos aratores , omnesque qui
affiduo quotidiano labore exercentur , & victu sic-
co , & rudi utuntur , obstrukione hepatis , lienis ,
aliorumque viscerum laborare . Eductur ergo ex
antedictis ad chylificationem determinatum tempus
requiri , ut alimenta gradatim in ventriculo di-
gerantur , perficiantur in intestinis ; ut humores
digestioni , & chylificationi dicati adsundantur ,
quorum ope primam naturam deponunt , & in alias
prosper diversam , sed homogeneam , commutantur ,
in qua chylus blandus & dulcis consistit , qui va-
sa lactea ingredi udet , dum reliqui humores
quamcumque acrimonian continent , vel quodam-
modo rudes excluduntur , facile vero transituri per
viam muscularum trudentium adaugtam , & per

lib. de Marasmo cap. 14. Galenus offendit. De potu idem confirmat etiam Cornelius Celsus, qui lib. 1 cap. 3. in eum scribit modum : illud nosse oportet, quod ex labore sudanti, frigida potio perniciosissima est, atque etiam (cum sudor se remisit) itinere fatigatis inutilis. A balneo quoque venientibus, Asclepiades inutilem eam iudicavit. Atque sudanti adhuc, frigidum

vaporum intentiorem oscillationem sub violenti exercitio.

In Balneo vero calido, vice versa, impeditur digestio ob debilitatem, que in fibris motoribus inducitur, unde stomachi languores, debilitates, hypotimia, & vomitus. Num pari modo perspiratio insensibilis remittatur, facile probari potest. Tum ob maiorem adfluxum humoris ad vasa arteriosa exalans, que nimis plena obturantur, & libera oscillatione destituuntur; quia ab immediato aquæ contactu flaccida decidunt. Verum de hac re nonnulla remanent dicenda.

Postremo quod ad Balneum attinet, animadvertere oportet, quod quidam Juvenes athleticæ & biliosæ temperiei, Balneum frigidum inire non possunt, nisi prius stomachum refocillent, vel saltem vix e Balneo egressi, aliquid comedore debent, tantus enim appetitus excitatur, ut fere languant, propter intentius vaporum momentum, ex quo perspiratio augetur. Hebrei per aquam frigidam stomachi & visceribus adspersam in se redeunt quanta citissime, eo magis si in Balneum fuerint demersi. Hanc

bibendum non est. Cavendum etiam, ne in ipso balneo comedat, bibat, aut dormiat: inde enim bona ventriculi concoctio oblitatur, & naturae pugna cietur, dum sanguis, spiritus, & calor naturalis adscititio balnei calore ad exteriora allœsti, & protensi, ad interiora retrahuntur (12), & in profundum secedunt. Inter dormiendum etiam humores aliqui in ventrem confluunt, qui non, ut in aliis somnis, concoquuntur, sed longe plures fiunt, incoerti permanentes. Somnus vero a balneo utilissime conceditur. Nihil enim est ut Galenus lib. 4. cap. 9. de Sanitate tuenda scribit, quod æque concoquat ea, quæ concoqui possunt, & malos succos per halitum digerat, ut somnus a balneo .

euim diversitatem temperamenti, etati, & consuetudini fortasse debemus. In his digestio fit citius, sed integra, quatenus ad eam Balneum, & visceraum optima valetudo concurrit, quam in illis, in quibus Balneum aliqua ex parte, reliqua vero non sufficiunt. Methodum ergo medendi non semper eamdem instituere licet, et si morbus sit idem: Ideo temperamenti cogitio in medicina nimis prestat.

¶ [12] In Balne frigidiusculo adfluent plus juncto humores ad caput, ob rapidiorem sanguinis motum a corde ad idem caput, quod hoc tempore gravatur, etiam quia ab eadem atmosphæra, ac corpus non comprimitur. Non enim sufficit caput exterius aqua frigida adspergere, quia

SECUNDUM, ut paulisper a cibi sumptione celso, & erecto corpore (13) consistat, quo cibus ingesus, in ventriculi fundum, ubi concoctionis officina est, æquabiliter descendens promptius concoquatur, ac raro deinde nec ita longe incessu inambulet, ne ob vehementiorem corporis motum calor e profundo ad partes exteriores attractus, dissipetur, adeoque cibi protrahatur concoctio. Plura infra cap. 76.

TERTIUM, ut post venæ sectionem frigescat [14], quod est in paulo frigidiore ambientis nos aeris constitutione tantisper immoretur,

regumenta ossa banc diligentiam eludunt, vel efficaciam longe minuunt. Hoc enim gravedinem, vel dolorem potius adferret, quam somnum, qui etiam si invaderet, continuo totius corporis orripilazione averteretur. In Balneo enim calido verificantur fortasse, nisi omnino esset contra consuetudinem.

¶ [13] Præter necessitatem uti in num. 5. cap. I. probavimus. Convenit enim levis exercitatio, ut digestio per motum musculorum facilitetur; damnatur e contra violenta, & excedens. Vid. supra de Balneo.

¶ [14] Post pleborum corpus calefacere periculum; refrigerare vero periculisimum, quia eo tempore facilissime mutationes accidere solent. In aliquibus enim vires languent, & hypotimia sequitur: redit namque sanguis ad cor minori quantitate per missum diminutus, ac

sive decumbat , dum sanguis , & spiritus per phlebothomiam exagitati , sedentur , & conquiscant . Atque huic quidem interpretationi adstipulatur etiam Joannes Fernelius , qui in libello de evacuandi ratione c. 19. in hunc modum scribit : „ neque igitur ad conluta munia properet , neque ullo exercitationis genere se fatiget , neque celerius inambulet , neque utatur Venere , neque protinus calidiora loca ingrediatur , neque in balneum descendat : quandoquidem sanguis , & spiritus vehementius incitati (15)

gressus est : unde ad cerebrum deficit requisita quantitas , & nisus , ut succus nerveus ad partes urgeri possit eadem promptitudine ac in statu sano requiritur , ad functiones substantandas . Vene ipse aliquantulum exinanitae , ab arteriis uberius sanguinem recipiunt , expeditiores factae , atque ob tardorem motum non eodem tempore cordi restituunt , ac arteriae ab ipso corde receperunt . Venas pariter inalantes ab externo aere aliquid recipere posse non obstat , noxium fortasse , & sanguini miscere . Humiditas saltem & frigus facillime inalantes venas perradunt , & febres reumaticas , vel alia similia producere possunt .

T (15) Licet phlebothomia sanguinis circulationem , aliquandiu torpidam , propter plethoram ad vasa , promovere possit : Ideo non sequitur spiritus ita ab ea concitari , ut tandem dissipentur . Potius vero sanguinis æstus , & citissima circuatio , veluti in febribus ardentibus inflammato-

si ne dissipentur, aut incandescent, sedandi com-
 " primendique sunt, . Hactenus ille. Vel Mi-
 nute,) adverbialiter hic accipiendum, pro-
 eo, quod est parum, sive paulisper; ut refe-
 ratur scilicet ad ea, quæ immediate præcedunt,
 & sic hic sensus: Sumpio cibo, cælo frigidiori
 te paulisper exponito, quo calor innatus, prop-
 ter circumstantem extrinsecus frigiditatem, ad
 interiora refugiens, & secedens, meliorem & con-
 coctionem, & sanguificationem, tum etiam nu-
 tritionem operetur. Experientia siquidem constat,
 calorem per seipsum, ac sponte quidem post
 cibi sumptionem, ut eum mutet facilius, ac
 concoquat, in profundum refugere: atque hinc
 adeo fit, ut exteriora corporis membra, quæ
 ante utcunque calida sentiebantur, a prandio,
 atque cæna, frigore, tremore concutiantur. Qua-
 re naturæ in eo, quod restè operatur, opitulan-
 dum est. Nonnulli vero in hunc modum expo-
 nere maluerunt. Ne is, scilicet, cui vena secta
 est, se subito calefaciat, sed paulatim, quod su-
 bitæ mutationes citra læsionem non facile con-
 tingant. In ejusmodi enim permutationibus, quod
 plurimum existit, atque repente, periculosum
 est satis: quod vero paulatim fit, tutum: ut
 inquit Galenus aph. lib. 2. comment. 51. Idem
 testatur etiam Aristoteles See. 8. problemate 15.

DE RECREATIONE VISUS ADDITIO.

FONS , Speculum , Gramen , dant
F hæc oculis revelamen .
 Mane igitur montes , sub serum inqui-
 rito Montes .

Tria hoc loco recessentur , quæ insita naturæ
 vi , & substantiæ quadam similitudine oculos
 recreant , & visum maxime consolantur ,

PRIMUM , fons : per quem quælibet pu-
 ra , & perspicua aqua , sive ea sit fontium .
 sive fluviorum , sive etiam puteorum intelligen-
 da est . Hæc enim ob cognitionem , & simili-
 tudinem , quam cum oculis habet , visum citra
 violentiam congregans [16] , ad naturam reducit , &
 recreat . To γαρ οὐκον φυσικὸς χρηζει τοι
 ὄμοιων , inquit Galenus aph. lib. i. comm. 16.

riis per pblebotomiam sedatur , vel quia obstacula
 contra cor agentia minuuntur ; vel quia motus
 ipse remittitur , quam primum aliqua mobilis pars
 minuatur .

¶ (16) Fontes & flumina gratum equidem
 spectaculum oculis exhibent , & levi murmure etiæ
 aures alliciunt , non vero ad naturam reducunt , quod
 effigeretur per radios lucis reflexos , qui oculis tantum-
 modo sanis objecta representant , non vero ægritu-
 dines , ab interno humorum vitio , vel organico de-

Oculi autem frigidi & humidi, perspicui atque omnium partium nitidissimi & pulcre politi sunt, perinde atque aqua, quo circa ab ejusdem aspe-
etu eos corroborari, simul ac refici consentaneum est. Atque hoc sane consilio Aristoteles Alexandrum illum cognomento Magnum insti-
tuens, ei percepisse videtur, uti frequenter ac diutius aquam viridem, claram, & perspicuam intueretur, oculosque in ipsam submergeret: e-
jusque rei testem habemus non contempnendum Joannem Meluern in opere practico de ægritudinibus oculorum. Cæterum si nulla fontium, aut fluviorum inspiciendorum facultas fuerit, oculis profecto ex aquæ frigidæ, claræ, & perspicuæ in pœnum viridem infusæ contuitu ca-
dem accedet commoditas.

fectu enatas, curare valent, quo casu numquam egrotarent. In locis nimis siccis, & ventilatis vaporibus suis nimiam aeris gravitatem minuunt, que plus justo insensibilem perspirationem promo-
vet, & plegmones parit. In aliis autem ae-
rem humidum & nubilosum facit perspirationi ad-
versum, præsertim si aquæ stagnaverint, & tunc cachexiam, hydropem, & aliquando scorbutum ad-
eritur. Cæterum aquas fluentes attente nimis in-
spicere vertigines gignit: nam per nervum opio-
cum cerebro inordinatus motus communicatur,
qui æquabilem succi nerui fluxum turbando, ta-
lia producit symptomata.

SECUNDUM, (17) Speculum, quod & ipsum utique oculorum aciem eadem ratione excitare putandum est. Oculus namque levis est & lucidus, ac splendidus instar speculi, quod tum experientia inter omnes corflat, tum a Plin. quoque lib. 11. c. 37. ostenditur. Oculis, inquit, absoluta vis speculi, adeoque, ut tam parva illa pupilla totam illam imaginem reddat hominis. Ea causa est, ut plareque alitum è manibus hominum oculos potissimum appetant, quod effigiem suam in iis cernentes, velut ad cognata desideria sua tendunt. Causa etiam, cur speculū inspectione, oculorum acies excitetur, adeoque visus substantia conservetur, hæc adsignari possit, quod radii in superficie speculi collecti, quum ob densitatem & duritiem ejus ulterius procedere non possint, minime dissolvantur, at dissipentur; ob æqualitatem lenitatemque serventur infraicti, ob nitorem vero augeantur, & multo, quam prius erant, reddantur sortiores, quod nec ipsum sane Aristoteles, Melue reserente, ignoravit, cum eundem illum Alexandrum adhortaretur uti se subinde ad terulum & directum speculum contueretur, & longiori deinde temporis spatio oculorum aciem in ipsum defigeret.

¶ (17) Eadem ratio pariter praevalet: quia nemo buc usque a quacumque oculorum affectione, vel caligine per speculi visionem convalevit. Inservit potius ad mulierum vanitate alendam, & hominum etiam aliquando, qui illas imitare student.

VITREA quoque vocata conspicilia (18)
 vilis substantiam conservant, adeoque præstant,
 ne oculi minutioribus rebus contuendis vieti fa-
 tiseant, neve spiritus resolvantur. Atque hinc
 certe gemmarum sculptores, & aurifices subtili-
 ter quidpiam, ac ingeniole sculpturi, ejusmodi
 utuntur conspiciliis, aut sane per vesicam ex-
 tenui pero, atque albo vitro conflatam, eamque
 clara, & perspicua aqua plenam oculorum aciem
 rei scalpendæ intendunt. Cur vero ita vilis
 non defatigetur in causa est, quod species de
 modico clariori, ad densius permeantes, maio-
 res simul, & crassiores apparent, adeoque vi-
 sum conservent.

TERTIUM, Gramen, per quod quarumlibet herbarum, frondiumqne, ac aliarum etenim

¶ (18) *Distinguenda Microscopiis conspicilia* enim, sive ocularia oculorum defectus corrigunt, qui ad duas species reducuntur: nimirum ad Præbispiam, quando humores exiccantur & Tunicae complanatae concidunt, uti in senio videre est, & tunc objecta viciniora intueri non possunt, nisi prius secederint. Huic defectui per tentem planoconve-
 xam est subveniendum, que virtute sua radios va-
 lidius colligit, quam complanatae tunicae. Ad mio-
 piam, quando nempe oculi plus justo levati sunt,
 quod quidem accidit in juventute, & tunc vitra
 planoconcava plus, minusve præstant.

rerum videntium cōsitus (19) accipiendus est. Oculis enim jucundissimum spectrum viriditas est. Atque hinc sane aristoteles problemate. 20 Sect. 31. quærit, Quanobrem cum cæteras intuimus res conspectus noster peius afficiatur atque fatigat; cum virides & herbescentes inspicimus, ut olera, cæteraque his similia, recreetur, me-

¶ (19) Superflua nimis sunt que de hoc colente dicuntur, relæ ad utilitatem, & oculorum conservationem; superflua pariter rationes, & autoritates. Hoc autem verum est oculos ab hoc labore minus valide percuti, atque delebitari potius, quam lodi; nec non ab omnibus vegetabilibus maximum percipi levamen, que quia continuo aerem saluberrimis & gratis effundi implet, omne temperant phlogistum, quod ab animalibus exalat, vite, & sanitati adversum, atque pro sua nutritione assorbent quotidie, similiter humerū acrimoniam alcalinam potius, & muriaticam corrigunt, & refrigerant. Ideo salubriores sunt qui Rura degunt, quam qui angustas Civitates, innumeris habitantibus, aliisque animalibus repletas, qui quaque versus phlogistum exalantes, aerem ita insciunt, ut mirum sit quomodo vita substantiæ possit inservire. Et re vera aer, qui semper idem respiratur, ita rarescit, ut respirationem anbelosam, & hortopnæam faciat. Ita Lymneus, Claufort, Prestly, aliique. Ab incomprehensibili Creatoris sapientia, sic provisum est. Hec duo Regna, animale scilicet, & Vegetable subsistera

meliorque evadat, An, inquit, conspectum in alba, nigrave intendere minime possumus propter ea quod utrumque id genus coloris videndi viribus officit: colores autem illi, quibus oculi acquiescunt, medium albi, nigrive obtinent, itaque aspectus cum mediocri lenique obvio afficiatur, nihil debilitatur: imo vero corroboratur atque reficitur. Hæc ille. Quanquam autem viridia omnia, utpote temperatissima visum maxime colligant, atque oculos reficiant, inter ipsas tamen alia aliis efficaciora inveniuntur. Sic certe nullius aspectus Smaragdo jucundior est. Quod Plinius libro 37. cap. 5. diserte iis significavit verbis: „Herbas virentes inquiens frondensque avide spectamus, Smaragdos vero tanto libentius quoniam nihil omnino viridius comparatum illis vides. Præterea soli gemmarum contitus oculos implent, nec satiant. Cum & ab intuitione alia obscurata, aspectu Smaragdi recreatur acies. Scalpentibus gemmas non alia gravior oculis refectione est, ita viridi lenitate lasitudinem mulcent.“ Idem sere lib. 29. cap. 6. de scarabæo viridi scriptum reliquit. „Scarabæi, inquit, viridis natura, contuentium visum excutit. Itaque gemmarum sculptores contuit ea-

non potuisse, nisi unum ab alio temperetur. Quapropter quotidiana experientia longissimus, atque curatu difficiles, morbos per medicamenta pharmaceutica frustra tentatos, sola aeris campestris mutatione integre cessisse.

rum acquiescunt,. Neque obstat quod Galenus
 c. 2. & lib. 1. de Sympt. causis , ubi ex pro-
 fesso de iis agit, quæ oculos aut molestant, aut
 tristant, & libro 10. cap. 3. de usu part. cæ-
 ruleo & fulco recreandi & reficiendi visus quam
 maximam vim inesse scribit. Sunt enim & hi
 colores medii atque temperati adeoque ob id
 oculis gratum & jucundum spectaculum præbent,
 visumque morbo affectum, aut fatigatum corri-
 gunt ac recreant, quod omnibus sane coloribus
 ad medium inclinantibus commone est . Hoc
 igitur providentes pictores, qui in albis coriis
 & consimilibus rebus quibus facile visus offendit
 pingunt, colores cæruleos ac fulcos
 apponunt, in quos subinde intuentes re-
 creant oculos ac reficiunt. Atque etiam ophtal-
 mia laborantes lux quidem offendit, eosque de-
 prehendit. Fulca vero ac cœulea sine dolore in-
 tuentur. Quæ haſtenus dicta sunt, ea omnia
 Marsil. Ficin. lib. 2. c. 14. de producenda vita,
 planius, & dilucidius iis verbis expressit. Causam,
 inquiens, perquiremus, ob quam color viridis
 visum præ cæteris foveat, salubriterque delectet.
 Inveniemus tandem naturam visus esse lu-
 cidam ac lucis amicam , volatilem tamen ac
 facile dissipabilem. Idcirco dum per lucem se
 dilatat velut amicam interdum nimio lucis ex-
 cessu rapitur proflus , vehementi dilatione dissolvi-
 tur: tenebras autem naturaliter velut inimicas fu-
 git, ideoque radius in angustum inde retrahitur
 optat vero visus ita perfrui lumine, ut per ami-
 cum hoc suum amplificetur quidem , nec ta-
 men interim dissipetur . Jam vero in quocum-

que colore plus admodum tenebrarum , sive nigredinis est , quam lucis non dilatatur , nec ideo delectatur radius visus ad votum . Ubi vi- cissim plus admodum splendidi coloris est , quam nigri spargitur latius , noxia quadam voluptate distractus . Quamobrem color viridis , maxime omnium nigrum cum candido temperans , præstat utrumque , delectans pariter atque conser- vans , & molli insuper & adhuc tenera qualita- te , sicut & aqua ; radiis oculorum absque of- fensione resistit , ne abeuntes longius disperdan- tur . Quæ enim dura sunt , simul & asperi frangunt quoddammodo radios . Quæ vero rarissi- ma sunt , dissolutioni aditum patesciunt . Sed que soliditatem aliquam habent , lenemque simul æqualitatem , sicut specularia corpora , nec ipsa quidem frangunt , neque longius disperdi per- mittunt . Quæ denique præter hæc beneficia , tenera quoque sunt & mollia , sicut aqua , resque virides , liquidis oculorum radiis mollitia bla- diuntur . Denique visus radius quidam est in quadam oculorum aqua naturaliter nobis accen- sus , ac temperatum lumen in aqua , quodam- modo resistente requirit . Itaque gaudet aqua , delectatur speculis similibus , viridibus oblectatur . Hactenus ille . Addit Mesues Exercitatione quo- que legendi scripta maiusculis literis exarata vi- lium corroborare , adeoque non parum adtuerendam oculorum sanitatem conducere .

POSTERIORE versu innuitur, Oculos matutino [20] quidem tempore, montium; vespertino vero fontium collustratione recreandos, & reficiendos: quorum ratio ex predictis facile elicere potest. Per montes porto viridaria, hoc est, loca herbis, ac plantis virentibus consistit intelligenda sunt. De conferentibus visui, plura infra c. 79. De necentibus vero cap. 78.

[20] Non adparet ratio, per quam oculi sint recreandi, & reficiendi mane illustratione montium; sero, e contra Fontium, cum quoctunque tempore omnes Plantae eundem prebeant colorem. Expedit autem mane montes petere, quia propter solis oratum, & liberiorem aeris motum, vapores, & humiditates dissipantur, & purissimum aerem ad perspirandum praebent. Hoc autem in tempore, bimido, & nebuloso, nequit verificari, quia nebula, ut plurimum, circa montium cacumina recolliguntur, quo casu omnino vitandi sunt montes, quia aer humidus perspirationi inimicus. Vice versa, Fontes, sive in Valtibus, sive planis siti, semper humidos vapores aeris comunicant, qui nonnihil prope meridiem, adulto sole, dissipantur, & aeren liberant, ita ut sine noxa sero possit respirari; similiter quia Valles, vel alia hujusmodi loca, minus ventilationi sunt exposita, calorem & fredo acceptum diutius retinent, qui humiditatem arceet, unde puriores, & sicciores aerem servant adhuc, respirationi & perspirationi accommodatum.

C A P. III.

DE DIURNO SIVE MERIDIANO SOMNO.

Sicut brevis , aut nullus tibi somnus meridianus (1)
Febris pigrities , capitis dolor , atque catarrhus .
Hæc tibi proveniunt ex somno meridiano .

¶ (1) Qua ratione somnus meridianus nocere possit , & Febres producere , non ita clare liquet , ut dubitari non possit . Probatum enim est , Cap. primo num. 4. (ut in cœna) tempore somni maiorem spirituum quantitatem ad stomachum deferri , quia tunc temporis , motus voluntarii quiescent . Nonne eadem ratio prævalet pro somno meridiano post prandium ? Verum quonodo nocere possit non repugnat nam stomaci momentum validius factum , breviori tempore contenta alimenta digerent , si somnus diutius duraret : sed quia citissime disutimur , nimimum post unam , vel alteram horam , turbatur digestio , quia succus nervosus , qui antea ad stomachum adfluebat totus , oportet , ut etiam motibus voluntariis inferuet . Unde in hac inopportuna functionum mutatione , indigestio

QUATUOR diurni, sive meridiani somni
incommoda hic referuntur.

PRIMUM, febris, quæ dupliciter per som-
num diurnum accendi potest: uno quidem mo-
do in spiritibus [2], altero vero in humori-

Or cruditates, quæ sanguini aliquam cacoecimiam
conciliabunt, ideo febres, pigritia, & alia, in te-
stu enunciata adoruntur. Verum, non omnes, aequa
male se babebunt a somno meridiano: Nam alii
gradatim buic somno se affuescunt, donec absque
noxæ feliciter ferant. Alii validioris texture, &
athletici, turbatæ digestioni, cum validiori solidor-
um momento, ita bene supplent, ut nullum in-
comodum inde sentiant. Obesi vero & cacoecimici;
nec non, sedentarii, ab eo se debent abstinere. Ita
de Gorter in comm. Aphor. 344 . , Hæc igitur
est nostra Sententia: quod si quis multa ca-
coecimia, & visciditate laboret, ex defectu mo-
tus nata, eum post meridiationem, quoniam in
bis quiete, & somno longiori, magis augetur mor-
bi causa, capit is gravitate ob defectum motus,
& dolore gravativo, ob eundem motum minus
firmum, & acrimoniam aliquam spontaneam,
longiori mora acquisitam, affici &c.

[2] Improprio vocabulo ita dicta, quia non
a causa materiali veluti illa, que in unaquaque
febre deprehenditur; verum propter calorem adau-
gum, qui a nimia resistentia in stomacho enata,
vasa arteriosa comprimente; & a cordis momen-
to intensori ad resistentiam superandam: qui us

bus (3). In spiritibus quidem ; quia acres , & fumosæ exhalationes , quæ vigiliis cispergi solent : somno diurno , non modo retinentur , sed etiam augmentur : Iis itaque retentis , ac una cum spiritibus permixtis contingit , ut calor inde extraneus collectus febrilis fiat . Atque hæc sane febris , cum nihil stabile , nihil firmum habeat ; sed uti celeriter generatur , ita solvit etiam , εφηερον Græcis , hoc est diaria , vocata est , quod fere diem non excedat . In humoribus autem , tum hæc iam dicta febris , ratione nimirum flatuum , qui ex cruditate proveniunt , tum etiam putrida per somnum diutinum acceditur , quod calore , & spiritibus interdiu ad exteriora protensis , virtus concoctrix debilitetur . Perfecta enim , & absoluta concoctio fit , quando calor (4) , & spiritus cohibentur , & in pro-

quamcitus cessantibus , cessat febris . Neque verum est fumosæ exhalationes , tunc temporis retineri , quia ex antedictis , perspirationem insensibiliter notabiliter augeri liquet . Vid. p̄slect. Academ. Boerabavii , t. 3. pag. 310. de insensibili perspirat. Mirum est quantum ad perspirationem somnus faciat &c.

¶ (3) Quod verum est ; nam facile evenire potest a turbata digestione , alimenta in aliquam mutationem abire , veluti in alcalinam ; & febrim putridam facere ; imo aliam pejoris note , ob coquimiam sanguini communicatam .

¶ (4) Error hic antiquorum animo jam insi-

fundum corporis secedunt. Ob eum namque, calor naturalis incensus, auctiorque redditur, optime cibos, non solum in ventriculo, verum etiam per universi corporis habitum conficit. Quod noctu potissimum fieri, rationi consonum videtur; etenim tunc calor propter circumstantem extrinsecus aeris frigiditatem, ad interiora refugiens, cibum facilime mutat, concoquit, & in membra distribuit. Interdiu vero contra, ad exteriora adductus, & expansus perfectam elaborationem non attingit: quare humorum cruditatem progignit, ex cruditate deinde op-

dit: digestionem nempe per innatum calorem, ab externo frigore ad interiora retropulsum, perfici. Veruntamen, calorem ab internis partibus ad exteriora revocari, frigida tempestate, ex sequentibus manifeste deducitur. Corpus humanum ab intra extra continuo perspirare, nemo est, qui dubitare potest; atque perspirabile externo aere calidius esse, cum quo circum se atmospheram parat, quæ continuo ab ambienti aere deletur, & eo magis, quo idem aer frigidior, & ventilatior est, unde statim aliam parare cogitur; quapropter notabilis humorum, & caloris quantitas ab ipso corpore continuo demittur. Nibilozinas tamen sub hoc caloris dispendio melius digestio absolvitur, quia frigus externum notabiliter solidorum momentum intendit, & neque digestiones perficit. Ideo Hyeme voracious sumus, & corpore agiliores; necnon a fibribus exquisite putridis biliosis preservamur.

pilatio , ex oppilatione putredo nascitur , ex putredine tandem humorum ad cor astuentium febris putrida acceditur , quemadmodum **Avicenna** I. 4. Traet. I. c. I. copiole docet .

SECUNDUM, pigrities [5], quæ & ipsa, eodem ex fonte manat , ac funditur . Ex crassa namque , & incocta materia, in ventre vaporosi , ac crassi exhalantur spiritus , qui ad caput (6) elati , plus æquo cerebrum humectant : eo autem humectato, nervi quoque, qui a cerebro propagati per corporis partes procedunt , plurima

T (5) Propter impeditam insensibilem perspirationem a serosa , & lenta colluvie sanguinem infarciente , quæ etiam ultima vasa opplet .

T (6) Aliter sensit Boerhaavius , nempe materiam hanc crassam & inconcoctam, numquam caput per carotides internas attingere : Verum per externas tantum , ad duram matrem , & ex bac per nervorum thecas, lento motu , ad omnes corporis partes fluere , unde torpor , & pigritia . Hæc eadem materia vasa minima obstruendo , eadem parit synthomata . Potest autem opponi , in sectione cadaverum , apoplexia extictorum , alioque simili morbo , in ipso cerebro serum stagnans inventum fuisse . Sed is serum potest opponi , hoc serum a capitis membranis propter perspirationem impeditam ad cerebrum depluere , ibique stagnare resorptioni prorsus ineptum , sive frigus externum , sive etiatis in culpa fuerit .

humiditate opplentur; exuperantia properea humidatum, quæ ad musculos, tendines, & articulos confluere solet, tantum abest, ut somno diurno dissipetur, ut multo perinacius etiam hærens augeatur. Necesse igitur est, ex ejusmodi subinde somno in omnibus motibus voluntariis pigritiam sequi, & veluti in seipso dissolutum hominem apparere, quemadmodum diceret Galenus aphor. lib. 3. comment. 5. ostendit. Contra vero vigiliæ diurnæ hoc precipue nomine commendantur, quod non modo exuperantem cerebri humiditatem exiccent, adeoque spiritus extenuent, ac temperent, sed certe corpori simul, atque animo promptitudinem quandam, & robur ad solitos motus addant.

TERTIUM, Dolor capitis, qui, & ipse ab iisdem initii proficiuntur. Ex cibo namque incoeto in ventre vapores crassi excitati in caput [7] feruntur, qui ibidem ob dictas causas

Ex eodem Boerbaavio, habemus, globulos diversæ densitatis, sanguinis nempe, seri, lymphæ a corde per aortam propelli, quorum densiores, & graviores per truncum ad secundentem, reliqui per descendenter expelli; atque iterum ex primis illis, qui perfectiori figura donantur, per carotides internas cerebrum adire; reliquos vero, per externas ad externas capitis partes, & ad duram matrem deferri.

T [7] Qui ab eadē lenta cacochimia, uti supra, ad capitis externas partes, & ad duram

retentī, nimis humiditate, quam potius vigiliis exiccatibus adsumere conveniebat, cerebrum opplent, & ob eam rem caput perturbant, ejusque dolorem, gravedinem, & frigidos morbos pariunt; paululum vero inde moti, si ad cutem pervenerint faciem vitiato colore inficiunt. Materia enim prava existente, necesse est, quicquid inde defluit esse pravum. Quod Galenus aphor. lib. 1. comm. 14. ita scribens innuere voluit. Oportet similem esse defluxum subiectæ substantiæ: ut quando humida, atque aera substantia existit, tunc quod ab ea defluit, vaporolum est, atque suave, & cætera.

QUARTUM, catarrhus (8): quo generatim

membranam delata, insensibilem perspirationem impediente, producitur: vel per nervorum consensum, plexus nempe cardiae, & nervi vagi, in stomachi repletione, & corruptela. Ceterum nulla est vaporibus via a stomacho ad caput, illa rancura excepta, quæ per circulationem habetur.

[8] Vulgi semper opinio fuit, & fortasse etiam aliquorum Medicorum, catarrbum tantummodo a frigore, humiditate, sudore, vel perspirabilis suppresso adoriri: Quod sicuti verum est, ita pariter negari non posset, omnem indigestionem, quæ cbylum crudum, suis requisitis doribus carentem, producit, cuiuscunque catbarri causam efficer, quod sequenti ratiocinio probatur. Quales enim cbylus hic sanguini miscetur, per vasa maijora a cordis momento pulsus, aliquo modo perficitur.

hoc loco , tametsi minus proprie , omne ~~peccatum~~ ;
 hoc est , quilibet excrementitii humoris , ex ca-
 pite in subiectas partes descensus significantur .
 Qui juxta parvum , ad quas defluit , diversita-
 tem , diversa quoque nomina sortitus est , que-
 madmodum Galenus lib. 3. cap. 4. de Sympt.
 causis , Paulus lib. 3. cap. 28. & Aetius lib. 8.
 cap. 53. dilerte scribunt . Ubi enim ad os , ac
 fauces , & mox ad stomachum , sive gulam , at-
 que inde in ventriculum defluxus contingit , sim-
 pli vocabulo Γεγονός καταρρεειν , & contrafacte
 καταρρεπειν . Latinis defillatio dicitur . Dum
 ad nares decumbit Χορηγός Græcis , Latinis gra-
 vedo vocatur . Ubi vero ad palatum , & alpe-
 ram arteriam delabitur , ut etiam membranam
 interiorem , quæ hanc inregit , exasperet , rauca
 vox efficiat , vocaturque hoc malum Græcis
 Βραχύχορη , latinis rauitas , sive raucedo , id
 quod ex hisce etiam versicoloris , qui infra cap.
 82. habentur , manifesto appareat .

citur , etiav a macbinis pressoriis ad hoc opus
 dicatis . Nibilominus tamen , quedam pares adhuc
 indelem primæ cruditatis retincent , que dum por
 vosa majora cum reliquo sanguine circumaguntur
 nullam adferunt nostram : quaraprimum vasa mi-
 nora , a reliquo sanguine sejunctæ , ingrediuntur ,
 stases generant , veluti in vasis lymphaticis pul-
 monum , in capite , in naribus , aliisque partibus .
 Jam omnis carbarrus in vasis lymphaticis , ex-
 ceptis inflammationibus , a sanguinis vicio , vel
 ab errore loci productis , accidere , solet .

*Si fluat ad pectus , dicatur Rheuma Catharrus :
Si ad fauces , Branchus , si ad nares , esto Co-
ryza .*

Habet autem hoc incommodum eandem omnino cum præcedentibus originem . Vapores (9) enim & fumi , qui vigiliarum tempore per cunctem resolvi , ac dissipari solent , somno diurno retenti , dum in caput impetum faciunt , cerebrum nimia humiditate replent . Caput igitur repletum , humores in subiecta resundens , per se proponit .

Præter hæc , & alia nonnulla somni diurni mala Avicenna 3. I. doc. 2. cap. 9. enumerat . Nam & frigidas [10] , atque humidas agritum .

¶ [9] Quibus nulla patet via a visteribus ad caput , quod quomodo gravetur a somno post prandium in cap. I. numero 4. fuit explicatum . Sanctorius asserit somni tempore corpus magis perspirare , quam in vigilia . Hoc verum , quod per turbatam digestionem ab interrupto somno , fit cruditas , ut in adnot. scim. merid. cap. 3. & impeditur perspiratio , unde pigritia , catharrus &c.

¶ (10) Nimirum obstrunctiones , cachexiam , hydrozem , & Clorosis in Virginibus , quoties hæc , lenta cacochimia , deobstruentibus , exercitio , fricationibus , vel abstinentia , non discutiatur . Observatum insuper est in praxi hepatis , lienis aliquumque viscernm obstrunctiones , in tumores , & scirros abire , quoties serum hæc viscera opplereret . Præterea in magnam attollit molem , si omnia

dines, παραλυτεῖς nimirum, & defluxus ad articulos ob retentionem humiditatum, quas vigilæ resolvere, ac dissipare solent, nonnunquam procreat. Genitum faciei calorem, velut paulo ante etiam diētum est, corruptit. In sanguine, non excrementias, atque aquæas humidiates, lotio similes multiplicant, quam cum suo tempore per vigilia non dissipentur una cum sanguine ad cutem expulsa, & ipsam depravant, adeoque subturnidam, & decoloratam reddunt. Induratam ad hæc splenis affectionem gignit in corporibus prompte se habentibus ad incidendum in talēm passionem. Crassus namque ac melancholicus humor, somno diurno in splene retentus, huic malo initium prebet. Quemadmodum enim vigilantia, motum, ac liberum crassi humoris transitum per angustos meatus, five canales Solis calore vias aperiente, promovere: sic contra, eundem, somnus, &

minutissima vasa ita cluserit, ut omnino circulationem impedit: unde cum iisdem in unam concrescens massam, has enormes mutationes gignit, curatu difficile, neque unquam suppurabiles, ob lentorem, & frigiditatem. Neque reliquæ corporis partes ab hac aegritudine præservantur, quia variis in locis lenti, & reconditi tumores possunt generari, etiam in ipsis articulis, ad quos talis humor adfluens, ita blandam, & dulcem sinoviac indolenz mutat, & acerrimos dolores inducat, & Arridem faciat.

principus diurnus , transitus prohibere solet . Melancholia non interdiu nullo negotio per canales suos transit , & illac cum primis , qua excitandæ appetentiae causa , a splene ad orificium ventriculi meatus protenditur . Etenim splenis [11] recrementia , & redundantias suas per eum expellit , atque elicit , adeoque ad cibos aviditatem revocat . Quod interdiu potius , quam nocturno tempore fieri par est . Quin etiam , ut idem autor tradit , ciborum appetentia (12) diur-

¶ (11) Nullus pater ducus ab hoc viscere ad ventriculi orificium . Constat autem ex aratbome , humorē splenicum hepar adire probilis dilutione , nam forte spissior evadat , & obstructiones faciat in ipso hepate , vel alibi . Hic vero per ductum colidicum duodenum ingrediens , aliquando in statu sano fertur ad ventriculum . Pilori , resistente valvula superata , ad famen excitandam , & digestiōnem promovendam . In Tertianis exquisitis , & febribus biliosis acerrime exercentur ægri molestia cardialgia , propter bilem acrem , & corruptam ad stomachum delatam , a qua , nonnisi pienissimo vomitu , levantur .

¶ (12) Dummodo discutimur , antequam integre absolveretur digestio , unde cruditas aderitur , quæ cum aliquam spontaneam alimentorum mutationem præficerat , naufragi , & inappetentiam facit ; similiter quia hœc alimenta , plus justo in stomacho retinentur , ut novis auxiliis advenientibus digerantur , timendum , ne in corruptionem vergant .

de somno plurimum debilitatur, idque partim ob prohibitionem resolutionis, quæ est prima causa famis, partim vero ob repletionem ventriculi ex summis, a vaporibus, & humiditatibus orificium ejus relaxantibus, ac saturantibus. His accedit nonnunquam abscessum generatio, superfluitates namque ex somno diurno multiplicatæ, saepius in membro aliquo coacervantur, ipsumqne tumidum reddunt. Plane igitur ex his omnibus constat somnum diuturnum, sive meridianum, & a sanitatis tutela procul abesse debere. Duas porro causas, cur potissimum lœdat, Paulus I. I. cap. 97. & Avicenna 3. I. doc. 2. cap. 9. assignant. Quatum prima quidem est, quod cito, & ante horam suam interrupatur (13). Calor enim nativus per som-

T (13) Idem evenit ab interruptione somni nocturni: etiamen etiamsi ante tempus interrumperetur, ad modicam cenam absolventam satis fortasse sufficeret. Verum ergo non est somnum meridianum, tantas inferre calamitates, quæ non nisi ejus intempestivæ interruptioni debentur. Quomodo enim cum hæc auctoritate dictio illa in testu versic. primo cap. 3. sit brevis [somnus] potest conciliari? Credendum potius est, quod Viri illi sapientissimi, non absolute de somno brevi intelligere voluissent, verum de illa quiete, quam quisque post prandium sibi conciliare cupit per horæ diuidium, preter propter, uti nonnullorum mos est dicere: somnum decipere.

sum ad partes interiores recedit, contra vero calor solis eundem ad membra exteriora, tam-

Cæterum affirmare sane possumus, actiones naturales, & vitales sub somno intendi potius, quam enervari. Ita Boerhaavius Tom. 4. pag. 262. paragr. 590. n. 5. „ Interim tamen mo- „ rns arteriarum, venarumqne, & cordis fit for- „ riore, lentior, aquabilior, plenior, idque per „ gradus diversos augendo, pro ut augetur som- „ nus „ Similiter Hallerius in adnotatione n. 80. sic ait : „ Praeceptor hic Sanctorium sequitur, „ eius aphorismus est: Somno animales, vigilia, „ vitales, & naturales languescunt; vigilia a- „ nimales roborantur, vitales, & naturales la- „ duntur „ Sicut ipse eodem numero sentiat: „ Verum omnino verum est, ciborum appetitum „ somno minui, & secretiones omnes videri de- „ crescere &c., Atzamen sanioriatiocinio potest pari- „ ter responderi per somnum minui appetitum, quia co- „ tempore viribus vitalibus, & naturalibus vigen- „ tibus, omnes humores, adhuc indigesti assimilan- „ tur, & in succum, & sanguinem convertuntur, „ partium solidarum nutritioni magis idonei, que „ melius nutritæ, ulteriori alimento non indigent. „ Quamprimum per motus musculares consumuntur, „ corpus exinanitur, invadit iterum appetitus. „ Confirmatur pariter haec assertio, quia sub som- „ no melius nutrimur, & robustiores evadimur, „ quod utique solis alimentis, nec largioribus, non „ conseruumur, imo potius, somno deficiente, in lan-

quam ad simile , educit , atque expandit : unde sanguis ad spirituum exagitationem , quæ somnum interrumpat , fieri necesse est . Coalulitur ergo , quando necessitas , per id tempus dormire coegit , ut in umbra , & tenebrolo loco , & ante potius quam post cibum hoc fat . Secunda vero , quod naturam stupidam , quasi quod perterritam reddit , adeo ut retrahatur ab eo , in quo erat , nimirum a ciborum concoctione . Tempus itaque , quo obdormilcunt , ad absolutam ciborum

guores , & torpores incidimus , & emaciamur . Cum enim sensibiles excretiones decrescant , oportet , ut insensibiles intendantur , alioquin humores escrementitii intra vasa detenti , corpus gravius efficerent , & fortasse pejora symtomata producerent , quod est contra experimentum : quia post placidum , & consuetum somnum , bilares surgimus , laboribus suscipiendis aptiores . Ex adverso fæcum , & urinæ excretio , sive nobis dormientibus , sive in lectulo placide quiescentibus silent , nam urina in sua cisti , & fæces in intestinis , absque stimulo continentur ; & suo tempore vix e lectulo egressi , excernuntur , quando nempe voluntarii musculi agere incipiunt , & a graviori a æris atmosphera gravamur . Si vero propter animi affectus , aliasque causas , irrequiesci somnum interrumpimus , tunc ante tempus , praeter consuetudinem mincere cogimur , & urinam e tempore exeretam subtilem , & percolatam deprendimus , & fortasse majori quantitate .

concoctionem non sufficit, quo sit, ut à meridi die resurgentes, subinde acidos ruftus edant, & flatibus repleantur: nonnulli vero fluctuatione ventris infestentur: Cæterum optimus somnus est nocturnus, quoniam nox naturali humiditate, silentioque animum in somnum ducens absolutam molitur concoctionem. Post somnum item nocturnum plurima parte ad excretionem recrementorum istigamur. Illud tamen ignorandum non est, quod licet somnus diurnus in universum reprobetur, nocturnus vero, ut præstantissimus commendetur, ex diurno enim minus offendat, si dormiatur, prima luce ad tertiam diei partem. Id quod Hippocrates lib. 2. prognost. aphor. 11. clarissime ostendit. De somno, inquit, quemadmodum secundum naturam nobis in consuetudine est, interdiu vigilare, noctu dormire convenit: si tamen hoc transgressum fuerit, deterius est. Minime vero nocebit, si dormiatur prima luce ad tertiam diei partem. Quam sententiam Galenus explicans, ita scriptum reliquit: Quod consuetum est, bonum est. Inconsuetum vero malum est. At vero temporibus Hippocratis non aliud fuit ex natura, aliud in consuetudine. Nunc vero divites e contrario agunt, tum in quibdam aliis, tum etiam in somno; interdiu dormientes, noctu vigilantes.

In his igitur, ut somnus minus laetere possit, quinque conditiones, Bertrutio authore observandæ sunt.

Prima,) ut sit in consuetudine. Ex multe
non

enim tempore consueta, etiam si deteriora fuerint, inconsuetis minus molestare solent'. Aphorismo
50. lib. 2. Secunda) ne statim a sumpto cibo
ineatur Tertia (14).) ne depresso, sed erecto
non nihil, & bene alto capite fiat. Quartu) ne
modum excedat. Quinta) ne tumultuosa, & ne
subita ab ipso; sed lenis, & modesta fiat exper-
gesatio. Porro, quod ab Hippocrate dictum est
a prima luce ad tertiam diei partem convenire
sominum, id spatium est ab ortu Solis, quatuor,
aut quinque horarum. Nam dies significat spa-
tium temporis, quo Sol transit nostrum hemi-
sphaerium, ut etiam distinguitur contra noctem.
Quemadmodum Christophorus a Vega fuis in
comment. declarat.

A D D I T I O.

Tempus itaque somni convenientissimum, est
vespertinum, aut nocturnum: semperque caven-
dum, ne statim a cena ineatur; sed unius, mi-
nimum, aut duarum horarum intervallo disolu-
datur. Ingestus enim cibus, quem statim som-

¶ [14] Qui nimia pinguedine abundant, vel
collum brevius fortiti sunt, non nisi depresso ca-
pite dormire possunt. In altiori pulvinari decum-
bentes collum aliquantulum strictere coguntur, quod
ob brevitatem, non fit absque suffocationis metu,
vel magno saltu incomodo, quia aspera arteria,
fixa, angustatur, & aeri transitum impedit.

nus excipit, in suprema ventriculi parte supernatans, probe concoqui non potest: Galeno lib. 5. cap. 5. de locis affectis teste. Neque enim ventriculus, tum potest cibum adeste complecti, quod idem lib. 3. cap. 4. de facult. naturalib. ad bonam concoctionem cum primis necessarium esse scribit: „ quare multos vapores, qui multitudine sua caput replent, gigni nescire est, ut rectissime idem Galenus comment. 67. apho. lib. 4. dixerit „ A cibo ad somnum conversis, hoc est, qui sumpto cibo statim dormiunt impletus caput. Ut igitur huiusmodi periculum excludatur, lenta deambulatione, aut aliqua simili: levissima tamen exercitatione, corpus dimoveri opus est priusquam somno indulgeatur, ut cibas in imum ventriculi paulatim descendat. Ibi enim ut supra ex Galeno dicum est, concoctionis opus potissimum perficitur. Quo tempore etiam convenit audire instrumenta musica, cantum, facetias, & historias iucundas, ac conferre sermones cum amiculis de rebus iætoribus, donec cibus subsedisse videatur. Cervicali utendum est satis elato, & eminenti, ut quoad eius fieri potest erecto, & bene alto capite dormiatur, ne cibus ad os ventriculi regurgitans, concoctionem impedit. Hoc etiam modo cibus, qui ad plenum nondum subsedit, facilius ad inferiores ventriculi partes descendet, probiusque concoquetur. Inter dormiendum [15]

corpus pro ambientis aeris constitutione decenter tegendum est, ne calore, & spiritibus circa inferiora detentis, externæ corporis partes a frigore oblaedantur. Caput quoque noctu convenienti tegumento, quod καυνεδοχη habeat, hoc est foramen instar infundibuli, eliciendis vaporibus aptum, operiendum est. Calceatis [16] ve-

ti dormientibus perspiratio uberior est, licet a vi-ribus vitalibus tantum, absque muscularum voluntariorum molimine, facile a frigore ambiente supermitur, quod quidem in vigilia non evenit, quia eo tempore perspiratio a mouibus voluntariis facilitatur, & ejus defectus, propter frigus externum, a vigilantibus animadvertisit, & aliquo modo emendatur.

¶ [16] Imo expedit totum corpus liberum esse, omnique vinculo solutum, ut humorum circulatio absque impedimento procedat. Cum enim venæ sanguinem reducunt, non propria vi, sed muscularum auxilio ad cor convehant, vix a vestimentis compressæ turgent cum circulationis impedimento, unde in earum extremis colligitur sanguis, atque etiam arteriis sociis impedimentum opponitur. Ladatur quoque perspiratio, quatenus humor, qui ab arteriis in venas non transit, majori quantitate ad arteriolas evanescentes confluens, ita implet, & distrabit, ut earum vim debeat omnino. Humor enim, qui excernendus erat, intra vasa detentus, vel ad alias corporis partes adpulsus, quot mala inferre valeat unusquisque ex cogitare

so, sive vestitis pedibus, dormiendum non est. Hoc enim, si quid Magnino excellentissimo medico credimus, visum debilitat, memoriam laedit, & totum corpus extraneo calore æstuare facit ob vaporum reflexum. Supra d' xtrum [17] latutus somnus inchoandus. Hoc enim modo cibus promptius ad ventriculum descendet. Nam eti gula exactè supra medium cervicis vertebram, & quatuor primarum thoracis sedium, in neutram partem inclinet, ad principium tamen quinta thoracis vertebræ, ut ampliori magnæ arteria

poterit. Ideo factum est quemcumque dormientem, praesertim non assuetum, vestimentis suis involutum, post somnum frigescere, & torpere. Neque sane consilii est, caput nimis tegumentis gravare, quo casu humores illuc maxima copia adfluunt, & somnum avertunt. Pedes tantummodo necesse est majori calore fovere, ut humor a capite divertatur.

¶ (17) Quod superfluum est, uti in annotatione cap. prim. n. 5., dictum fuit. Neque enim in dormientis potestate est, in uno potius, quam in altero latere decumbere, quia inter dormiendum, sepe absque voluntatis nutut, unusquisque plus minusque movetur. Adhuc nonnulli, qui prout nullo modo dormire possunt, vel in latere sinistro, quia vix arteria aorta compressa, cordis palpitationem parit; Alii vero supini, quia incubo corporiuntur. Tandem, num alias allatas aegritudines causare posset incertum; neque aequata ratione vigent.

truncō secundum dorsi vertebras inferiora petenti cedat, nonnihil in dextrum latus a media vertebrarum regione abscedit. Deinde primo somno finito revolvendum est corpus, supraque sinistram redormierendum, quo scilicet a jecore ventriculo incubente; concilio eius adjuvetur. Hinc rursus post breve temporis intervallum in dextra latere ad consuetum surgendi tempus continuandus est. Pronus decubitus temperatis corporibus non convenit, ventriculi enim contorsionem, & repressionem facit, adeoque oculos oblaedit: ita enim cubantibus, superfluitates in oculos declinant, maxime si fuerint natura debiliores. Iis tamen, quibus ingestus cibas tardius in ventriculo conficitur, interdum concedendus est, quia calorem naturalem arctius comprehendens, retinere, atque augere possit. Supinus vero gravissimis ægritudinibus, lepræ nimis, maniæ, incubo, epilepsiaæ, apoplexiæ, stupori, nerorumque resolutioni, & similibus initia præbet, Nam ab superfluitatum ad posteriora fluorem, non potest iusta per nares, & paulatim, carundem fieri expulsio. Plinius libro 28. cap. 4. pronus decubitus tussibus conducere, at supinos oculis tradit. Idem ex Theophrasto refert „eclerius concoqui dextri lateris incubitu, difficultius a supinis,. Duratio [18] autem somni ex

¶ [18] Quapropter quo duriora sunt alimenta,
longius dormiendi tempus esse debet, ut integræ digerantur; atque eadē duriora alimenta

alimentorum perfecta concoctione æstimanda est,
ita quidem, septem horarum spatio non sit mi-
nor, neque octo, vel ad summum novem non exce-
dat, ut colligitur ex Galeni de sanitate tuenda

somnum inducunt. Verum ut alia rationes pre-
termittantur, sufficiat Boerhaavii auctoritas qui
de somno agens Praelect. acad. tom. 4. pag. 272.
sic ait: Si ventriculum jure carnium impleve-
ris, non dormies: Si carne bubula, quæ diu in
ventriculo manet, omnino somnolentus fies.
Atque alibi in eodem tractatu pag. 298. (Per-
spiratio) Actiones corporis humani, quæ liquo-
res nostros attenuant, in somnum aquabiliter
per totum corpus crudis humoribus applicantur.
Neque enim, ut cum vulgo prius perlualus fue-
ram, post ablumptum cibum, corpus exercendum
est, si corporis salubritati volueris prospicere.
Ipsa repugnat natura, quæ animalia omnia a
pastu dormire docuit &c. Haller adnotat. n. 8.
„ Communi sensu Hippocratis, & Galeni, & Me-
diorum clarissimorum, ante cibum corpus exer-
cendum esse, ergo Salernitana illa regula, qua
Erasistrati sententia renovatur, ita limitanda est:
ut unice significet a pastu non esse studiis incum-
bendum &c., (n. 8.) * Somnus a cibo quatuor ho-
ris circiter est utilior. Sanctorius de somno, &
quiet. num. 28. Meridianus somnus Pueris, &
convalescentibus utilis, de Gorter exerc. C. pr.
47 Quiescere & dormire a cibo bonum. Idem
apbor. 324.

lib. 6. cap. 6. Plura habentur apud Avicennam
 3. i. doc. 2. cap. 9. Magninum parte 3. cap.
 7. & nostræ ætatis doctissimum Medicæ artis
 scriptorem Leonhardum Fuchsium capite vigesim
 molesto methodi pervenienti ad Medicinam.
 Ex ijs itaque, quæ conveniunt, in hunc locum
 studiosi trasferent.

C A P. I V.

DE FLATU IN ALVO DETENTO.

Quartuor ex vento veniunt in ven-
 tre retento.

Spasmus, hydrops colica, & vertigo,
 hoc res probat ipsa.

Hic agitur de quatuor nocumentis, quæ ex
 flatuum retentione proveniunt.

PRIMUM, est σπασμός, Græcis. Latinis con-
 vulsio dicta. Flatus (1) enim retenti influxu suo

T(1) Nam nervi organici sint, & cavitate
 consistunt; nuna simplices corde & cerebro ad omnes
 corporis partes extense, nonnulli dubitant abduc-
 Ratio enim, & experientia prima favet senten-
 tia. Alia insuper insurgit difficultas mioris fer-
 tasse momenti: an tales nervi continent humoros,

se ne nervos plus iusto referciunt, illis ita repletis, Galeno lib. 2. cap. de sympto. causis, teste, tendi primum, ac deinde in convolutionem incipere contingit. Ea porro ibidem a Galeno

¶ cuiusnam naturae ipse sit; num verus humor, qualis ille, qui in cerebri substantia paratur; num ignis electricus? Placuit nonnullis, hujusmodi ignem admittere, ob ecclerrimos, *¶* monasterios effectus, quos nervorum ministerio fieri observamus. Vix enim manum, pedem, aut totum corpus movere volumus, quam illico, absque intermedio tempore movemus. Vix extremo digito corpus aliquod exploro, quam idea ad sensorium transit. Ergo commercium hoc inter animam, *¶* corpus nequit haberi, ut dicam, in istanti, nisi per ignem electricum, cuius celeritas nullo modo dimetiri potest, neque imitari, aut qua ratione fiat, comprehendendi. Obstant enim pro hac sententia quedam difficultates. Quomodo scilicet hujusmodi ignis existere possit in corpore, quin ab ejus humoribus continuo extinguitur, aut dissipetur, cum jam constet, aquam, sive quodvis fluidum aquæ analogum, esse ve hiculum ignis electrici? Hic enim tunc retineri potest, quando ab atmosphera secca, quovis humidio carente, circumdamur; quod difficile verificatur. Similiter sicut in humano corpore non datur minimun vas, vel quæcumque fibrilla, quæ humorem suum non contineat, variis usibus dicatum, ita impossibile est, nervos omnes, licet absque manifesta cavita-

in hunc modum definitur. Convulsio malum est,
qua nervos, musculosque ad eundem cogit af-

te, impervios esse, & humore carere. Tandem si
nervi omni liquido essent destituti; & ope ignis
electrici suas functiones exercent, fortiter ligati
neque stuporem, neque paralysem partibus, quas
informant, inferrent, quia quodcumque vinculum
ignis, electrici transitum non impediret. Frateres
sanguis satis magna copia per quatuor arterias,
charetides duas, totidemque vertebrales, fertur ad
caput, ut inde cerebri, cerebellique humor pre-
paretur. Hujus sanguinis minima quidem pars,
qua nullo modo in cerebri succura assimilari potest
per venas redit in circuitum: reliqua vero, sive
maxima, nullum habet emundatorium, per quod
excerni possit, si medullam oblongatam, aliosque
nervos exceperis. Supereft ergo, ut tota cerebri, &
cerebelli substantia, que a tanta sanguinis copia
generatur, continuo per nervos, variis usibus di-
catis, impendatur, alioquin cerebrum ita in infi-
nitum crescerit, ut ossibus crani nullmodo con-
tineri possit. Ita Boerhaavius &c.

Opponunt adversarii neminem Anathomiconum
& nervis dissectis aliquem humorem, in accuratis
observationibus, fluere vidiisse: licet Boerhaa-
vius contrarium adfirmet. Nimirum a nervo dis-
secto rorem adparere, qui, detersus, denua prodi-
bat ex ea tantum parte, que principium respi-
ciebat. Hanc auctoritatem derisere nonnulli dili-
gentes, & accurati observatores, satis gnari ae-

fectum, in quem ab animali facultate, quum naturalem habitum servarent, ducebantur. Vel aliter, velut idem apho. lib. 6. comment. 39. definit. Convulsio [2] est passio involuntaria, in

impossibilitate hujus asserti, de quo r^e vera dubitare potuissent, non vero ex integro negare, quod utique non fecissent, si ad materie subtilitatem advertissent animum. Quid enim in rerum natura repugnat spiritum nervorum, sive subtilissimum humorem, materiam simplicissimam emulari, licet ab illa quovis modo diversam? Accuratissime observationes microscopicæ sanguinis globulos in sex serosos dividit; serosos autem in sex lymphaticos, satis clare demonstraverunt. Quid ergo obstat lymphaticos iterum in alios longe minores dividi posse, ut omnem oculorum aciem effugiant, & nervorum succum parare? Nonne ignoramus partes, quæ sanguinem, & humores constituunt, & vasta a quibus continentur? Quid mirum si nervorum lymphæ nos omnino lateat? Ubi deficit oculus, supplet ratio. Insuper lymphæ nervæ tenuitas, & maxima tarditas, quia nulla potentia pellitur, ejus naturam prorsus ignorare facit, atque quamcumque accuratam observationem deludit: Nam vix mortuo animale, ita nervis ipsis accrescit, ut nullo modo fluere possit. Si ergo, his non obstantibus, de fluido nervo adhuc dubium superest, quanto magis de igne electrico est dubitandum?

¶ [2] Quædam nempe commetio, quæ nervis,

qua nervi, atque musculi præter voluntatem convelluntur, in eumque affectum veniunt, quem etiam in motibus secundum arbitrium factis, assumebant. In hoc enim malo nervi, atque, musculi in eas partes attrahuntur, quibus innascuntur. Attractio namque, fieri non potest, nisi musculus ad suam originem retrahatur.

Quod ad causas (3) eius conclusionis, quæ primogenia affectio est, attinet, animadverterendum est, Hippocrate aph. 39. lib., duas dumtaxat statuisse, hoc est plenitudinem, & inanitionem nervofarum cordarum. In convulsione siquidem a plenitudine membrum crassis, & sanguinosis humoribus impletum extendetur, & extensione con-

¶ musculis voluntariis supervenit, qui in status naturali, numquam ex se moventur nisi voluntas, illos, uno, vel alio modo, moveri imperaverit. Dispositio horum muscularum talis esse debet: nimirum, ut sanguis per arterias ad internam, & externam eorum substantiam feratur, atque eadem proportione per venas redeat; similiter ut per nervos, æquabili motu spiritus adfluat, non redditurus; [nam majori ex parte cum perspirabilis sanctoriano evolat] nisi per venas resorptionis ope: Quamprimum hac proprieo turbatur, invadet convulsio, & homo supra partes convulsas imperium amittit.

¶ [3] Ad duas reducuntur, ad repletionem scilicet, & inanitionem. Quoties enim per arterias

vellitur, quemadmodum lora, & chordæ extensuntur, ubi multa madent humiditate, & hæc subito contingit. In ea vero, quæ ab inanitione proficiuntur membrum exiccatur, & ad leplum convellitur, adeoque secundum longitudinem, ac latitudinem contractum diminuitur, quemadmodum membranis accidit, cum igni apponuntur,

ad musculos plus sanguinis adfluit, quam per venas refluit, adoritur convulsio. Turbatur nempe proportio inter vasorum resistentiam, & sanguinis nisum, unde vasa, & nervi nimis distracti convelluntur, quod quidem in statu plethorico accidere solet. Ex eadem pariter plethora, major sanguinis copia ad caput fertur, atque major pariter erit spirituum productio, qui per nervos ad partes majori quantitate confluentes, ita vim muscularum augent, ut inde convulsio sequatur, nullo modo a voluntatis imperio sedanda. Vice versa, quoties vasis, ob sanguinis defectum debita defecerit distractio abbreviantur vasa, unde, licet ab alia causa, turbatur proportio inter resistentiam, & nisum, & adoritur convulsio. Hæc enim nimis letalis esse solet, quia a sanguinis haemorrhagia, & colera, aliaque simili enormi evasuatione solet oriri, eo quod difficile satis est corpus iterum impleri illis humeribus, & illa nutritione, quos, per morbi causam, perdidit, quod cum nequeat quamcitatissime fieri, timendum ne prius aeger pereat, quam viribus reparetur. Secus vero in plethora, quæ per prefusam sanguinis missionem, tollitur, ex-

& hæc sanè paup latim, & ex longiori temporis intervallo accidere solet. Piura Galenus locis iam citatis, & l.2. cap. 2. & l. 3. cap. 3. & lib. 6. cap. 5. de locis affectis, & lib. 8. cap. 3. de compas. medic. local. & alibi sepius.

SECUNDUM, *vðpwts* [4], quod malum Latini aquam inter cutem nominant, & definitur a Bertrutio Sec. 3. tract. 2. cap. 4. in hunc modum. Hydrops est morbus materialis, ex refrigeranda, extranea plurima, ingrediente, & membra omnia, manifeste, aut loca vacua partium in quibus cibi, & humorum concoctio perficiuntur, inflante, procreatus. Eadens fere habet Avi-

templo, dummodo cerebrum ab extravasato sanguine illæsum fuerit. Ad sunt insuper aliae convolutionum cause, que immediate nervos respiciunt ergo b.e, vel nervorum principium, vel eorum extremitates. Prime reducuntur ad omnes pressiones, que per vasorum rupturas in capitis membranis, vel in ipsa cerebri substantia, fiunt ab extravasato sanguine, sero acre stagnante, illa contusione, sanguine scorbutico, tenella encephali vasa erodente, vel saltē irritante. Aliae enī ab eadem acrimonia, vel quaeris alia, que cura ad vasorum extremitates pervenerit, ita eorum sensibilitatem, per irritationem, auget, ut tandem convolutionem inducat.

¶ (4) Nonnisi post varias alias agritudines, quas continuos flatus comitantur, nimirum indigestiones, obstrukciones, diarrhoeas, vomitum, &

cenno. 13. 3. Tract. 3. c. 4. vel aliter sicuti ab Alexandro Tralliano lib. 9. c. 1. definitur. Aqua inter cunctam, & ipsa longius quidam affectus est, jecore adeo refrigerato proveniens, ut ipsum non amplius deinceps cibos in sanguinem,

nauseam. Ad perfectum valetudinem multa quidem concurrunt, praesertim optima ciborum digestio; digesti assimilatio; assimilati distributio, miscela; tandem inutilium expulsio. Neque sola aliena sunt digerenda, sed etiam aer quem cum alimentis deglutimus, licet eum seorsim animadvertere non valeamus. Tunc enim aerem digerimus, quando digestionis tempore, neque ructus, neque hypocondria inflari sentimus, quo casu elementis ita miscetur, ut omni elasticitate orbatus, cum sanguine, aliisque humoribus in girum agatur, quin ab illis secedat. Stomaco debiliores paucis post prandium hypocondriorum inflatione, & ructibus vexantur, quatenus tunc temporis, licet alimenta digerantur, aer vero indigestus ab illis dissociatur, & pristinam elasticitatem acquirit, atque calore viscerum enormiter rarefactus, nisi per ructus discutiatur, graviora symptomata infert. Et revera, enervatis omnibus visceribus, gradatim per membranam cellulosa abdominis sibi viam expedit, quam in magnam molem elevat, & Timpanitidem facit: quæ leviter extensus percussa Timpani sonum edit. Distinguitur ab Ascite ob minorem gravitatem, quam ægri ad flateram suspensi, exhibent relate ad satis magnas.

sed in aliā qualitatem, aut in aquam, aut pituitam, aut flatum transmutare (3) possit. Quod certe & Galenus aphorism. lib. 6. comment. 12. ijs verbis confirmat. Aqua inter cūtem fit, cum sanguinis generatio fructatur.

Et huius quidem cum tres sint species: una enim Grecis $\alpha\tau\kappa\iota\tau\eta$, alia $\tau\alpha\mu\tau\chi\iota\tau\eta$, & tercia $\sigma\tau\sigma\tau\alpha\chi\eta\eta$, $\sigma\chi\chi\iota\tau\eta$, & $\lambda\epsilon\gamma\kappa\sigma\phi\lambda\epsilon\mu\chi\tau\eta$ dicuntur, non de omnibus promiscue, hoc secundum monumentum, sed de tympanite tantum intelligendum est, quæ quidem accidit quam flatus,

molem, quam spectandam præbent. Jure igitur merito legitur infra in Testu: Non de omnibus promiscue hoc secundum monumentum, seu de Tympanite tantum intelligendum est.

T [5] Ex Physiologicis habemus, Bilem omnia alimenta in unam fere naturam commutare quam primum eis commiscetur, atque inde insuccum, & sanguinem nutritioni accommodatum. Aqua enim, & oleum, quæ licet sint res nimis inter se opposite, sinut tamen post Biliis missionem convenienter, alioquin per vasa seorsim fluenter. Obstructo enim Hepate, perit Biliis virtus, vel saltem debilior fit, unde alimenta in putridum liquamen, & serum inutile conversa, Hydropem gignunt. Omnes enim liquores, & sanguis ipse, qui a tali degeneratione procedunt, suis dotibus destituuntur, ideo neque nutrire valent, neque circumvebi: supereft ut in via lymphatica, & cellulosa: telam adfluant.

ac spiritus supervacuus plarimus cum humidi momentu intra membranam, quæ τερπτονιος Graece, Arabibus vero communi membranarum nomine Ziphac appellatur, & abdomen, quod ijdem Mirach nominant, colligitur. Stomacho namque, & jecore, frigida intemperie laborantibus fieri non potest, ut cibus ingesus in τεωλον benignum, aut sanguinem mutetur, convertitur ergo in materiam flatulentam, quæ cum neque per superiora rustu, neque per inferiora crepitum, nec aliunde, obstante viarum obstructione, vel sequestratrice, & expultrice superfluitatum vi, debili existente, aut inepto aliquo pudore prohibente expellatur, in praedictis ventris locis colligitur, & aquim intercutem contrahit in qua abdomen percussum, tympani modo crepitum edit, qua ratione etiam Tympanites nuncupatur.

TERTIUM, Colica (6) passio, quæ gravis quidem, ac vehementissimi doloris motibus est. Perinde enim, ac si terebro partes perforentur, aut palus infixus sit, molestare solet. Gal. lib. 2.

¶ [6] Edem aer, ut supra, ab alimentis superficies, ut plurimum in intellectum Colon confluit, ubi calore viscerum, majorem acquirit elasticitatem, cibilo, aliisque humoribus, a vasis lacteis, jam resorptis: unde illud forsiter inflando, acerri-
mum delorem parit, ob distractionem, quam
anees nervi, & fibre patiuntur, qui ruciibus,
& flatibus erumpentibus evanescit.

e. r. de locis affec. teste. Contingit autem in pleniore, & laxiore intestino, quod κωλος Græce vocatur, cuius etiam merito vehementes cruciatus inducit. Denrum enim, crastum, & nervosum est, ac nihil, quod in illud confluit, facile discuti potest. Et quemadmodum in hoc αλικηδονη, ita in gracili, ac superiore intestino, quod Galeno, Iulio Polluci, & alijs Græcis, λεπτος vocatur, similis morbus existit, gravissimos, & letales dolores inferens. Hippocrates in Aphorismis, & passim alijs in locis σλος appellat, quemadmodum & Galenus ubique, & potissimum lib. 6. c. 2. de locis affec. a circumactione nimirum doloris. Quippe ελεσται, circumagi, & convolvi significat. Ideo convolvulus etiam Latinis, hoc malum nominatur. Rationi porro consentaneum est, fiatulum, & frigidum [7] spiritum in dictis intestinis retentum, & egredi nequeuntem, hæc mala plurimum progignere, id quod Galenus etiam loco paulo ante citato monstrat.

T (7) Aer nullomodo rarescit dum frigidus est. Neque intestina frigida sunt, tum ob motum peristalticum, qui continuo calorem excitat, tum ob contentas faeces. Quapropter ad hujusmodi dolores sedandas, balneis frigidis parti affectæ admotis, potu aquæ gelidæ, cum magno agrotantium levamine, utimur, quorum ope intestina roborantur, & quam facile contentum aerem explodunt, qui etiam si non excutiatur, comprimitur saltem, & tota perit elasticitas.

QUARTUM, Vertigo. [8] Flatuosus enim spiritus inclusus, ad cerebrum fertur, & in eius partibus inordinate movetur, quo sit, ut obtemperaciones, hebetudinesque oculis observantur, & omnia circumagi, & rotari videantur. Hic Avicenna 10. tract. 4. c. 29. Epilepsiam quoque adiungit, cuius eadem omnino cum praecedente ratio est. Porro quam modo haec retentio in singulis iam dictis locis malum ingeneret, pulcherrime ex Galeni lib. 3. de Sympto. causis cap. 6. demonstrari potest. Crepitus, enim qui ad sedem desertur, ac vel in foro, vel alio quopiam loco existentibus, aut negotio aliquo, quod deserere non liceat, violenter retinetur, rursus sursum reducitur, ventremque mordet, ac caput, vaporando, implet; principio quidem ab animali organo spirante, i. musculo ad

¶ [8] Ob nervorum consensum, & praesertim nervi vagi, qui vario modo laceratus in suis extremitatibus, etiam capiti motum inordinatum communicat. Similiter propter eundem consensum etiam stomachus convellitur, & ad vomendum cieatur, licet inanis. Imo aliquando convulsio universalis, cum magno egrotantium terrore, invadit: atque in gracilioribus non repugnat etiam epilepsiam excitare, praesertim in mulieribus hysterica passione laborantibus, que quocunque viscerum dolore affectae, in furorem hystericum, & ex hoc non rare in epilepsiam transeunt, licet minus funestam.

imum intestinum accepto: hinc vero unoquoque; intestino retro illum ad supra se positum trudente, simili modo, ac prius in præceps trudebat, atque ita quidem, haec retentio, præser-tim frequentior, longo temporis tractu prædicta mala excitat. Proinde rectissime ab Hippocrate lib. 2. prognost. aph. 24. in hunc modum scribitur. Flatum sane selenonitu, aut crepitu **exire** optimum est. Melius autem est cum sonitu exire, quam resolvi. Hac etiam ratione indu-stus Claudio Cæsar, dicitur meditatus edictum, quo^r veniam daret efflatum, crepitumque ventris in convivio emittendi, cum periclitatum quemdam præ pudore, ex continentia reperisset. Autor Svetonius in eius vita c. 32. Veteres enim ut Plinii lib. 28. c. 2. confirmat per mensas mundiciarum caula, desflare vetabant. Extat etiam lepidissimum Nicharchi in crepitum epigramma, quo pestiferam retenti fatus vim describit, quod eleganter admodum a Joanne Lascare Latine redditum, placuit hic adscribere.

Interimit crepitus ventris detentus in alvo,

Et servat blasphemum, dum canit ille melos.

Ergo si premit crepitus, servatque canendo,

Regibus imperium perhibet hic crepitus.

Atque haec sane cum ita se habeant, satius fuerit, natura incitante, aut secedere, si liceat, aut de verato pudore iuxta vetustissimum Proverbiū. Tussi potius crepitum dissimilare, quam comprimendo morbum accersere. Recteque Stoici, quemadmodum Cicero lib. 9. epist. famli. epist. 22. scribit, crepitus, aiunt, a que liberos, ac ruetus esse oportere.

C A P . V.

DE CœNA .

EX magna cœna , stomacho fit ma-
xima pœna .
Ut sis nocte levis , sit tibi cœna bre-
vis .

PRAECIPITUR hoc loco sanitatis suæ stu-
diosis , ut instantे somni tempore , frugali cœna
contenti , ventriculum , vario ciborum genere , non
distendant , sed eam copiam ingerant , quæ vires
haud gravet . Nam qui noctu [i] multum ingerunt ,
primum quidem , somno delituti , corporis in-
quietudine agitantur : deinde vero pustulas faciei ,
gravedinem capitis , graveolentiam oris , coli ,
calculique doloris , & podagram sibi accersunt .
Neque solum immodica hæc sub noctem ingun-

• **T** (i) Sufficient fortasse rationes , quæ Cap . I .
n . 4 . fuerunt allatas . Verum quia hoc loco de om-
ni repletione , & de intemperantia loquitur , non
nulla dicenda supersunt . Primo enim oportes , ut
unusquisque vires suæ digestionis dimetiatur , ut
inde quantum ingerendum sit pro vita necessitate , &
stomaci tolerantia , sciat . Generaliter autem le-
quendo expedit , ut vires digestionis ciborum

gitatione bonae valetudini officit, sed alia etiam quilibet: ut quæ cruditatem incoctionemque obstructiones, putredines, febres, apostemata, & lepram haud raro generat; Atque ejus fame rei gravissimus testis est Avicenna, qui 13. 3. Tract. 1. cap. 36. scribit; Ex rebus ventriculum maxime laedentibus esse immoderatam cibi ac potus ingestionem, & ob id, fieri non posse, ut intemperantium, vinosorumque, ac ventris qualique deditorum corpora alantur, atque augescant. Concoctio enim, per vitæ intemperantiam impedita, necessario humorum cruditatem efficit. Cruda vero, tantum abest, ut incrementum corpori sufficient, ut omnino, ne aliore quidem pos-

obstaculum valeant superare, ne forte repetitis indigestionibus, & corruptiæ detur occasio, quæ nonnullorum morborum causa est. Ideo ea alimenta vitanda sunt, quæ nimia partium cohaesione præstant, quia totum ventriculi molimen requirunt, ut possint resolvi in partes extreme tenuissimas, quod non semper æque feliciter evenire potest, cum major sit eorum resistentia, quam ventriculi, & febrarum momentum. Insuper dummodo alimenta hoc modo non resolvantur, nutritioni, aliisque viæ necessitatibus nequeunt inservire, quatenus, ut primam naturam, & caræcteres integre deponant, necesse est, aliamque canino diverjam acquirant humano corpori consentaneam. Quoties vero bac omnia consequi non possunt vel de longevitate animalium est; vel multa mala imminent.

sint: quo fit, ut per vitam varijs etiam ægritudinibus conflentur. Qui vero temperantes in virtus ratione frugalitatem leuantur, iij inculpatam, usquequaque ciborum appetentiam conservant, optimeque non in ventriculo modo, verum etiam per universi corporis molem cibos conficiunt (2). Cavendum igitur unice erit, ne

¶ (2) Hoc arcanum naturæ opus, & quo nutritio, & vita pendet, non in solo ventriculo, verum successive in omnibus visceribus, omnibusque vasis, in quibus peristaltica vis viget, repositum est. Digestio enim tres complectit species. Prima absolvitur in ventriculo, & in intestinis, quando nempe alimenta comminuantur, & indigenam naturam deponunt, ut inde ab inutilibus chylus eliciatur; secunda in vasis lacteis, in cisterna pacquetiana, & in ductu thoracico, in quibus chylus a vasis resorptus, perficitur, continua adsuptione lymphæ refluxæ diluitur, & attenuatur, ut facilius in sanguinem mutari possit. Tertia demum in corde, pulmonibus, omnibusque arteriis, alisque vasis per eorum vim peristalticam, & trusionem in minora vasa, ut optimus sanguis, suis requisitis dotibus refertus, conficiatur, ex quo reliqui liquores, nutritio, incrementum, renovatio dependent, ope quarundam machinarum, & vasorum, quibus proprios parandi liquores vis inest. Neque hic humana natura quiescit, quia cum in eodem statu, & cum eadem nutritione existere non possit, per actiones

venter torqueatur, adeoque ingestis distendatur, ut pulsus velociter fiat, & vix spirare liceat. Cui non ad iustum modum vorare in delitijs est, varijs sese periculis exponit. Simili modo, & nauseosa satietas, non ex crassis & parvis solium, sed etiam subtilibus, & boni succi alimentis vitanda est. Haec enim, tum febres acutas, & malignas, tum etiam maximi cruciatus apostemata: illa vero articulorum & renum dolores podagrum, asthma, hepatis atque lienis obstructionem ac σκόπον, & ægritudines phlegmáticas & melancholicas inducere solet. Proinde optimo quidem iure non nocturna solum, sed quælibet etiam ad nauseam usque progrediens satietas, a sanitatis tutela excludenda est. Summopere igitur hoc semper curandum, ne desiderium edendi penitus repleatur, sed locus aliquis vacuus & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Avicenna quoque 3. I. doct. I. c. 7. præcipiens, in hanc fere sententiam scribit. Cibo nemo

vitales, indigenas nutritionis partes excutit, & cum reliquis humoribus excrementiis excernit, istorum ex novis humoribus, vario molo paratis, nutritura. In hac enim continua substantiae mutatione, omnium fere morborum longissimorum cura reposita est. Quartanae nempe, reumatismi, obstrunctiones (exceptis vero illis, quæ ab organica mutatione dependent) nequeunt per medicamenta continuo curari, nisi prius morbosua diathesis gradatim mutetur.

ita replendus [3] est, ut nihil loci sit reliquum, sed a mensa semper cum fame recedendum est. Huic simile etiam vulgo dicitur. Nunquam adeo ventrem cibis expleo, quin apud amicos, edendi cella mihi supersit vacua. Et hoc præceptum, eos cum primis tangit, qui natura vehementiore rem ad cibos aviditatem consecuti sunt. Quibus vero hæc debilior[4] existit, ijs fortasse concedi potest, ut largius paulo ingerant, quam appetunt. Apparandi autem, ex leotentia Cornelii Celsi lib. 3. cap. 6. & Aetij lib. 9. cap. 20. cibi plures, & varij, ac optimo apparatu, & ultra dulcedinem etiam elicientes, & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam supra c. 3. Usitata hoc loco, & a multis agita ta oboritur quæstio (5): Utrum videlicet uberius

¶ (3) Sanum quidem consilium ab omnibus etiam sanis, & perfectam valetudinem fruentibus, servandum. Sed vix crediderim unum ex centum valetudinariis hoc usque servavisse.

¶ (4) Magis nocere posse temperatis credidimus, quam assuetis Helluonibus, qui, præter consuetudinem ad errores in viciu, una cum ingenti appetitu, validiorem stomachum ad digerendum, & rioresque humoris sortiti sunt. Temperati vero vix ab ordinario, & a consueto viciu secedunt, quam ob stomachi debilitatem, in corruptelam, vomitum, & alia pathemata incident.

¶ (5) Attendendum ad consuetudinem, vel ad peculiarem hominum temperamentum, sive etiam

quidem prandendum, parcus vero cœnandum sit: Quæ sane cum ad hanc materiam propriæ pertineat, prætereunda non est. Breviter igitur hic subiungemus primo quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendum esse probat: deinde vero Leonharti Fuchsij quibus e diverso colligit, cœnam, ut plurimum: prandio pleniorum esse debere. Conciliator igitur differentia 121. in hunc fere modum scribit. Iuxta corporum diversitatem maior, minorve cibi copia exhibenda est, illa etenim aut iam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt. In morbum vero lapsa, aut iunctum habent humoris vitium, aut non. Si sine humoris vitio [6] fuerint, tum libere est cenandum. Natura enim in eis ciborum concoctioni solummodo, non etiam superfluitatum, quibus carent, maturationi intenta est. Sin vero humoris vitium adiunctum habuerint, largius prandium con-

ad vītæ genus. Qui diurnis negotiis se exercent, vel literario munere funguntur, ægre prandium meridianum ferunt, præsertim hyemali, aut autumnali tempore, quia parum, post prandium, temporis superest ad somnum, aut saltem ad quietem conciliandam. Ceterum pro una, vel alia sententia parum, aut nihil rationes faciunt.

¶ [6] Quod nequit verificari, quatenus non datur morbus, sive febris, etiam depuratoria, absque humorum vitio, quos si sanos admittere velis, simul morbum abesse oportebit. Rectius vero

cedendum est. Quod Avicenna i. 3. tract. 5; cap. 11. ijs verbis significare voluit. Ille, inquiens, cuius consuetudo non sublinet, ut solum semel in die reficiatur, dividat cibum suum in tres partes: & sumat duas tertias in prandio, & reliquam tertiam, scilicet partem in tenea post leve exercitium. Eo namque tempore, quo calor [7] solaris vivificus naturæ in

intelligendum, nunc Prandum nunc Cœnam, agorantibus concedendam esse, prout febris, vel morbus intermisit, aut saltem remiserit, urgente tamen necessitate, ad vires erigendas; vel etiam prout humores concocti, aut expulsi fuerint. Preterea non video qua ratione longius prandium concedendum sit in humoris vitio. Potius vero in hoc casu a quavis solidiori alimento abstinere oportet, ne forte natura gravetur, dum cum morbi causa conflictatur, similiter ne morbi causæ novus addatur fomes.

¶ (7) Solem nullo modo ad faciliorem digestionem concurrere facilissime probatur, si sollemando ad caloris effectum advertas animum; omnia enim corpora, etiam durissima, vix calefacta elongantur, quia aliquo modo immunitur partium coæcio, quæ omnibus inest corporibus plus minusque. Ita pariter dicendum est de humano corpore, quod dum calet, fit debilis, nam omnium fibrarum elementa a se mutuo recedunt, & minori vi impellentibus fluidis resistunt, atque eorum momentum aequa remittitur, quæ cum ita se ha-

concoquendo debili opitiuiatur, & maior superfluitatum sit relolutio, uberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandij magis, quam coenæ contingere solet. Ergo, &c. Ad haec interdu ob presentiam caloris vitalis solis, & lucis, melior fit concoctio. Sol enim Aristotele lib. 2. cap. 2. Physic. & lib. 2. cap. 10. de generat. & corrupt. teste, est vitæ principium. Concoctio itaque diurna duplex habet calidum; nocturna vero non in ejusmodi etiam natura noctu circa superfluorum concoctionem magis occupata est, quare multa cibi exhibitio ne impedienda non est. Et quamvis calor noctu spirituum ad interiora retractione, & somni reductione in quibusdam confortetur duo tamen simul, alimentum videlicet, & superfluitates conficerere non potest; in his itaque coenæ, non nihil subtrahendum est. Corporibus vero, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficienter sana consistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cum eas proprijs meatibus omnes expellant, uberiore coena uti expedit, vel quod eorum natura ciborum concoctioni tantum, non etiam superfluitatum, quibus carent, matu-

beant, etiam stomachus flavescit, & digestio ægre peragitur. Ideo aestivo tempore minus digeritur, licet alimenta tenuiora ingeantur. Hyeme autem voraciores evadimus, & sub vietu etiam durissimo, nunquam, vel saltē raro, in morbos exquisite putridos, incidimus.

rationi intenta sit, vel quod soli corporis robori
fudeant. Hoc autem noctu magis acquiritur, tum
enim amplior sit & sanguificatio, & distribu-
tio, atque hinc deinde spirituum generatio, Cor-
pora vero si a predicto temperamento, ac robo-
re nonnihil recesserint, sicuti plurima in exigitu-
dine usque nunc prolapsa, eiusmodi aut fatigan-
tur exercitio laborioso, vehementi, & continuo,
aut non. Si quidem fatigantur, ut sunt eorum
qui vietum manibus querunt, ipsis largius pran-
dere [8] quam cœnare convenit. Expeditum enim

T [8] Ob continuum laborem majori alimento
indigent, etiam pluries in die sumpto. In his
enim sudor, & perspiratio uberrima est, & non
solum lympham, verum etiam recrementios humo-
res, & nutritionem ipsam usurpat, ita, ut
nemo eorum pinguis unquam evadat. Similiter du-
riora exposcent alimenta, uti panem durum, le-
gumina, carnes, & pisces sale, & fumo esicca-
tes, aliaque bujusmodi, que re vera vires alunt.
In vidu tenui, etiam si nutritio, languent la-
boribus impares, cum quo sedentarii, & otiosi
bene se habent. Hoc autem vita venus suos parit
morbos, niminem duras, & siccas obstrunctiones,
non solum quia fluidior humorum pars continuo
amittitur, sed ob prarapidam digestionem, que
cibulum cibis indigestum per vasa trudit, qui
cum sanguine circulando, non integre perficitur,
sed majori vi ad vasa minima oclpulsus, obstruc-
tiones in hepate, liene, in pulmone, atque in
aliis visceribus gignit. Expedit vero bis cœnam

alimentum, non tamen, ut nutriat, sed etiam humectet, & irriget membra, ne acriant ex forti motu, & ut resolutioni ex caloris incendio provenienti resistat. In prandio igitur uberior cibus assumendus est: eiusmodi enim corpora, propterea quod ita consueverint, ob exercitia, a concoctionis opere non cessant. Usus namque, quemadmodum Avicenna 3. 1. doct. 2. c. 7. testatur, res est extra rationem. Calor enim ex motu auctior redditus concoctionem ipsius accelerat. Quare ter in die eliciente appetititia cibum ingerunt, & ingestum probe conficiunt. Si vero laborioso, vehementi, & continuo exercitio, quemadmodum praedicti, non agitantur: hoc in prætentiarum dupliciter contingit. Aut enim eo interdum solummodo, & non continue fatigantur, aut debilitatem utuntur, quod utique superfluitatum copiam parit. Si exercitio plurimo, vehementi, ac laborioso utantur, sicuti viri complures civiles & plebes circa fortunæ bona negociantes, aut sanitatis conservationi intenti, vehementi nonnumquam & laborioso exercitio, diu nimis equitando, iter pedibus faciendo, vel aliud quiddam a consueto, fortius agendo, fatigantur, his largiora uti cena, quam prandio indulgendum est. Nam si prandium augerent (9), cum, sicuti priores

largiorem permittere. Vide mox supra dictione

[quæstio] Cap. 5. n. 5.

¶ (9). Eodem fortasse modo male se haberent

Illi consueti non sunt, exercitio adeo vehementi
et laborioso agitari, concoctione ipsorum impedi-
ta, pravos humores generaret, horum etiam
calor superfluo motu dissipatus debilitatur, cu-
jus quidem circa interiora aggregatio, potissima
fortitudinis, & concoctionis causa existit. Hæc
autem noctu magis, quam interdiu contingit,
quare cœna, instante nocte, copiosius alimentum
expedit. Eorundem etiam corpora, propterea,
quod tam vehementi motu, ante agitari minime
soleant, humiditatibus referta sunt, ipsis itaque
ad resistendum resolutioni, & exiccationi, quæ
per motum interdiu occurrentem fiunt, parvus
cibus sufficit. • Sin vero exercitijs & occupatio-
nibus paucis & levibus in vita utantur, præci-
piendum etiam eis, ut uberior prandeant, quam
cœnent. Et ratio eius eadem est cum illa, quæ
in corporibus nunc ægrotantibus adducta est.
Hi namque cum debilem habeant virtutem con-
coctionem, a calore vivifico & luce Solis plu-
timum adiumenti percipiunt. Inde enim spiritus
propter suum simile confortatur. Ipse enim ut
testis est Avicenna in lib. de viribus cordis,
Tract. 1. c. 2. & lib. 6. naturalium, pratic. 4.
est lux, aut effigiem habet lucis. Adiumentum

ac Bustulci, & Aratores, ob nuper allatas ra-
ziones. Necesse est igitur, ut peracto labore, aut
stinere, lauatori cœna utantur, quæ per placidum
somnum quam facile digeritur, quod de prandiu-
sici non potest, uti supra. &c.

etiam ex eo pereipiunt, quod superfluitates interdiu poris apertis melius, quam noctu expellantur. Non oportet proterea eos noctu vel ob id multo cibo diffundi, quod tum natura magis occupent circa concoctionem crudorum humorum, quod somnus maxime conficit & benignes reddit. Licet enim virtus concotrix noctu confortetur, (10) tanta tamen esse non potest, ut

[10] Superius assicitur calorem solis virtutem digestionis conforzare: hic e contra hoc sub nocte evenire, quod, cum prime adassertio sit prorsus contrarium, verum est rationibus n. 4. Cap. primo jam allatis. Verumtamen intelligi potest per omnes digestiones, quae sub sonno melius perficiuntur, quia tunc temporis omnes machine pressoriae integre humoribus parandis applicantur. Hoc tantus modo inter se conciliari possunt haec oppositæ auditorates: nimirum quod tempore nocturno, ob frigus externum, calor nativus ad interiores partes recedens, digestionem promptiorem, & faciliorem faciat; Et ex adverso, ob vivificum solis calorem, concoctionem facilius perficiatur. Quoad primam ergo digestio facilitatur, non quia calor nativus ad interiora recedit, sed quia, dum quiescimus, maxima succi nervei quantitas ad stemacum concurrit ob majorem resistentiam inibinet natam, & ob quietem voluntatis, uti pariter probatum est. Quoad secundam, non repugnat alimenta aequa facile digeri posse per motus volvularios, qui, licet immediatam digestionis causam

simul & ciborum superfluitates superare queat. Insuper quoque animadvertisendum etiam, in exhibitione copiosioris, aut minoris cibi in prandio, quam cœra, nonnihil etiam dandum esse consuetudini. Hæc enim cum in tuenda sanitatem etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum valet. Hippocrate lib. 2. de vict. rat. in morbis acut. aphor. 20. & sequentibus, & ibidem Galeno testibus. Quod vel ex ostenditum, quod omnis subita mutatio, si modum excesserit, non parvam lesionem afferat. Hinc non temere Damascenus aphor. 57. ita scriptum reliquit. Mutare consuetudinem præsertim veterem, & noxiū, & pestilentissimum habetur. Quare mala, & pravas consuetudines corriger oportet, sed paulatim, ac sensim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas, quod subito fiunt alterationes Galen. cap. 16. artis medicinalis. Plura Rhazes lib. 4. cap. 10. ad Almam & infra. c. 55. Et sic in universum patet, largius prandendum, quam cœnandum, cum plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lassa. At tamen, si semel tamen in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi, aut cerebrum affecta sint: tunc enim, Haliabbae 1. pract. 13.

non constituant, concurrant tamen ad illam facilitandam (licet tractu temporis obstrunctiones, & alia adferant mala, ut meæ supra) quod cum in diei cursu eveniat, a solis calore recognoscendum esse opinakantur.

teste, melius est prandere, alias non parum ingre-
 tantis oculi, & cerebrum laedetur. Exigua
 namque cena capiti confert, & oculis, Manar-
 do lib. 6. epist. 4. teste. Haec tenus ex Conci-
 liatore adducta, medici excellentissimi, Odus de
 Odis Patavinus duobus libris de cena, & pran-
 dij portione, Hieronymus Cardanus lib. 1. Con-
 tradicentium tract. 5. contradic. 18. & Leon-
 hartus Fuchsius libro 2. Paradox. cap. 21. ma-
 gna ex parte falsa esse firmissimis rationibus
 convincit. Ex quibus Leonharti Fuchsij ratio-
 nes hic in oppositum subjungere placuit, ut sanita-
 tis sua studiosis plane constaret, quid in re tam
 perplexa, aut fugere, aut sequi debeant. Nemo
 est, inquit, ille, qui hodie medendi methodum
 praescribentium libros, vel a limine salutavit,
 quod nesciat, vulgatum atque tritum hoc illius
 esse decretum, ut nunquam non prandio cena
 minor sit. Quantum vero aberrent, facile de-
 prehendet, qui rem altius expendet. Cenam
 enim in omnibus, demptis ijs qui morbis noctur-
 nis, & catharris, seu distillationibus affliguntur,
 prandio plenioram esse convenit. Qui enim iam
 dominatis corripiuntur morbis horum cena om-
 nino modica sit, tenuis, siccæ, ac præter alio-
 rum morem noctemque præveniens oportet, ut
 ingruentibus scilicet morbis, natura ab omnibus
 alijs munijs libera, unius morbi concoctioni
 operam navare queat. Sunt & qui consuerunt
 minus in cena ciborum assumere, quam in pran-
 dij, horum certe consuetudo non temere etiam
 immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore

consueta sunt, ut ait Hippocrates 2. Aphor. 50. & si deteriora sint, insuetis minus molestare solent. Cur autem in alijs omnibus plenior cœna salubrior sit, multa in causa sunt. Primum autem omnium noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circumstans calorem nativum in profundum secedere, & hoc nomine fortiorem fieri cogit, ita ut necessario ciborum tum melior fiat concoctio. Et certe idem potest noctis frigiditas, quod alias anni tempus hybernum, aut regio frigida potest. Horum enim unquamquaque calorem nativum adaugere potis est. Testis Hippocrates qui lib. 6. epid. Tom. 6. aphor. 6. sic inquit, per frigidiori in tempore, & regione frigidis, per calidior. In 1. aph. 15. quoque ventres hyeme, & vere natura calidissimos esse asserit. Deinceps etiam (Somnus :) qui cœsa subsequitur: hic enim mirum in modum concoctionem adiuvat. Sanguis enim in somno ad interiora n̄ agis refugit ut testatur Hippocrates 9. epid. Tom. 5. aphor. 29. Cum itaque sanguis, cumque eo calor nativus per somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiorem tum ciborum coctionem efficiat? Hinc rectissime Hippocrat. libro 6. epidem. Tom. 5. aph. 10. dixit: Labor articulis, & carnibus, cibus vero ac somnus visceribus prodest. Somnum quoque optime cibum conquerere testatur Galenus lib. 1. de Sympt. causis c. 8. ita scribens: Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis vero validius agere videtur. Cuius rei conjecturam ex eo facies, tum quod ipsa,

quando laboraverit, post somnum robustior evan-
dit, idque maxime, cum a modico cibo som-
num admittimus, tum etiam quod per somnum
citius optime concoquitur, non solum in ven-
triculo, verum etiam per universi corporis habi-
tum. Cui subscribit quoque Paulus Ægineta
lib. I. cap. 97. dicens: Somnus est animalium
facultatum quies, ab utili humore cerebrum
madefaciente proveniens, hunc qui rite capessit
multa consequitur commoda. Cibos enim con-
ficit, humores digerit. Quod autem hac ratio-
ne plenior cœna esse debeat, testatur Galenus,
vel quisquis tandem eius libri autor fuit, in
lib. de dissolutione continui, in hanc sententiam
scribens. Antiqui cœnam (11) prædio præfe-
rebant, præcipientes plus ciborum in cœna su-
mendum esse, ob caloris circa interiora aggredi-
tionem noctis frigiditate, & per somnum fa-
ctam, calor namque in somno ad interiora cor-
poris revocatur, eademque calescit, perinde ut
in vigilia contrarium plane accidit. Id quod
Hippocrates etiam epid. 6. Tom. 4. aph. 12.
ijs verbis indicavit. Plane vigilans calidior cir-
ca exteriora, frigidior vero circa interiora, dor-

[11) Hæc Romanorum consuetudo fuit Boer-
haav. prælect. academ. tom. 4. pag. 284. Ro-
mani neque jentaculo, neque prandio utebantur
sed sola cœna. Haller in adnotat. n. 6. Nempe
præcipuum tempus convivii cœna erat, quod ab
ardente sole meridiano appetitus prosteratur.

niens contra. Sed hic reclamabunt quidam plenioremque cœnam ideo damnabunt, quo plenæ ventre ingrata sit quies, atque adeo somnus minus conveniens. His ita responsum volo. Nemo est tam sine lensu communi, qui nesciat inter cœnam, & somnum aliquid temporis intervenire debere, neque quemadmodum in brunitis, nullam aliam nisi vorandi, ac mos dormiendi vicissitudinem esse, quum omnium Medicorum consensu consultum sit, quo aut hora, aut amplius interfit. Neque etiam, ut pleniorem cœnam quis eam esse putet, qua multa ingeruntur tanta voracitate, ut vix spirare liceat, & periculum sit, ne vel crepant, qui ita fœsi ruplent, sed frugalem potius: talem tamen in qua, plus, quam in prandio absomitur ciborum. Quod si tamen hic peccatum fuerit, melius certe in cœna, quam in prandio fertur, quod formus post cœnam non diu subsequens, facilius delictum, quam vigilia, quæ prandium concomitatur, corrigat. In somno enim ut diximus, calor interiora petit, & quæ illic sunt, cibis concoquendis solis vacat. Interdum vero ad exteriora protrahitur, neque ijs, quij intersunt, prospicere potest, adeo ut verissime dixit Hippocrates z. victus acutorum 59. Vigilia vehemens cruditatem, incoctionemque ciborum tum portio sis efficit. Porro cur cœnam prandio pleniorem esse oporteat, & hæc ratio, quod rara admodum existat corporis facultas, que paulo liberalius prandium spatio, vel quinque vel sex horarum, quod fere inter prandium, & cœnam interest, consumere possit. Quantum autem

incommodi adserit, si quis nondum plane com-
estco eo, quod prius ingestum fuit, aliud inge-
ri? morbum nimurum facit. Vel enim cibus
præter naturam plus ingestus est, ut ait Hippo-
crates lib. a. aphor. 17. hic morbum facit. Et
si denuo obje erit, utrumque somnum a coena
differamus, tamen quando fieri non possit, quia
ad somnum conversis, quod materia tum ad in-
teriora tendat, caput impletatur, huic Galenus
quidem respondebit qui lib. 4. aph. 67. ita
scribit. Et quidem huc a cibo ad somnum
conversis impletur caput, sic in plethoriciis di-
spositionibus somni ipsum replentes aggravant cere-
brum (12). Et somni videlicet semper nocerent,

¶ [12] Propter sium orizontalem, & pressio-
nem aorta descendens, in stomachi repleione,
quod acriter ab Hallerio negatur contra Praecepto-
rem eodem Capite supracitato pag. 272. n. 1.
ob sium aorta. Dumi enim distenditur antror-
sum recedit &c. contra quem opponi potest: in
cadaverum sectionibus omnia viscera irania de-
cidunt a morbi vi, & inedia consumpta. Quid
nimur ergo, si aorta a ventriculo comprimi non
videatur, quod uiique videretur in homine sano
post prandium? Vulnerato abdomen usque ad Pe-
ritonæum, intestina prodeunt extemplo, nullo mo-
do introductura quamcumque diligentiam Chirur-
gus adibuerit, tanta est contentorum viscerum
angustia, que multo magis augetur a prandio.
Opponit 3. eodem numero. A cibo requiritur

quatenus ad profundum, & viscera materia confluit, nisi coctionis ratione plus afferrent utilitatis quam sit damnum, quod ex motu ad interiora consequetur. Et haec ad vulgarem multisque communem errorem explodendum sufficiant.

uberior secretio succi gastrici, intestinalis, pancreatis, bilis &c. que impediretur ab acutæ profisione. Sed respondetur primo hujusmodi profisionem omnino non negare his visceribus sanguinem pro humorum secretione, veruntamen solum efficere, ut minor sanguinis copia per aortam transfat, relate ad illam, que per truncum superiorem pellitur; 2. neque succi qui a dictis visceribus exprimuntur, a sanguine, eo ipso tempore ad eum aduenient, resultat: quin potius dicendum, antea paratos esse, & ad usum affermatos, atque acoidente necessitate, per stomaci repletionem reliqua viscera comprimentis, inde expressos. Cæterum Capitis gravamen, rubor oculorum, semnus &c. etiam erecto corpore post prandium id semper probant.

C A P . VI.

DE DISPOSITIONE ANTE CIBI SUMPTIONEM
EDENDI ITEM, ATQUE CIBORUM RATIONE.

TU nunquam comedas stomachum
ni neveris esie.

Purgatum , vacuumque cibo , quem
sumperis ante.

Ex desiderio id peteris cognoscere
certo.

Hæc sunt signa tibi , subtilis in ore
dixta .

Hic traduntur præcepta quædam ante cibi
sumptionem servanda .

PRIMUM , ne sumatur cibus , cum ventri-
culus quibusdam humoribus vitiosis aehuc ple-
nus [1] extiteret . Corrumpitur enim simul ali-

T(1) Quod esset maximus error: nam come-
dere , dum alimenta prius assumpta non adhuc
digesta sunt ; vel in humores vitiosos conversa ,
idem esset ac gravissima symptoma excitare ,
diarrhœam nempe , dysenterias , coleras , dolores , &

mentum, quod insuper ingeritur, una cum
pravis humoribus qui prius sunt in corpore,

febrem putridam. Expedit vero somno, vel leni-
motu, abstinentia, potu aqua gelida, buic indi-
gestioni subvenire. Preterea abstinentia in hoc ca-
su arcanum est remedium, quia totum opus na-
ture tutius committitur, quam artis auxiliis.
Quædam insuper consideranda occurunt, videli-
et: non omnia alimenta in eamdem degeneratio-
nem abire. Quædam enim in acidum; quædam
in putridum; quædam in rancidum; quædam tan-
dem in glutinosum. Panis, & omnia quæ a fru-
mento parantur, ascscunt, nec non fructus horæi,
& inter herbas, quamplurimæ. Carnes, Pisces,
ova, omnesque crampes species, putrescunt; Adeps,
oleum, & bis similia in rancidum commutantur,
presertim frixa. Hujusmodi spontaneæ degenera-
tiones quandoque invicem corriguntur, nempe aci-
dum, ab alkali, ut si quis pastacea comedet,
carne tosta acidum temperaverit, quam primum
ab eo vexabitur; & quo caro radior fuerit, eo
ad hoc opus efficacior. Vice versa alkali, sive
putridum, ab acidis corrigitur, & eo magis ranci-
dum, ut ab acido limoniorum, aceto, aliisque
similibus, aut ab illis quæ in acidum abeunt,
uti sunt pastacea omnia. Propterea parcendum illis,
qui ab acido correpti, in coena carnem come-
dunt; Et contra. Hujusmodi adferre differentias
oposiebat, quatenus unusquisque artis ignarzs,
omnem indigestionem, acidum, appellat.

Ita ut ipsorum quidem quantitas augatur, qualitas vero servetur. Eos igitur, ut lib. 6. c. 9. de Sanitate tuenda. Galenus autor est, vomitione, in ijs, qui suapte natura facile vomere possunt expellere prius quam cibus ingeneratur, oportet. Impura ynamque corpora, & vitiis humoribus reserta, vacuatione potius, quam ea, quæ per cibos fit, refectione egere, testatur cum primis Hippocr. aph. 8. & 10. lib. 2. & ibidem Galenus in commen. Ventriculum vero vitiis humoribus esse plenum, enidoribus, & ruſtibus deprehendi potest, quemadmodum copiose, ad modum Gal. lib. 3. c. 4. de Ioc. effec. dicit, ad quos sane lectorem nunc ablegamus.

SECUNDUM, ne priore cibo non dum concocto, nec dum in alvum demitto, alias sumatur (2): qui enim eo modo supereditur matu-

T (2) Uti superius. Hoc evenire posse credidimus, quia alimentis majeri ex parte digestis, in massam pulsiformem reductis, nova digestionis materia superaditur, quæ, curs illis ceteris, totam massam recrudescere, facit; etiam per additionem aeris, quem crudum in se continet: quod quidem evincitur a ruſtibus, & borborigmis, qui, banc turbatam digestionem, comitantur. Maximum levamen adferret aqua frigida, nisi ipsa stomachi calore continuo caleret, quo caſu nil boni abtinebitur. Potius vero per niuem alimenta degeneratione servantur, quoties integra, prius

ram a prius ingestī concoctione deturbat, quod
fit ut quicquid eius confectum ex ventre a ve-
nis mictoralis (3) in hepar deducitur, reliqua fla-
tim omnia etiam inconcocta secum in corrup-
tionem trahat, adeoque tum vala ipsa, tum
totum corporis habitum cruditatibus, & vicio-
rum humorum multitudine replet, ac ob id
ipsum morbis non raro tentet. Proinde recti-
fime Gal. lib. 7. cap. 6. meth. med. percipit
ut vacuus purulque ventriculus secundum cibum
excipiat. Quin etiam Avicenna 3. I. doct. 2.
c. 7. idem prescribent, ita fere inquit: Nemo
sanitatis suæ studiosus aliquid comedat, nisi ad
hoc certo prius in tanto desiderio, & ventriculo
una cum reliquis superioribus intestinis a præ-
sumpto cibo vacuatis. Priore enim cibo non
dum concocto, aliud insuper ingerere, corpori
perniciosum est. Porro ex ructu nullam alimen-
ti prioris qualitatem referente ventriculi tume-
re iam submisso, recrementorum dejectione, &
urinarum coloratione, licebit coniugere, num
prior cibus ad unguem congestus, ac in alvum
demissus sit, quemadmodum Gal. lib. 7. c. 6.
meth. med. & post eum Paulus lib. I. c. 97

quam in ore liquefacat, fuerit deglutita, atque
iterum usque ad integrum digestionem.

¶ [3] Quod a perfecta digestione, sive perfe-
cta, sive imperfecta, resultat, non per venas
mesentericas hepar adit; sed per venas lacteas ad

Iuculenter, & per�ce docuerunt. Urina [4] enim quae aquae speciem praeferit, crudum adhuc in venis succum esse indicat eum, qui a ventre submittitur. Quae vero fulva biliosaque est iamdudum conceatum esse huiusmodi succum portendit. Quae modice pallet, dexteræ, modo secunde conceptionis est signum, quemadmodum eleganter Gal. lib. 2. de Ianit. tuenda cap. 4. Cornelius Celsus l. 1. cap. 2. & Plinius lib. 28. c. 6. docuerunt. Imperfectæ autem conceptionis, ut testis est 6. section. ap. conc. I. Gal. acidus ruetus certum indicium. Signa etiam, quibus certo comprehendendi possit, utrum a vitiis illis humoribus ac prius, ingestu cibo vacuus sit venter, nec ne, & hic subiunguntur.

PRIMUM, desiderium certum, hoc est, vehementior, & vera novi alimenti appetentia, sive fames. Nam de Medicorum sere omnium sententia duplex fames est, una quidem **vera**, & naturalis, altera vero mendosa. Veram describit Galenus aph. lib. 2. commen. 16. sic

Cisterna Pacqueti, ex hac, per ductum thoracicum, venam subclavians ingreditur. Humor vero acris intestinalum, per venas meseraicas, ad hepatum fertur, & una cum aliis ad bilis productio-

T [4] Quæ aquæ & cruda, nec non magna copia summo mane excernitur, indigestionem, somni turbulentiam, & vigiliam antegressam significat. Alimenta solida, quæ majori digestione in-

inquiens: Famescere (5) illos dicimus, qui ob eborum inopiam ad extremam esuritionem perveniunt. Idem lib. I. cap. 7. de causis sympto- disterit admodum, & copiose harum appetentiarum rationem, & diversitatem describit, quem locum, utpote scitu dignissimum, hic integrum subiungere placuit. Nam quoniam, inquit, cunctus unum quodque animal in ambientem aerem digeritur, accidit, ut membra, que sub ea sunt prima vacuentur: quorum ingenita vis proximis sibi alimentum trahit, id, scilicet quod vacuatur, reficiens: deinde rursus illa, ex ijs, quae sibi sunt proxima: sicut quae tertio loco sunt posita, ab ijs que sibi. Atque ita semper per continuum, veluti in choro quopiam translatione celerrime facta, ad venas, quae ad ven-

dgent, adhuc cruda retinentur; tenuiora vero, & aqua facilissime per vasa lattea transeunt, & vix sanguini commixta, arterias emulcentes pa- sunt, & aqueo colore mincuntur, quia cum longe sanguine ipso leviora sint, nullo modo sanguini miscentur, cuius globuli graviores, dum per va- serum axim feruntur, leviores partes expuunt, & ad latera, & vasa lateralia trudunt. Insu- per tum ob cruditatem, tum ob interruptum somnum, perspiratio impeditur, unde nova hu- morum quantitas, qua per cutim expedienda erat, ad venas adfluit, & lotium auget.

(5) Novo scilicet alimento indigere, priore jam per varias evacuaciones consumpto, & mo-

triculum pertinent, vacuatio pervenit. Hæc vero & solent pariter, & natæ sunt ex ventriculo nutrimentum trahere, perinde ut stirpium radices; quæ in terram sunt demissæ ab ea. Cum enim hoc opus universum naturale sit, non animale, similiter in stirpibus, & animalibus perficitur. At in stirpibus quidem terra perpetuo paratum, largumque alimentum rigantis ritu subministrat: quandiu cœlitus temporum status, pro natura se habet. Quando si ex terra squalloris excessus siccatus est humor, stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem utpote terra non affixis, præter utique pauca quadam, natura ventrem per nutrimenti veluti penu fabricavit, quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalibus, & penurie sensum: quo scilicet ad cibum potionemque protitata in tempore expleantur. Vocaturque eiusmodi implendi desiderium appetentia. Fit autem ex penurie sensu: cum scilicet venæ ex ipso ventriculo, veluti emulgentes lugentesque aliquid trahunt. Non ferens autem cum suclum ventriculus, sed veluti divulsus, offensæ eius medelam cibum comparat. Quippe venæ hoc pacto ad obiectos cibos convertuntur: atque ex ijs nutri-

zima quidem parte per insensibilem perspirationem. Optime igitur Galenus, banc sequestrationem, licet insensibilem, tanquam primam famis causam, adsignaveris, licet celeberrimi Sanctoris statice eo tempore ignoratus, atque iam ab aere rea-

mentum trahunt (6): nequaquam ex ventriculo. Fitque post ciboi sumptionem, ut & venæ

cognoverit, qui, quo gravior, & siccior fuerit, eo perspirationem uberrimam promovet. Ita Boerhaavius Tom. 3. de perspirat. insens. pag. 307. §. 430. Efficiunt . . . aer purus, terenus, siccus, gravis, frigidus. Aer enim hisce caracteribus doratus vasorum exalantium oscillationem validius promovet, quia in ea fortius agit, atque atmospheram, quam unusquisque perspiranda circum se parat, continuo cœlet, unde aliam, per eamdem perspirationem, parare cogitur, quæ iterum ab aere consumitur. Iāeo oportet, ut ad t. sa cutanea arteriosa, sine interruptione, novus humor adfluat, ut huic evacuationi suppleat, qui a vasis proximioribus aufertur, que ab aliis statim implentur; atque ita progrediendo, ad cor pervenimus, in quo omnes humores parari incipiunt, & in omnibus vasis decrementibus gradatim perficiuntur, usquedum ad cutim pervenerint, cujus vasis subtilitas materia perspirabilis debetur, quatenus ultima humorum productio, ab ultimis vasis elaborata. Hoc insuper magnum perspirationis opus viribus cordis validioribus, vasorum omnium, & machinarum debetur, licet aere, ut supra, moveatur, non vero quia vasa minora trabant a majoribus id, quod debet perspirari, quatenus nulla vis attrahens in illis vivet: imo si a majoribus in minora adfluxus defterit, a viribus impellentibus productus, conti-

Simul ad cibos se convertant, & ventriculus ex ijs, quantum prius per venas est exhaustum, iam sciplum trahat. Ac luctus quidem ipsius sensus, fames est. Hæc Galenus. Cum igitur ventriculus non appetit, signum est, membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certe & ipsum Galenus libro 3. cap. 13. de facult. natura lib. inuenire voluit, inquiens: Venter si melius partiusque nutrimentum habet, externum non postular. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est: nam quidquid ingeritur, gravat naturam, non iuvat. Porro mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, ut idem Galenus libro 1. capite 7. de

novo perspiratio cessaret. Quocitius ergo vasa sanguifera per hanc evacuationem deplentur, eo urgent necessitas, ut iterum impleantur. Impletur itaque a novo, & recenti chylo ab alimentis digestis producto, qui sanguini, alisque humoribus materiam præbet, & omnibus corporis functionibus supplet.

[6] Alimenta ore contrita vix ad stomachum delata, vires reficiunt, antequam per viam chylificationis succus alimentarius introducatur. Subtilior ergo eorum pars, a venis bibulis, que in ipso stomacho biant, absorbentur, transit in venas magiores, tandem ad cor, ut inde in nutrimentum abeat. Reliqua vero, & major chyli pars per vascula lactea in sanguinem transit, ut plurimum spatio sex horarum plus minusque.

causis sympt. docet, tum maxime fieri solet cum
acidus quispiam vitiosus succus ventriculum mor-
det vitiosus namque succus, qui frigidus (7)
est, similiem tactui mortuum infert. Appetentiam
vero proritat naturalis affctus similitudine. Ali-
menti autem, non potus & siderium excitat pro-
pter frigus. At vitioso succo, qui sallus, &
biliofus [8] sit, ventrem mordente, petio ma-
gis quam cibus expetitur. Præterquam enim
quod calefiat, ficiturque, ab eo ventriculis,
quæ utique sitis causa sunt, etiam liquari fun-
dique tum in eo, tum venis succus contigit.
Fundatorum autem succorum Symptoma, ea qui-
bus continentur implet, quemadmodum frigi-
ditas vacuat. Itaque etiam non parum ad esurientem
frigiditas eorum, quæ in ventre habentur, con-
fert. Cum & corpora eorum, tunicasque vacuet,
& cœpendo constringendoque ad appetentiam ir-
riter. Atque ita quidem vitiosus succus acidus,
hypoticus, & frigidus mendosæ famis existit
causa.

SECUNDUM, variaz famis signum, etiam
subtilis diæta, videlicet precedens, hoc est, par-
va cibi exhibitio, quando enim & hanc famem
sequitur

¶ [7] Hic enim videtur acrimoniam acidam
designare, quam Antiqui frigidam appellabant.
Vid. Boerbaeu. Tom. 6. prelect. academ. de mor-
ber. sign. pag. 195. paragr. 913. Signa acrimo-
niae acidæ Sitis non magna, appetitus
sepe ingens.

¶ (8) Qui caræcteres acrimoniae alcalinae,

sequitur, tunc illam, & veram, & naturalem esse significatur. Unice igitur semper cendum, ut nunquam, neque prandeatur, neque cœnetur, nisi confusa hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo cibum exigente, differatur. Om-

muriaticae constituit. V. Tom. sup.cit. p. 194. paragr. 912. Signa acrimonie alkaline . . . Sitis ingens vix sedanda, appetitus prostatu. Acrimonie muriatica vero quoad symbomata, non vero quoad causam, cum alkalina convenit. Illa enim ab alkali, haec vero a sale producitur. Vide supra pag. 196. paragr. 914. Signa acrimonie muriaticæ . . . Sitis assidua ingens vix sedanda. Experimur autem in praxi, acidum, solidorum vires intendere, & humorum corruptiōnem avertere. Dummodo enim viget solidorum vis, viget pariter digestio, & appetitus; eo magis quia acidum, in stomaci inanitione suas vires contra stomaci nervos, & fibrillas exercet, & appetitum rabidum excitat, nullimode tolerabilem. Secus vero in alkali spontaneo, quod humores, & solidas partes in putridum liquamen convertit, & nexus solvit, unde appetitus prosternitur, simul & digestio, solutis enim humoribus, omnes evacuationes inmodicæ evadunt, & corpus tabescit, ideo sitis ingens &c. Hac duo humorum vitia per medicamenta opposita curantur: Primum nempe per absorbentia, & per ea, quæ acido opponuntur, secundum per refrigerantia, & acescentia. Vid. loc. citat.

nisi enim mora illi nociva est, nisi suspectus sit esse mordax, qualis ebrium, & fastidio laborantium esse solet. Nam si ventriculus alimentum postulat, ut Galenus lib. 3. cap. 3. de facultatibus naturalibus auctor est, nec ejus copia est, excrementis impletur. Ea sunt sanies quadam biliosæ, pituitosæque atque serosæ, quæ solas trahenti illi tum, scilicet cum nutrimento indiget, jecur remittit. Hinc non temere habetens hoc usurpatum est. Diutius tolerare famem, ventriculum malis, ac putridis replet humoribus, quos attrahit ad te loco cibi. Et hoc quidem experientia constat. Quando enim jejunamus, tunc per noctem aviditate quadam, ad cibos amittere solemus, sed illis denegatis nullam omnino appetitum postero die percipimus. Unde satis liquet ventriculum, & maxime orificium ejus, jamdudum vitiiosis [9] humoribus esse ple-

¶ (9) Quicumque diutius famem substulerit, appetitus sensationem penitus amitteret, non quia humores vitiosi in stomacho continentur, cum possum dicendum, omnia alimenta ita digesta esse, ut nil aliud digerendum supersit. Verum quia in maxima stomachi incisione florilegia nervæ reciprocò adseruntur, obstupescunt, & sensu destituntur unde sanies perit. Imo quo diutius otiantur, et magis torpescat ad appetendum impares. Quantum alimenta ingeruntur matutus peristalticus excitatatur, ab opposita resistentia succus nervosus affluit, qui antea fere deerat, incipit digestio. ¶

num, quæ tamen non vera, sed mendosa replacatio est, & ob id paucum assumpto cibo regreditur statim appetentia. Cavendum etiam ne cibus assumatur, non præunte corporis exercitio. Neque enim temere ab Hipp. 6. epidem. part. 4. Aphor. 28. dictum est, προστίθενται ταῦτα, id est: Labores cibos precedant. Nam qui cibus mane, antequam prior descendenterit, vel paulo ante exercitationem ingeritur, is Galeno lib. 3. capite 1. de causis Symp. teste, & intempestive sumitur, & crudelis etiam causa existit. In ciborum præterea ratione, quemadmodum in instit. Med. l. 2. lect. 2. capite 7. Leonhartus Fuchsius diligenter admonet, id quoque unice observandum, ne illi præpostero ordine ingerantur: id quod fieri, si concoctu familia ijs, quæ difficulter concoquuntur, præmittantur [10]: & si liquida solidis, & aridis, &

vivida sequitur fames. Similiter verum est humores indigenos, & præsternim digestioni dicatos, in longa inedia corrupti, & vitiari, quia in stomachi inanitione, & abstinentia, nullo modo renovari possunt. Omnes enim humoros nostri motu, & calore in putridum liquamen abeunt, quoties ab alimentis, & a novo recenti chylo non renovantur. Ideo diu jejunantes spiritum fætidum exalant, qui per purgationes, & abstinentiam nullo modo emendari potest, tantummodo per prandium corrigendus.

¶ {10} Quod prorsus inutile, quis alimenta

fabricantia astringentibus antecedant. Ordo, verbi gratia, præposterus erit, si cotonea, aut punicia mala primum ingerantur, postremum autem olera ex garo: Debent etiam ea præmitti, quæ facile, & nullo ferme labore subsidunt, & sunt liquida: quæ vero tenacius herent & difficulter labuntur, ut solida, & arida, postremo idque si ventriculus naturaliter se habeat. Nam si cui ventriculus sit natura laxior, huic persistenter adstringentia magis laxantibus præpositus se, quo ab illis roboratus ventriculus reliqua melius confidere possit. Hæc eadem fere docent Cornelius Celsus lib. 1. capite 2. & Galenus lib. 2. cap. 11. de alimentorum facultatibus. Jam vero cautio etiam sit, ne in una eademque refectione multi simul, & varij [11] assumentur

non eodem ordine, quo ingeruntur, ventriculo insident, sed vix ad eum delata a viribus pressoris ventriculi miscentur, & circumtagantur toto digestoris tempore, donec fluidiora facta, duodecim ineant. Hoc autem verum est, quod non omnia alimenta eodem tempore digeruntur. Fluidiora, & minus cohærentia citius, duriora vero serius. Unde accedit quandoque quod peracta digestione aliorum, quedam alimenta adhuc indigesta per ructus sensiuntur.

¶ (11) Si hoc arcanum, & nunquam satis laudabile præceptum observarent, qui gula vimini indulgent, minor esset morborum numerus, atque languentium; nec non Medici otiosiores. Omni tem-

cibi, ac tempus deinde, comedendo ultra quam
satis est, perducatur, præterim si ex diversis illi
content facultatibus. Ex eo autem genere cum
primis fuerint cibi variæ substantiæ, ut exempli
causa, ab Avicenna ponuntur, carnes, & pi-
lices, vel pulli, & suilla, &c. Nam quæ ad
istum ingeruntur modum, variè corpus pro suc-
corum diversitate afficiunt, & concoctionem,
non, ut par est, sortiuntur. Postremo enim ac-
cedente cibo, jam primi incepta concectio est,
etque ita partes quidem in coquendo redunduntur
dissimiles adeo, ut primo loco ingestæ, consectæ
fere sint prius, quam ad extremum lampæ,
medium concoctionis suæ attingant: unde sepe nu-
mero posterius coquendorum sequitur corruptio.
Id quidem Avicenna quoque innuere voluit 3.
1. doct. 2. c. 7. in hanc ferme sententiam
scribens. Nihil quidem deterius est, quam si

pore magni momenti fuit simplicitas in viatu. Ex
diversis, ac varijs alimenis profuse conditis, &
vurio modo paratis, omnis humorum discrasia su-
nestam causam recognoscit. Ventriculi enim vires
pro illorum digestione non sufficiunt, neque Bitis,
ceterique Lumores, degescioni dicati, eorum acri-
moniam delere, & in unam analogam naturam
mutare valent. De liquoibus spirituosis, & aro-
matibus idem dicere possumus, per quæ, a fallaci
gulie voluptate decepti quamplurimi, in varios
morbos, curatu difficiles, incident, quos mors tag-
dens excipit.

multa simul ac varia ciborum genera conjungantur, atque iusto longius deinde in comedendo tempus protrahatur. [12] Cum enim postremum accedit nutrimentum primum jam aliquo modo, conlectum est: partes ergo in coquendo non assimilantur. Atque inde tane morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur. Jam ipsis quoque varius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum efficit: ut si in eadem refectione multi elixi, fuzi, & assi cibi saepius invicem modo liquidi, modo solidi, & aridi ministrentur. Atque hinc est, quod Horatius lib. 2. Serm. 2. ubi vixit frugalem, ac simplicem prodignitate laudasset, hanc saporum condimentorumque acervationem, ut perniciolam, his verbis detestatus sit.
Accipe nunc, vestitus tenuis que, quantaque secum adferat. Imprimis valeas bene. Nam variae res ut noceant homini, credas memor illius esse, que simplex olim tibi federit: ac simul assis miscueris elixa simul conchylia tardis, dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumulum.
Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis,

[12] Praeter simplicitatem in vixitu, oportet quamcūfissime prandium expedire, ne digestio forte turbetur in longa comeditione. Expedit quoque, ut appetitus continuo delectatur, quo casu minor alimenti quantitas sufficeret. Satietas enim est in directa ratione alimentorum, & inversa temporis.

*Cetera desurant dubia? quin corpus enuftum
Externis vitijs animum quoque prægravat una,
Atque effigit humo divine particulam auræ.*

PARI modo & Pl. lib. II. c. 52. hanc sa-
porum acervationem damnavit. Homini, in-
quiens, cibus utilissimus, simplex. Acervatio
saporum pestifera, & condimenta perniciosa.
Atqui hic nobis fortasse obtrudet quispiam, ple-
rosque ventri, & gula mirificè deditus, qui se-
sse a primo flatim diluculo ad summatum usque
noctem multo varioque cibo, & potu non im-
plement solum, sed etiam distendant, adeoque cibum
cibo excipient, & toti sint in compotationibus,
cum nihil tamen inde mali p̄cipiant, imo ve-
ro multis incommodis difficultatibusque affician-
tur, si vel minimum ab ista consuetudine defle-
xerint. Huic Galenus quidem respondebit, qui
in lib. de cibis boni, & mali succi cap. 21.
ita scriptum reliquit. Hæc enim quamvis pro-
tinus nullam juvenum corporibus sensibilem la-
sionem inferant, tamen tamen, occulteque cre-
scente vitio cum iam ætas progressu temporis in-
clinari, articulos, nervosque, & viscera, it
mordi vexant, qui vel difficulter admodum,
vel omnino tolli non possunt, neque id quidem
temere: namque ea pars corporis, que natura
imbecillissima est, a laidente quodlibet patitur.
Quod autem vitiosi humores morbique gigan-
tut, cruditas assidua in causa maxime est, sive ea
ex boni, sive ex mali succi oriatur cibis. Quia
Avicen. quoque 3. 1. doct. 2. cap. 7. idem con-
firmans sic ferme inquit: Ille, cui mala nutri-
menta concoquuntur, non gaudeat ex hoc. Ne-

ta enim et si ad tempus fortasse delitescit, temporis tamen successu lese exerit, & gravissimam, certissimamque neglectæ artis medicæ pœnam adfert. Atque hinc adeo pauci eorum, qui justum vivendi modum sedantur, destinatam ienctutis metam contingunt, sed crudis ex intemperantia acervatis succis, podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, alijsque id genus malis prius torti, vitam cum morte commutant. Præstat igitur, ut diserte a Fuchsio nostro scribitur, temperantia, & parcitate animum, corpusque vegetum, ac sanum servare, quam crapula, crebrisque compositionibus, & immoderatione infirmum, morbosum, Deoque, & hominibus odiosum reddere. Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quod pro tracta ad unam fere horam mora, ac justæ commandationis & deglutitionis gratia comedioni interposita, non laudabilis modo, sed ad tuendam etiam valetudinem utilissima censeatur. Cibus enim qui exacte dentibus mandantur, [13] extenuatur, & molitur, ac sensim

¶ (13) Verum requisita ciborum in ore trituratione negligenda non est, quæ facilius digestionem in reliquis visceribus expedit. Inter humores, qui ad digestionem concurrunt, suum habet locum saliva, quæ optimè cibis commixta, eorum caracheres delere incipit. Si panem diutius manderis, & plus justo in ore retinueris, pristinum saporem gradatim amittes. Hæc mutatio salivæ debetur, quæ ita partes dividit, & attenuat, ut, munito eorum parallelo, etiam saporem mutet.

deinde atque tarde deglutitur, et si imperfectam, ac modicam omnino, aliquam tamen, ut in suo genere æstimandum alterationem in ore consequitur, quae inadmodum lib. 3. cap. 7. de naturali facul. Gal. & Avicennæ 11. doct. 4. cap. 2. vilum est. Cæterum imperfecta comanducatio, ut concoctioni contumax est, ita etiam horrem quendam, & insuavitatem adferens, ciborum appetentiam avertit (14). Mora vero quæ inter edendum, multis ultiro citroque sermonibus, collocationibusque interpositis, ad duas, vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eaque documenta hactenus enumerata sequuntur.

Ultimus versus in quibusdam Exemplaribus hoc etiam modo legitur.

Hac sint signa tibi, subtilis in ore saliva.

¶ (14) Plus stomachum implet, quam famem avertit, dummodo corruptelam non faciat. Alimenta enim, ut famem tollere possint, & corpus nutritre, oportet, ut optime comminuantur, quo facto chylus concoctior, & fluidior elicetur, statim in sanguinem mutabilis, & inde in omnes reliquos humores, ac nutritionem. Alimenta tenuvia, ut juscule carnium, carnes ipsæ juniores, lac, & alia bujusmodi, satis comode nutriunt, & simili facillime, digeruntur, licet stomachum parum impleteant. Exemplum a lientericis sumitur, liget in statu morboſo, qui, quia alimenta indigesta excernunt, nunquam nutriuntur, & licet satis ingerant, famelici semper sunt.

NEC male quidem. Nam saliva (15) qua
subtilis & nulla qualitate infecta, sed per inde
qua si aquosa gustui offertur, tum coctionis,
tum absolute sanitatis etiam indicia ostendit, Gal.
lib. 3. c. 6. de locis affectis teste.

C A P. VII.

DE MELANCHOLICIS, ET VITANDIS CIBIS.

Perfidae, poma, pyxa, & lac, ca-
seus, & caro salsa.

Et caro cervina, & leporina, bovina
caprina :

Atra hæc bile nocent, suntque infirmis
inimica.

T (15) Melius quam diata. Omnes humores
nostræ acriores, & subtiliores sunt a nimia cibo-
rum abstinentia, vide n. 9. hujus capit. Saliva
enim, præ ceteris, prima hos vitium concipit,
etiam quia a crebiceri oris motu in loquendo, &
respirando accerrima, & subtilis evadit, atque ad
excretionem uberior promovetur. Vid. Boerba.
Tom. primo. pag. 95. Paragr. 66. de saliv. ely-
sientibus copiosior, fluidior, acrior, diajejunan-
tibus valde acris.

HIC recensentur decem ciborum genera, que sanguinem serosum & Melancholicum efficiunt, adeoque infirmis nocent.

PRIMUM, persica de quibus lib. 2. c. 19. de aliment. facult. diserte ita Galenus scribit. Iporum succus, & veluti caro facile corrumpitur, [1] pravaque omnino est. Quo circa [quod quidam facere solent] non sunt post alios cibos mandenda: corruptiunt enim in superficie natantia, (2) sed in omnibus, que

¶ (1) Nescio quia ratione Vir ille eximus Galenus hujusmodi fructus corrupti posse crediderit, ac in eadem classe cum carne locaverit, cum potius illos in acidum, carnem vero in alkali, sive putridum abire experientia, & ratio ostendat. Dum enim aescunt, omni putredini, omnibusque alimentis, qua corruptiunt, mirabiliter resistunt. Neque quia ventrem solvunt, ideo putrefascunt, cum ab humiditate, & a quadam vi eccoprotica hoc recognoscendum sit. Usus eorum excedens digestionem turbat, & enervat, nam aciditatem quam continent, bileni infringunt, cui digestionis opus in primis debetur, nec non omnium alimentorum commixtio; & in unam naturam reductio. Ideo tempore astivo, & autumnali epidemice ut plurimum dysenterie crassare solent.

¶ [2] Alibi dictum est omnia alimenta ita in stomacho misceri a vi musculari, ut simul in unam massam confundantur. Verumtamen ea, que mino- vi digestione indigent, praeter ceteris per Pilorum

parvi quidem sunt succi, verum humida sunt ac lubrica, & quæ subduci facile queant, id communiter tenendum; ea ob hoc ipsum ante alias cibos esse sumenda. Ita enim fiet, ut & citius subducantur, & aliis cibis viam muniant. Quæ si sumpta postrema fuerint, una secum alia quoque corruptent. Atque inde sane patet, hoc dictum de iis intelligendum persicis, quæ matura post alios cibos ultima eduntur. Præsumpta enim stomacho conferunt, ventrem leniunt, & ciborum appetentiam [3] præstant. Dioscorides etiam lib. I. cap. 128. idem testatur in eum modum scribens. Persica matura tam stomacho, quod ventri utilia sunt. Acerba (4)

transeunt, ut de Persicis verificatur, quæ ob partium minorem cohesionem, humore turgentium, citterissime solvuntur, & non solum per stomachum, & intestina, sed per vasa lactea, & arterias sanguiferis sibi viam expediunt, unde per diuresim excernuntur. Ideo præstant in scorbutica affectione, ab alkali spontaneo; atque Hypocondriacis purgantium vices gerunt, quia ventrem lenizer solvunt.

¶ [3] Uti omnia acida solent, quæ fibras vel licando earum elater intendunt, & sensum acuunt; nec non humores digestioni dicatos, temperant, ne forte putrescant. Curandum vero, ne forte nimis Bilis efficaciam diluant. Vid. supr. n. primo.

¶ [4] Quia adhuc salubri humere carent, quem non nisi, ad ultimum maturationis gradum erga-

alvum cohibent, sed siccā, vehementius. Deco-
Etum e siccis, a vi stomachique fluxiones sistit.
Simeon quoque Sethi de perfidis hæc resert.
Persica, inquit, quidam in tertio ordine refrige-
rantium humectantiumque posuerunt, alij in primo,
alii vero in secundo, quod etiam certius est. Phlegma
generant, non facile concoquuntur, celeriter in
ventriculo eorruptuntur. propterea qui cerebrius
ad satietatem his utuntur, in febres (5) inci-
idunt: lœdunt & nervos proprietate quadam.
Oporret vero hæc ante cætera cibaria assumere,
& super his meracum bibere. Quæ ex his ma-
tura sunt, ventrem ducunt: immatura contra

etæ, acquirunt: Ideo difficile digeruntur, etiam
ob majorem partium coherentiam, quam maturi-
tas solvit. Non enim acidæ sunt, sed amarissi-
mæ, & stipticæ, unde cruditates, obstrunctiones,
& choroſim, præfertim in virginibus, producunt,
quæ peculiari genio eis indulgent.

(5) In temperamenti pblegmaticis, ob Biliſ
inopiam, majorem tentorem gignit, & cruditates:
unde Febres lente, longæ, & curauſ difficultes.
Non autem putridæ, quarum fames ab acido, om-
nibusque acescentibus extinguitur, vel saltem cor-
rigitur. A temperamenti diversitate factum est,
hos fructus nunc juvare, nunc vero nocere. Nam
bilioſi ab illis magnum levamen percipiunt, quia
nimium calorem, & acrimoniam alcalinam tem-
perant. Pblegmatici e contra, propter Bilem par-
tiorem, eorum uſum ægre ferunt, indigent enim

sunt, coque efficacius siccus. Foliorum succus in potu somptus, lumbricos ventri perimit: idem perficit, si cura folijs umbilico apponatur. Suffitque ciborum appetentiam perfici, profundit & infirmato ventriculo, & genitali semini adiiciunt, serosum tamen sanguinem parat: sepiusque post usum vel alterum mensem ob putredinem febres tum longiores, tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam observare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Pl. Valerianus, l. 43.c.de re med. persicorum folijs siccis, & in pulverem redactis, plages cruentorum vulvaerum claudi, [6]

alimentis, quæ acido, quod in eis prestat, sunt opposita. Ex his omnibus clare liquet, meracum winum superbibere, idem esset, ac acidum excitaro, cum jam ex sua natura bujusmodi fructus in acidum convertantur. Convenit vero aqua frigida, quæ illos solvere vales pro comodiceri digestione; similiter ne gluten in ventriculo generetur, quod aqua mirabiliter avertitur. Pblegmaticis liquoribus spirituosis a vino eliciti, sive quendvis alkohol praestare videtur ad omnem acescentiam avertendam.

(6) Non sine ratione foliis vis vulneraria tribuitur, sive ob stipticam quandam virtutem, quam cum Cortice peruviano comunem habet, sive est principium acidum, quod continet, non repugnat plagas cruentas, vel purulentas curare posse. Chirurgi enim satis clare norunt ulcera per stiptica medicamenta facilius consolidari.

quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis
hicceis attribuit. Quanquam autem perlica jam
dictis viribus prædicta sunt, quia tamen humor
inde genitus facile corruptitur & putreficit, no-
xiæ suæ infirmis, & maxime si præpostero or-
dine ac intempestive fumantur. Infra cap. 42.

• SECUNDUM, poma sive mala: In quibus,
auctore Simcone Sethi, multa differentia (7)
est: quæcumque enim adstringunt, frigidum he-
bent & terreum succum. Quæ acria sunt, fri-
gidum quidem verum tenui solum habent. Me-
diæ autem temperamenti sunt daleia, que ad
caecitatem magis vergunt. Omnia certè quadam
peculiari proprietate nervis nocent: nocent & quæ
matura non sunt. Dicuntur & lapidem seu cal-
cu um [8] gignere ijs, qui ad satietatem ipsis

¶ [7] Quedam dulcia sunt, quedam vero
acida, utraque plus, minusque ventrem emolliunt,
lubricant. Immatura vero adstringunt. Vide
eodem Cap. n. 4. Ceterum nulla vis in illis de-
tecta fuit neque stupefaciendi, neque convellendi,
que nervos afficere possit.

¶ [8] Innocuit tandem lapidum recondita olim
causa. Elementa enim eorum sunt partes solidæ
a vasorum tunicis, aliisque per vini avulsa pro-
pter adstritam, quem sanguis circulando inter suos
globulos, & vasorum parietes, exicas, præseruit
si tales globuli quandam scabrositatem acquisi-
vint, mutata Jane mechanica figura, a virtu ani-
mali aromatice, seri, satino, vel poro austero,

utuntur. Verum ut illa sunt ad ~~λυπτούσας~~ id est animalis deliquia, & cordis debilitatem. Spiritum quoque flatulentum in secunda concoctione generant eoque infirmis nocent, sicuti de pyris mox dicetur: Et hoc de crudis maxime intellegendum est. Neque vero ab his solum fructibus, sed ab omnibus etiam, quæ sanguinem seroso, ac ebulliente succo replent, ægrotos abstinere convenient. Ejusmodi plane sunt recentes, & que ante perfectam maturitatem eduntur, cum enim humidius alimentum, ob idque excrementosius præbeant, non secus in corpore humano fervent, & ebulliunt. (9) atque vinum, quod nuper

Spirituoso, alkalino, acidis, aliisque similibus.
Vid. tom. 6. prælect. academ. Boerhaav. pag. 42.
§. 725. Peccat particula humoris sua figura cum in primis, quando a natura sphærica recedens angulosam acutam induit &c. Hujusmodi enim morbi per medicamenta pharmaceutica nullo modo curari possunt, que, paucis exceptis, majorem acrimoniam iaducunt, nisi Propylaxis victimam tuem. & vegetabilem comprehendens, instituantur, uti lac recens, omnes fructus boræos, & similia quæ iterum sanguini, & humoribus naturales dotes, & lenem figuram conciliando, omnem adtrudum tollunt, vel saltem minuunt, atque arenularum productiones impediunt. Observatum est in Praxi sub strictissima lactis dieta mictum cruentum, cunz arenulis, & calculis, feliciter cessisse.

¶ [9] Nemo adhuc in fructibus acidis ebullitionem vidit, præter naturalem degenerationem,

ex fructibus vel uvis expressum est, in dotijs, & hoc quidem ob caliditatem ipsis a Sole, cum maturescerent, ingenitam, quemadmodum lib. 4. c. 3. de usu partium Galenus attestatur. Et hoc certe Avicen. 3. 1. doc. 2. c. 7. teste, commune est omnibus cibarijs, quæ sanguinem seroso succo implent. Porro, & si vero hoc interim spatio, quo manduntur, humectant; ob succi ramen ebullitionem, prompte in ventriculo corrumpuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatissimi sunt, qua de causa non temere Avic. 1. 4. trac. 2. c. 7. fructus recentes omnes, febricitantibus interdixit. Plura Galenus lib. 12. cap. 21. de alimen. facil. & infra, cap. 39.

TERTIUM Pyra, quæ sane, periade ut & alijs fructus recentes, ac crudi: communiter hoc possident, ut seroso ebullienteque succo sanguinem expleant, eumque putrelacioni (10) obno-

que aliquando maturitatem sequitur, aliquando etiam immaturis accidit, tum ab externa causa, uti a contusione; tum ab interna partium predispositione. Contriti vero, vase clausi sola quiete accescunt. Illi vero, qui spiritus continent, uti cerasæ nigræ, & uvaæ ferè omnes, eodena moda contriti, fermentant, & lapsu temporis, alkool per distillationem exhibent. Verum sub viribus digestionis omnis effervescentia silet; in stomacho debilioribus, venter aere elasticò tumet, a digestione superfite; qui tandem per ructus defutitur.

[10] Sanguis, uti aliquanda reliqui bumer
Tom. I. K

xium reddant: quo sit, ut eorum cibus, Plin. lib. 22. cap. 7. teste, non ægrotis solum, sed valentibus etiam onerosus sit. Inflationes quoque excitant, & ob id crebrius usitata colicos (11) affectus suscitant. Sed innoxia fiunt, si una cum carminativis vulgo dictis, hoc est, calefacientibus, tenuantibus, & flatum expellentibus comedantur, vel super his vinum vetus, & odoratum bibatur. Quod Galenus lib. 1. c. 26. de alimen. facil. palam etiam ita scribens confirmat. Quicquid omnibus cibariis inest flatulentum, id per calefacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, ut inter cætros fructus, quam maxime impinguerat, quare sues ipsorum elu, magis quam quorumlibet aliorum fructuum pinguescunt. Laudatoria sunt odorata, & dulcia, & ex ipsis cocta, (12), quam cruda

res, putrescunt a nimio calore, vel adritu, propter lymphæ necessarie defectum, que globulorum rubrorum contactum minuit, & circulationem facilitat. Quoties enim ejus defectui aqua suppleat, vel cum majori efficacia tales fructus, avertitur putrefactio, etiam propter aciditatem, qua in illis præstat.

T (11) Superius probatum est, hos fructus, humores a corruptione servare, & ventrem emollire: nec non dyuresim blande ciere: Vid. c. 7. n. 1. Sunt ergo antidotum contra has affectiones.

T (12) Amittunt omnino humorem illum & vegetatione acquisitum, in quo omnes doles,

meliora. Coquenda vero cum scenculo, aniso, saccharo. Infra cap. 13. & 39.

QUARTUM, lac; hoc enim facile corrumpitur, inque nidore in aciditatem in impuro ventriculo transit. Quapropter putrida febre corruptis exhibendum non est, quia plurimo calor conversatum, in nidorem statim abit. Huc accedit, quod in ventriculo febricitantium haud concoquatur, sed potius corruptitur, adeoque febres auget (13). Caput quoque dolentibus ma-

facultates diluendi, & temperandi ~~cerimonianas~~, consistunt. Superest tantum fatuus sapor in reliquo glutine, quod, stomachum pervadens, nerveas fibrillas obtundit, & nauseam infert, nec non digestiōnem enervat.

[13] Quoad lactis usum nonnulla sunt animadvertenda. In febre putrida, in qua omnia viscera digestioni dicata, labefactata sunt, & humores pro eodem munere omnino degeneres cum magno apparatu plenitudinis in primis viis, lac exhibere magnus error est. Primo quia in hujuscē febris evacuantia convenientia, & omnia quae fibrarum robur augent, & conservant, quod a lacte quovismodo exhibito, nequit obtineri, licet ut plurimum ventrem solvat, quod evenit, quia cum nequeat ipse digeri, una cum infarto viscerum, plenitudinem auget, & morbi causam, unde dejectiones pariter augentur. Verum post coctionem, & interna causa educta, ad calorem temperandum, & vires erigendas, liberius conceditur, eo magis si

Iuu est, quod confirmat Galen. qui lib. 3. de alimen. facul. c. 14. lac capiti, nisi quis ipsum

frigidum fuerit, aqua dilutum, & addito tan-
tillo aceti generosi ad humores corrigendos, qui
in hac febre vergunt in corruptionem. Ubi vero
agitur de Febre maligna ardenti, synoso, pete-
odiali, aliisque, dummodo viscerum infarctus non
obstet, arcanum est medicamentum. In Peripneu-
monia, & Pleurite prestat summopere, pru-
denti manu exhibitum, nam inflammationem sol-
vit, calorem temperat, expectorationes promove-
mirabiliter, ruginem, & dolorem sedat. In mor-
bis cronicis, scorbuto alcalino, muriatico, Febre
hættica, artritide, reumatismo, atque in quavis
alia dyscrasia cum felici successu preserim. sub-
forma dietæ. In obstruktionibus, tum simplicibus,
tum ab organica mutatione; In abscessibus inter-
nis, in scyrrbis, qui, et si curari non possint,
salem sub lactic usu ad longævitatem silent.
Kalgus autem ignayns, nisi aliquando, & ipsi
Medici, divinum hoc medicamentum horrent, cre-
dentes nullo modo digeri posse, vel vilipendunt,
quia magno pretio a Farmaceuticis non emitur,
& a Chemicorum officinis paucis non stillat gut-
ris. Digeritur vero las facilime, tum quia ejus
partes illam non habent coherentiam, quam reli-
qua firmiora alimenta; tum quia est chyllo ana-
logum, nisi prorsus simile, quod ulterius a vi-
sceribus parari nequit, cum sit antea paratum,
& fortasse meliori modo. Simplicitate sua, quo-

habeat admodum firmum, non esse accommo-
dum, tradit. Cujus rei causa, alia non est,
quam quod lac sit nidorolum, ac facile evapo-
ret: caputque petat, adeoque dolorem augeat.
Nocet præterea fitibundis, & alijs nonnullis,
de quibus Hippocrates aphor. 64. lib. 5. & ibi-
dem Galenus. In phthisi tamen, hæstica, &
alijs quibusdam passionibus, ut Hippocrates, lo-
co iam citato autor est, utilissime conceditur,
Qua de re copiosius infra c. 34. Quanquam au-
tem lac infirmis ex usu non sit, in sanis tamen,
ad bonos humores gignendos, ex ijs præsertim
animalibus, quæ bono corporis habito sunt, pro-
batissimum habetur: Et hoc quidem si in ven-
triculo, & hepate perficie concoquatur. Tunc
enim mordaces succos, quoescunque invenerit,
expurgat, qua de cœla in urinæ difficultate,
& acri egestione alvi, non solum bibere condu-
cit, sed etiam inferne per clysterem infundere.
Ad acres enim, & mordaces fluxiones commodil-
simum est, non solum abluens ipsas de partibus

tenus a vegetabilibus elicunt, a quacumque di-
scrasia præservari potest non solum, sed omnem
humorum acrimoniam emendare, quia ab ea nun-
quam potest in ejus natura commutari, eo quod
ei sit prorsus adversum. Non omnes acrimonie,
que in humano corpore reveriuntur, vergunt ad
alkili, quidquid de acido scorbuto dici possit,
ideo a lacte, quæ ad acidum inclinat temperari
possunt.

infestatis, atque hoc per extensoriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiam crassitie, ac pinguedine sua, corporibus oblitum, ac inductum; non sinit influxum acrem nudis ipsis allabi. Ad pulmonis itaque ac intestinorum ulcera, item renum, vesicæ, ac ute-ri, & ad papularum eruptiones, & surunculos, & alias cutis asperitates convenientissimum est in potu, adeoque cutem ipsam pulchram, ac nitidam reddit. Ad hæc lancingamenta ex veneni potione, & quæ in urinæ meatu fiunt, compescit. Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut bupressin, & in summa ad medicamenta erodentia, ac exulcerantia, & ad hyoscyamum, velut peculiare remedium est. Nam statim resipiscere affectos facit. Cæterum in gutturis exulcerationibus, quæ cum alias ob caulas multas, tum ex anginis fiunt, & his, qui ephemerum sumplerunt, lac gargarilare conductit. Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil bilioli, & phlegmatici humoris insidet, utilissimum habetur. His enim, bene concoctum multum nutrimenti summittit, probum succum generat, bonam carnem, longe meliorem reddit, & corpus convepienter humectat. Hoc tamen in primis cavere debet, qui lac bibete voluerit, ut interim a reliquis cibis, ac potibus abstineat, donec concoctum sit, ac secesserit. Si enim ante eius concoctionem aliud cibum, quis sumat, necesse est, & ipsum lac corrumpi, & cibum qui super ingestus est. Præstat autem mane bibere recens mulctum, & tunc plures labo-

res detrahere, quiete, ac sensim ambulare, & interim cessare, citra somni admissionem. Qui enim hoc modo ie gesserit, potum lac excrenet, idque inutilia secum educet. Opus est enim si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit alvo commode purgans, non totam corporis molem, sed quæ in alvo, & intellinis sunt, partibusque vicinis. Post hæc in venas defertur, optimeque nutrit, & non amplius secedit, sed ventrem sistit. Corporibus vero distemperatis infestum inimicumque est. In calidioribus enim citò in nudorem, atque bilem; in frigidioribus vero in aciditatem, & putredinem commutatur. Circa electionem denique lactis sciendum, pro ipsorum animalium specie, haud parvam esse differentiam. Bonum namque lac crassissimum, ac pinguissimum, & concoctu difficile est, & ob id in ventriculo in flatus vertitur, venarumque obstructionem patit. Liquidissimum autem, ac minime pingue est camelorum, mox equorum, deinde asinarum, mediæ autem consistentiæ est caprarum, hoc crassius ovium. Lac igitur caprarum, cum inter cætera lactis genera moderate se habeat, neque pingue admodum, neque crassum sit, merito in vietus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se invicemque collatarum, & secundum anni tempora, non parva differentia est. Earum enim, quæ modo pepererunt, lac liquidissimum, sed temporis progressu magis semper, ac magis incrassauit. Æstate vero media, ipsum etiam in

medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim iam incrassescit quod penitus deficiat. Vere autem, ut liquidissimum, ita etiam copiosissimum est. Quo sit, ut eligendum sit lac caprarum, non quidem prægnantium, sed enixarum, quæ tamen, quod ad partum ipsum attinet, mediocriter se habeant, hoc est, quæ neque nuper enixa sunt, neque multum a partu recesserint: hoc interim non neglecto, ut ipsis etiam alimenta propria assatim suppetant. Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quod etiam lac caprinum, sine melle sumptum, haud citra periculum sit, plerisque enim, qui purum illud hauserunt, cœstum est in ventriculo in speciem calei: quod quidem cum accidit, mirum est, quam aggravet hominem, ac strangulet. Ob eam causam, lac, ubi sumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur, mellis, aquæ, & salis non nihil admiscent. Atque hæc quidem hoc loco de lacte sufficiant. Plura Galenus lib. 3. c. 14. de alimen. facul. & l. 10. c. 7. de medic. simpl. facul. & in lib. de cibis boni, & mali succi cap. 6. Oribasius lib. 4. Sinoplos ad Eustachium c. 12. 18. & 40. Paulus lib. 1. c. 86. & 87. Aetius lib. 2. c. 9. & 93.

QUINTUM, Castus: quod quidem cum in omni calcorum genere, tum de inveterato cum primis intelligendum est. Hic enim ob coaglii, & salis, dum præpararetur, initio, temporis progreſſu acrimoniam (14) assumptis, hu-

miditatemque omnem depositum, quare scripta
etiam actior, & manifestè calidior, atque ar-
dentior evallis, & ob id ipsum peioris quoque
& crassioris succi, & ægrius concoctilis effectus
est: prælumptorum quidem concoctionem adiu-
vat [15] certe, sed ipse difficultius concoquitur.
Unde vulgo dici solet.

Caseus est nequam, quia concoquit omnia, se quam.

Nutrimentum habet exile, stomacho nocet,
& ubi forte fortuna in corpore supercalefactus
fuerit, quemadmodum dicit Galenus lib. 3.
cap. 6. de l. aff. scribit, facile melancholi-
cum humorē parit recens flatuolus quidem

temporis autem progressu ob insignem quantitatem
butiri, quod continet, in alkali acre satis, & pe-
netrans commutatur. Pars enim butiracea, cum
casea fermentando, hanc parit mutationem, licet
ipsa in rancidum abire soleat. Rancescit autem
quoties superat caseum propria quantitate, & in-
gratissimum exalat odorem, vel quando in loco
calido asservatur. Ideo ejus usus evitandus est,
vel saltem expedit, ut sit moderatus, vel minus
austerus, & recentior est eligendus.

¶ (15) Ob acrimoniam acrem, & satis bau-
steram alimentorum solutionem facilitat ad instar
aromatum. Ipse autem acrimoniam suam nullo
modo deponit, quia adversus eam vires ventriculi
non sufficiunt, & multo minus humores: extin-
guitur facilime, potu vini generosi, vel saltem
enervatur.

minus est, sed ventrem magis, magisque siticūlosus, & flatuosus est, nec ad calculorum intenibus procreationem minus existit noxius. De terrimum præterea edulium est ijs, quemadmodum hoc ipsum Hippocrates lib. 4. de viatrat. in morbis acut. aph. 92. clarissime ostendit, qui se potu repleverunt. Gravat quidem os ventris, primumque corruptitur, & alia deinceps secum corruptit (16). Fugiendus igitur est eiusmodi, ut qui nihil conferat, neque ad concoctionem, neque ad distributionem, neque ad movendam urinam, neque ad ventris deiectionem, ceu utique, nec ad succi probitatem. Porro recens, ac mollis caseus, frigidi, humidique temperamenti est, & duro, siccoque, flatuosior existit, sed eo minus adstringit, minus que crassi succi est, nihilominus tamen ægre conficitur, obstruitque, & calculos gignit. At vero qui inter utrumque, recentem nimirum, & inveteratum, glutinolum, & friabilem, durum, ac mollem, rarum, laxumve, & valide densum, coactumve medius existit, quique dulcedine nonnulla participat, modiceque fallus est, neque lacrymas, cum inciditur, profundit, neque tardius alvo secedit, sed odore, & sapore

(16) Quod esset contrarium antedictis. Infestat potius reliqua alimenta quibus miscetur, ita ut ipse solus in stomacho indigestus sentiatur, & alia occupet, etiam si indigesta fuerint: Ejus abusus scorbuti alkalini funestissima causa.

jucundus, moderatèque pinguis est, atque ex bono lacte pulcherrimè elaboratus, is utique reliquis omnibus longè multumque præstat. Verum post alios cibos ultimo loco, & exigua plane copia, ingerendus est, alioquin, & ipse, nihilo secus, ac reliqui cæsi, ventriculum gravat, cætionem impedit, alvum cohibet, crassos humores, atque flatus in corpore, lapidemque in renibus parit. Solus igitur.

Cæsus ille bonus, quem dat avara manus.

Plura de hoc apud Galenum lib. 2. c. 16. de alimen. facul. & lib. 10. c. 9. de simp. med. facul. in lib. de cibis boni, & mali succi cap. 6. Paulum lib. 1. cap. 89. & Aetium lib. 3. cap. 101.

SEXTUM, Caro salsa: Caro enim sale condita, atque Sole deinde, aut vento, sive fumo exarsfacta, cuiuscumque ea generis, vel animalis fuerit, substantia cum duriore, tum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoque corpori præbet exiguum (17) & mali succi, ideoque sanguis in-

¶ [17] *Caro uti est in se multum alimenti corpori præberet, quoties digeretur integre a viribus stomachi: Sed quia vis digerens, minor est resistentia carnis digerendæ: Ideo dicere possumus, exiguum nutrimentum præbere. E contra quia caro exticata diutius, quam alia alimenta, in stomacho perdurat, quia ob partium maiorem cohesionem, maiori indiget digestione, quo tempore, & satie-*

de generatus crassus existit, atque melancholicus, ac perinde, si frequens eius usus fuerit, non solum infirmis, verum etiam sanis officit, quemadmodum idipsum ex Galeni lib. 3. cap. 6. de loc. aff. & comm. 18. lib. 2. aph. & post eum ex Avicen. 2. 1. doct. 1. in fine capit. 15. aperte colligitur.

SEPTIMUM, caro cervina: cui & ipsi sane cum omnibus duris, & siccioribus carnibus, hoc commune est, ut sucum vitiolum, concocta

tatem longiorem facit, & tandem digesta, matus nutrimentum corpori adponit. Generaliter autem loquendo, alimenta, quae longiorem digestionem requirunt, plus materiae solidae habent, quam quae facile digeruntur, & licet serius digerantur, uberrimum tamen nutrimentum exhibent, quod de carne exiccata prae caeteris verificatur. Qui vitam laboribus exercent, ab huiusmodi carne, bene se habent, & vires, & corpus alunt, quia eam integrè digerunt ob motum masculorum, qui digestioni satis opitulatur. Literati vero, sedentarii, & valetudinarii, non solum ab ea non nutriuntur, quia ut plurimum, nullo modo eam digerunt, & fere integrum egerunt, sed etiam Anxietate, Cardialgia, Diarrhoea, aliisque vexantur. Quamobrem sanguis, & humores a carne exiccata eliciti, crassi sunt, & melanconici. Viget enim in earum partibus, eadem coesio, praeterea propter, ac in ipsa carne, licet per digestionis vires, & sanguificationem ians satis adtenuans.

difficilem, ac melancholicum generet. Id quod Galenus in l. de renum eff. dignosc., & medic. cap. 26. clarissime ostendit. Cervinam, inquit, carnem vitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: unice cavendum ne quis carne vescatur cervorum, qui per aestatem capiuntur, quod eo nimirum tempore viperas fœpe, & serpentes devorent, {18) atque ideo sitibundi admodum siant. Attainen, cum naturæ instinctu edocti, neverint sibi futuram exitio, si ante illorum concoctionem aquam hauferint, fortiter sitim tollerant, eaque incendiuntur. Cervorum igitur carnes, eæ anni tempore venenosæ, ac valde noxæ sunt: & idcirco observandum, ne quis eis per aestatem vescatur. At vero hyeme tutius sumuntur, meliusque ab innato calore superantur. Nisi enim probè concoquantur, crassum humorem generant, iecurque

{18) Non videtur probabile Cervos, qui Animalia prorsus herbivora sunt, reptilia comedere, & inde a potu longe abstinere, gnari fortasse talia alimenta in corruptionem abire cum aquæ potionē, vino autem perfecte digeri. Potius vero eredendum, tempore aestivo aqua carere, exiccatis fluminibus, & fontibus a calore solis, unde eorum carnes ab aquæ penuria, & insolatione crafactæ, si forte comedantur, in puridum liquamen convertentur. Præterea sunt satis duræ, & grato destitutæ sapore.

& splenem obsepiunt, obstruuntque. Quinetiam corpus tremulum, atque infirmum evadere ex frequenti, & immoderato eius ulu traditur.

OCTAVUM, caro leporina: Hanc Paulus Psellus, & Rhazes, inter cibaria atram bilem gignentia connumerant. Simeon Sethi, quasi colligens, quæcumque a veteribus dicta erant, in hunc modum de ea scribit: Leporina carnes, his qui exiccare [19] corpus volunt, sunt valde utiles. Qui vero temperatura sunt sicciorae, minus conferunt: sanguinem enim crassorum partium, & melancholicum gignunt alvem cohibent, & urinam proritant. Quod si tamen probè concoctæ fuerint, non omnino male nu-

¶ (19) Non video quomodo carnes leporinae corpus exiccare possint, dum uti reliquæ carnes magnam nutrimenti quantitatem in se continent, quod in sanis præcipue, in propriam naturam, digestionis ope, potest adaptari. Nocent fortasse siccioribus, illis potissimum, qui biliose gaudent temperamento, quatenus a bilis excessu facilime corrumpuntur, quod in pblematicis non accidit: ideo exiccantur; nam alimenta, quæ corruptelam inducunt, non solum non nutrit, verum, quia etiam ventrem solvunt, & secum humores indigenos edificant, consumptionem causant, & inde reliqua mala. Quod de reliquis plus quam de leporinis potest, quia adipe carent, & a simplici victu vegetabili confectæ, atque in aprico libere exercitæ, puriores, sunt minus corruptibles.

triunt. Contra vero, obstructionem hepatis, & spleni efficiunt, pulmonique nocent, & immodicis torquent vigilijs: Isaacus in diætis universalibus, leporinam pro pharmaco potius, quam alimento habendam censet. At nec hoc quidem ignorandum, quod tum hæc caro, tum cervina quoque, si fuerit animalium, ætate declinantum, simpliciter sint evitandæ. Si quis tamen comedere omnino expetat, ei lane partui pro pinguiores nempe juniores sunt eligendæ, quod nimirum naturalis earum siccitas, ab ætate temperetur. Eadem ratione, & pinguiores, longè cætris antecellunt. Siccitas namque pinguedine correcta, ad mediocritatem in ejusmodi animalibus inflectitur. Verum de hac ipsa Joanne Manardo lib. 13. epist. 4. diligentius nemo differuit.

NONUM, caro bovina: circa quam notandum in primis, & fœminam ipsam, quæ vacca dicitur, & utrumque marem, tam eum, qui castratus est, quam eum etiam, qui integer ad speciei propagationem reservatus, taurus nominatur, communī hac bovum appellatione significari. Atque hi sane non parum inter se, ætatis ratione differunt. Extremæ namque ætates [20], ut in aliis non paucis, ita

¶ [20] Vituli qui vix in lucem prodierunt mucosas carnes habent, & fatui saporis sunt, unde nauseam potius movent, quam os delectent, & vires reficiant. Quamprimum vero, mensa absorberint, dummodo solo latte fuerint nutriti,

in his quoque vitiis sunt. Mediæ verd optima, & saluberrimæ. Vitulorum igitur recens editorum caro, nimis mucosa, & excrementitia est. Bimaculati autem quique paulo ultra citro-
ve eam ætatem consistunt, temperamento vici-
niores sunt, & carnes habent ad concomitiam
perfectis bobus præstantiores, & multam
alimenti corporibus exhibent, bonique succi ha-
bentur. Provectiores vero qui tamen florentem
ætatem, nondum attingerunt, temperamento sunt
quam senes minus sicco, magisque ijs inveni-
bus convenient, qui bono sunt corporis habi-
tu. His perfecte ætatis boves, valentius qui-
dem alunt, sed ægrius tum concoquuntur,
tum in membra distractiatur. Porro ad senium
vergentium, atque ipsorum etiam senum car-

omnes dotes perfectionis acquirunt, ut gula, &
nutritioni possint satisfacere. Ætate autem prove-
ctiores, & quotidianis laboribus consumpti, omni-
no sunt vitandi, nam eorum carnes, durissime
sunt, omni adipे orbatae, & nullius saporis. Ve-
rum quiete, & libertate, renovantur ad Agrum
soluti, vel in stabulis, gramine, aliisque herbis
nutriti, ut omnibus fortasse sit anteponendi, pro-
pter suarem saporem, quen acquirunt. Tauri,
qui actu pro speciei propagazione exercentur, pa-
riter vitandi sunt, nam eorum carnes ob nimium
calorem a mula sanguine, & a Veneris usu exca-
cate, putrefactant quam facile, & Djurbœam pro-
ducunt.

nes,

nes, duræ, siccæ, nervosæ, concoctionique rebiles sunt, & melancholicum humorem efficiunt, solisque ventriculos habentibus calidiores, atque illis insuper, qui vehementer fere, atque immoderatius exercent, concedi possunt. Quod I. 4. de viat. rat. in morb. acut. aph. 99. Hippocrates etiam ita scribens attestatur. Bubulæ [21] carnes melancholica proritant παθημάτα. Nempe horum natura insuperabilis est, nec quivis ventriculus, eas concoquere potest. Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de alim. facul., idem, his tere confirmat verbis. Carnes bubulæ, alimentum quidem, & ipsæ corpora suggestur non mediocre, neque dissipatu facile: sanguinem tamen generant, quam conveniat crassiorum. Quod si quis temperamento naturali, melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholico prehendetur, si largius his vescatur. Affictus autem melancholici sunt, cancer, elaphas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine melancholia nominatur. Lien item, quibuldam a tali succo intumescit: quam rem ναχεξία, idest pravus habitus, & hydropes saepe numero consequitur. Cæterum, qua ratione incommodis, quæ frequentiorem earum uluma excipere solent, providendum sit, luculenter, & perspicue Simeon Sethi in hunc modum scri-

T (21) Carnem babent duriorem, & facile corruptibilem, ideo nocent melancolicis, sive biliosis, uti omnes aliae, præterpropter.

bens edocuit: Si quis eas edere velit, summa qae cupiditate appetat, vel cogatur etiam, is medeatur hocumento, quod inde futurum speratur, aceto, & alliis cum ruta intingens. Idem quoque autor est, earundem jure sive brodio, ζυρω^ν Græcis appellato, fluxus ventris, ex flava bile cohiberi.

Vaccinæ, cum præter succi pravitatem etiam sexus ratione, frigidiores [22] sunt, merito a sanitatis tutela eximuntur, non tamen ab eis, quemadmodum nec ab aliis, quæ hactenus dicitur. Etia sunt, ex toto abstinentendum est: sed omnibus interdum; optimis vero, quantum fieri potest, sapientius utendum.

DECIMUM, caro caprina: [23] de qua idem fermè, quad de bovina dicendum. Hœdi [24] enim, perinde ac vituli carnes, ad

¶ [22] Nullam invenio diversitatem inter mas-
ram, & foeminam [si tantummodo Taurum exceptis] extra tempus gestationis, vel venereæ similitudinis, quando a Tauro excipitur: eo vero tem-
pore calet, ideo caro facillimè corrumpitur, quod utique noua eveniret, si esset frigidior, neque unquam frigida est.

¶ [23] Nullius ferè extimationis est, illarum potissimum, quæ speciei productioni sunt dicatae, ob satuum saporem, & adipis carentiam, præser-
tim secundo anno lapsa, quia occalescere incipit.

¶ [24] Laeterentes quia non adhuc ad perfectam consistentiam pervenerunt, carnem exhibent teneri-
mam facilis digestio.

conficiendum, perfectis capris meliores, & tue-
dæ valetudini accommodatores habentur. Mode-
rate nutrient, sanguinemque tenuem, & humi-
dum gignunt: Præstantiores, & probioris succi
sunt lactentes adhuc, & maxime, si neque te-
nelli admodum, neque natu grandiores fuerint.
Simeone Sethi rufos, & glaucos; Rhazes vero
rubros in nigrum inclinantes, ac pingues præ-
fert. Baldacho fœmella, quam malculi carnem
temperatiorem, & a siccitate remotiorem esse,
placet. Mirificè, calidis & siccis temperaturis,
atque insuper delicatis [25] & otiosæ vitæ deditis,
conferunt. Hirci, carnem quidem habent mini-
mum humidam, pituitosam, ac lentam, ob-
fætorem tamen ingratam, & stomacho inimi-
cam, ægre concoquitor, & ad succum bonum
generandum parum idonea est. Hanc sequitur
arietum, post taurorum. Porro in iis omnibus
carnes castratorum sunt præstantiores; senum
autem, pessimæ. Caprina in tota valetudinis
cura, observationeque vitanda est. Nam Hippo-
crate lib. 4. de vict. ratione in morb. acut.
teste, habet mala, quæ in bubulis sunt omnia,
& cruditatem, estque flatuosior, & ructus ma-

¶ (25) Non omnibus, vero tantummodo illis,
qui acido spontaneo laborant. Biliosis vero ali-
quando venter solvitur cum torminibus. Hirci,
& Aries, ferè similes sunt Tauris. Castrati ve-
ro, etiam adulti, perfectiores evadunt, carne se-
niiores, & fætorem ingratum deponunt.

gis generat: acris est, malumque succum efficit. In eunte tamen æstate, (26) & circa ejus medium, capræ melius agunt, longeque seipſis in cibo præstantiores evadunt. Tunc enim arborum, & fruticum surculi, & germina, quæ iis maximè idoneam præbent alimoniam, frequenterissima sunt. Ac proinde habitiores etiam, ac pinguiores, nobisque aleandis accommodatores fiunt. Quod autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit, argumento sunt evidenterissimo valpes, quæ autumno probatissimam, obvias habent carnem. Sic passer, & ficedula per idem tempus maxime laudabilem carnem obtinent. De caprina plura Galenus lib. 3. cap.

¶ (26) Crediderim eo tempore alimenta potius ex vegetabilibus desumpta, quam ab Animalibus convenire, nam illa, ob nimium calorem stomachum debilitantem, facilimè putreficiunt; atque etiam quia eo tempore Bilis ad corruptionem satis propria est, & vixum refrigerantem, acidumque requirerat, ut præservaretur. Insuper omnes herbo exiccantur, omnesque Plantæ arescent, que durum, & siccum fere alimentum eis præbent, vix ad aleandum sufficiens, non vero ut pinguiores fiant. Vere, & Autumno potius hoc verificatur, tum quia neque aestuant, neque algent; tum quia, omnibus vegetabilibus renovatis, uberrimam habent alimoniam, unde non solum pinguiscent, sed etiam lac, copia, & qualitate præstantius præbent.

1. de aliment. facil & de attenuante dicita cap.
 6. & comment. 101. & 102. in lib. 4. Hippocratis de viet. rat. in morb. acut. & Paulus lib. 1. cap. 84. & Aetius libro 2. cap. 119. Atque haec terus quidem de cibis, & carnibus vitandis. Exigit nunc ordo, ut de electione alimenti, quod partim a jam dictis, partim vero ab aliis quibusdam animalibus sumitur, non nihil etiam dicatur. Siquidem de eo, haud parva, inter ipsos artis medicæ scriptores, controversia est. Galenus enim, ut & alii nonnulli, porcinæ [27] palmam retulit: Rhazes vero, Avicenna, & Averroes, hædinam prætulerunt. Sunt etiam, quibus vitulina, præstantior videatur. Porro electio hæc, & præstantia, multipliciter attendi potest. Et primo quidem, ratiore, tum similitudinis, (28) quam cum humanis

¶ (27) Propter nimiam humiditatem, quam continet, facile in corruptionem abit, & ventrem solvit. Corrigitur vero vini porione, acetate generoso, succo limoniorum, aliisque, propter adipem autem, insensibilem perspirationem impedit, præsertim sedentariis, & debilioribus. Rustici, & qui vitam nimis exercent, ab ea bene se babent, & facile ferunt.

¶ (28) Nullam invenio, nam si carnem porcinam cum humana compariceris, fibrarum texturam longe, duriorem esse in carne porcinæ, quam in humana, videbis. Illa vero majori pingueamine interjecta est, & musculi minus pariter distincti,

obtinent carnibus, tum majoris, quoque, & discussu difficultioris alimenti. Quo sane modo, porcina, cæteris omnibus longe antecellit. Maxima enim illi cum humano corpore similitudo est, quemadmodum Galenus lib. 3. de alimen. facul. cap. 1. disertè iis verbis ostendit. Si illa carnis similitudinem cum humana, ex ea potius intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis, sine ulla in gustu, vel olfactu suspitione comederunt: (29) id enim ab improbis hospitibus, & aliis quibusdam factum fuisse;

atque numero multo minores, quam in homine. Insuper satis quoque differre debent ratione alimentorum: homines namque pulchioribus alimentis nutriuntur, pane bene fermentato, cibis inferioribus in carnium jusculis, fructibus maturis, aliisque. Sues vero omnia, quæ occurruunt, avidi, & absque temperantia devorant, etiam duriora, difficilis digestionis, & quibus sanguinem pro nutritione duriorem elici necesse est. Ex hisce ergo alimentis diversissima adoritur productio, licet integre mutata, ut indigene naturæ nullum omnino remaneat vestigium Vid. Boerhaav. lib. VI. de med. medend. p. 267. n. 41. Constat iis quibus nutritur corpus. Si ergo diversa sunt hominum, & suum nutrimenta, superest, ut diversa prorsus sit eorum substantia, quomodolibet spectata.

T [29] Nemo alienus hoc experiri ausus est nisi impius, aut stultus fuerit. Ceterum huic agno Auctari tota fides debetur.

jam compertum est. Idem lib. 10. de simpl. med. fac. cap. 2. Sanguis, inquit, suillus, humano maximè, temperie, similis est. Siquidem, & carnes suum, humanis sunt similes. Comperi-
ti enim sunt hospites, & ecqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tametsi, qui eas edisserit, nullum omnino disserimen percipere potuerint. Quin, & ipse narrantes audi-
vi viros fide dignos, tene in diversorio pu-
blico jus esirasse delicatum, cum carnibus sua-
vissimis: cæterum cum jam pene saturati essent,
invenisse digiti partem anteriorem, quæ vide-
licet ad unguem est, quo perculli, ac metuen-
tes eos, qui agebant in diversorio ne scilicet,
se quoque vorarent, ceu ei rei assueti; proti-
nus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis
quæ ederant, ita iter deinde ingressi sunt. Sed
& in ipso facinore, bermes mactantes, depre-
hensos, non ita multo post referebant. Itaque
jure quispiam existimet suillam carnem huma-
næ esse simillimam. Quod deinde, suillam car-
nem validissimè nutritæ (30) diximus, hoc Galen.
lib. 3. cap. 1. de alimen. facul. in eum

(30) Non videtur, si cum carne vitulina, aliisque siccioribus comparaveris. Familiaribus ve-
ro experimentis clare constat, carnem suinam lon-
ge humidioriem esse reliquis carnibus, quia aperto
aere commissam majus ponderis decrementum ostendere. Quapropter sub eodem pondere, cum aliis
comparata, minorem partium nutrientium nume-

modum scribens confirmat. Omnia ciborum, suum caro, potentissime nutrit. Cujus rei athletæ certissimum tibi præbent indicium. Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi, pridie totum diem commederint, postero die, statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si pluribus deinceps diebus, id fecerint, non imbecilliores modo; verum etiam alimenti penuria macilenter palam conspiciuntur. Idem lib. 7. meth. meden. cap. 6. iis etiam testatur verbis: Omnia, quos novimus, ciborum, maximè nutriens, suilla caro est. Quin, & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. part. 3. apk. 4 quum jam corpus ex multis exercitiis conciderit, suillas carnes, assatas exhibere præcipit. Porro alimentum, quod inde sumitur, firmum esse, neque dissipatu facile, satis confirmat Galenus in lib. de attenuante diæta, cap. 6. Ubi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro, omnium aliorum ciborum firmissime nu-

rum continet. Vice versa quia caro vitulina plus in partibus suis coheret, quam suina, ideo sequitur non omnino digeri posse, quia uti alibi major est carnis digerendæ cohesio, quam ventriculi vires. Partes vero, quæ non digeruntur, nequaquam in nutrimentum abeunt, sed una cum fecibus egeruntur, unde sequitur carnem suinam validissime nutrire, dummodo non corrumpatur, quia facile digeritur, ob minorem partium cohesionem, & humiditatem.

trit. Multum enim in leipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter tibi humidioris affluentiam. Et similiter in l. de renum affect. dignosc. & medic. cap. 26. E pedestribus, optimi luci est, caro luilla, & hominibus maximopere familiaris, maximaque tum nutritibilis, tum corroborans, ob id, qui diutius ea vicitant, jecoris, & renum obstructio- ne corripiuntur, quibus haec a natura astrictos meatus habent, eoque longiori ab ea intervallo abstinentendum. Quia vero glutinosum, ut dicunt est, & crassum [31] succum generat, ideo Hippocrates, afflatam exhibere usit: quo nimirum viscositate, ac crassitate, ab ignis caliditate nonnihil consumpta, minus humida, ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de viet. rat. in

¶ [31] In omni alimentorum genere nihil est tam durum, & inassimilabile, quam adeps; unnes enim digestionis vires pressorias, omniumque vasorum momentum deludit, & Bilis efficaciam spernit: nam semper propriæ naturæ quamdam retinet indolem, unde hamores crassos, & lentos gignit, circulationi, & perspirationi adversos, corpus, & vires opprimentes, ex quo factum est, Antiquiores credidisse, carnem suam validissime nutritre: Cui opinioni adsentire videtur Galenus, licet afferat, multum lentorem habere. Quid ergo sanitati prodest, quoties principem excretionem impedit, qualis est perspiratio, unde nonnulla mala auoriri possunt?

morb. acut. aphor. 103. ejusmodi carnem absque pelle, hoc est , cute mandendam esse docuit . Cutis enim animalis, utpote frigidior carni similiiter concoqui, nata non est. Quæ autem ob affationem ambusta est, tum ad succi bonitatem , tamen ad conceptionem inhabilis existit, chole amque parit, propter eam, quæ huic accedit, acrimoniam . Ibidem pinguisumam quoque suum carnem , ea , quam medii ; & bene carnosí habent, deteriorē existimat, suspiciorum humiditatis habens : ob quam pinguedo omnis, carne sui generis deterior, tum ad confectionem , tum nutritionem existit . De suilla hoc amplius Galenus in libro de cibis boni, & mali succi cap. 4. Suilla cafo, si exactè in ventriculo concoquatur , (32) tum in sanguinem a jecinore convertatur , probatissimos humores gignit . Quod intelligendum utique; non de carne suum vetustissimorum: ea enim ob siccitatem , & duritiam , ægrè concoquitur , et

¶ (32) Non sufficit, ut optime in ventriculo digeratur, sed necesse est, ut in tenuissimum chylum abeat, & per tenuissima vasa lactea meare possit . Hæc autem tenuitas, non solum digestioni, sed Bili pariter debetur, quæ oleum, & aquam intime miscet, ut non amplius possint separari. Antiquorum opinio fuit, jecur primarium esse sanguificationis organum; sed satis clare constat, cordi, pulmonibus, emnib[us]que arteriis, aig[ue] etiam utero in mulieribus, hoc munus deberi.

succum vitiosum generat: neque parvolorum laetentium: nempe hi terrestrium ferè omnium, quæ vorant homines, animalium, maximè humidam, & incrementitiam obtinent carnem. Atque eam ob rem, plurima inde generatur pituita (33). Sed ætate mediocrum, anniculorum videlicet, vel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulo antè citato, capite duodecimo attestatur. Ex animantibus, inquiens, quorum natura ad bonos humores gignendos aptissima est, & sues mediocris ætatis, habentur: qui enim ad summum creverint, hominibus vigen-
tis ætatis, seque exercentibus; qui vero adhuc increscunt, iis, quorum ætas inclinat, idonei sunt. Caro ex porcellis parvulis, excrementis scatet. Quare, & pedestribus animantibus suilla caro probatissimus cibus est. Et hoc quidem, tametsi in utroque genere, iam domesticorum, quam agrestium, verè dicatur; agrestes tamen a Galeno longe ceteris anteferuntur. Atque hinc adeo in libro de attenu. diæta cap. 6. sic in-

(33) *Omnia Animalia, quæ usui hominum dicata sunt, nisi ad mediocrem ætatis consistentes pervenerint, mucosam carnem habent, quæ in lendum glutinosum abit, vel in pituitam, non vero excrementitia, uti superius asseritur: potius caro annosiorum, propter fibrarum durietem, fere indigesta excernitur, nullo modo a stomachi viribus sugerabilis, uti alibi dictum est.*

quit: Apri [34] suibus domesticis, in cibo sunt anteponendi. Et lib. 8. meth. medend. cap. 2. Ex ipsis suillis carnibus optima est, montana. Cujus causam Galenus lib. 2. de alimen. facul, cap. 13: hanc esse tradit: Domestici, inquit, sues, temperie humidiiores sunt, quam agrestes, tum ob aeris, in quo degunt, humiditatem, tum verò ob vitæ ignaviam. Qui vero in montibus degunt, multum exercentur, ac fatigantur: præterea in aere sicciori vivunt: quapropter eorum caro est durior, nulliusque proflus pinguedinis, aut paucissime particeps, & alimentum, quod inde provenit, minus habet excrementi: contra excrementitium est, quod a domesticis sumitur. Necesse igitur est, alimento ejusmodi nutrire valentius, quam alterum, succumque gignere multo meliorem. Addit præterea Avicenna lib. 2. Canon. capite 146. eosdem hyeme, meliorem sanguinis habitum consequi, longeque seipsis, in cibo evadere præstantiores. Ex omnibus haec tenus adductis, satis jam liquet, hominibus ætate florentibus, fortibus, sanis, & quamlibet fortem, ac vehemen-

P [34] Nulli dubium, & omni aero inconsumsum, carnem Apri sanissimum adferre nutrimentum, tum quia nauseoso caret adipe; tum quia puriori alimento nutritur: similiter quia in liberiori aere libere exercetur, non nisi, purissimos continet humores, & carnes fere a corruptione immunes, atque facilis digestionis.

et in actionem obeuntibus, utpote fassoribus, agricolis, messoribus, ceterisque id genus operariis, modò ab oppilationibus puri, atque vacui sint, ac denique iis etiam, qui impinguari cupiunt, suillam potissimum adhibendam. Ad ejusmodi enim corporum conservationem alimento plurimo, firmo, atque ægre dissipabili opus est. Rectè itaque Rhazes lib. 2. ad Alman. cap. 9. Crassa, inquit, caro multum sese exercentibus convenit: iis vero, qui vitam in majori otio, ac quiete degunt, subtilis, & extenuans. Quod Avicenna quoque 3. 1. doct. 2. cap. 7. ita fermè scribens confirmat: Vehementer sese exercentes, multoque labore fatigati, firma magis, & crassa alimenta requirunt.

SECUNDA vero casnum electio, a tempore, ramento, concoctione, & succi inde geniti probitate sumitur, atque ea quidem ratione, hædi-næ (35) longe ceteris præferuntur. Nam ut Rhazes loco paulo ante citato autor est, temperatura sunt mediocri, nullius pravitatis participes, facile concoquuntur, tum sanguinem quoque, inter subtilem, & crassum, calidum, ac frigidum, temperatum efficiunt. Illis tamen, qui multum exercentur, in cibo minus idoneæ sunt: si quidem alimentum, quod corpori sum-

¶ (35) Præfertim si solo lacte nutriantur, etiam pingues, facile digeruntur, & sanissimam alimoniam tribuunt ægrotantibus, debilioribus, sedentariis, aliisque similibus.

mittunt, fortis exercitio, sive labore celeriter discutitur. Juvenibus temperatis, medicori exercitio utentibus, quemadmodum ex illis quoque, de quibus iuxta dictum est, magis convenient. Porro quemadmodum hac ratione inter animalia domestica, caro hædina præstantior est, sic inter agrestia quoque, capreoli facile primus obtinent: post hædinam autem, secundum locum arietina sibi vindicat, si quidem Rhazes atque Averrhoi credimus. Quorum ille quidem lib. 3. ad Alman. cap. 9. ita scriptum reliquit. Caro arietina quam hædina crassior est, vires que magis auget, sed plures efficit superfluitates, (36) in bonitate tamen, hædinam sequitur carnem. Hic vero lib. 3. suorum collect. cap. 32. de eadem hæc ferè prodidit. Post carnem. inquit, hædinam, est arietina, atque ita omnes prope medici sentiunt, præter Galenum, qui arietum carnes abominatur: persuasum enim habet, vitulinam, arietina longe melioris esse nutrimenti. Sed Galenus forsitan hanc præstantiam ex eo attendit, quod vitulina plurimum nutrit, & nutrimentum ejus, ægrius dissipetur.

[36] Non sine ratione ob ætatem proiectorem, tum in humoribus, tum in excrementis. Vel enim tota digeritur, & tota in sanguinem convertitur, & vires auget; vel corrumptur, & excrements pariter majora facit. Ideo hædina crassior, & durior. Inter Arietes vero præstant castrati ab ineunte ætate.

Arietina verò insignis, humiditate prædita sit.
 Nam humidum alimentum, ut distribuitur, ita
 etiam discutitur celerius. Locus Galeni, quem
 Averrhoes citat, est [ni fallor] in libro de
 cibis boni, & mali succi c. 12. verba Gal. sic
 se habent: ex pedestribus animantibus, caro suilla
 probatissimus cibus est, deinde hæolina, inox
 vitulina. Agnina verò humida, (37) tum len-
 torem, mucoremque in se habere censetur.
 Quod idem in libro de attenuante diæta, c. 7.
 velut repetens inquit: Ex terrestribus anima-
 libus, hirci, & arietes, & genus omne ovium,
 ac caprarum, non undequaque laudabilis sunt
 alimenti. Solis autem hædis, innoxie utare.
 Agnorūm esus propter insignem humiditatem est
 fugiendus. Ex quibus utique locis sit hoc etiam
 perspicuum apud Rhaz en, atque Averrhoem,
 agnos masculos, qui aliquantulum increve-
 rint, per arietes esse intelligendos. Id quod ipse
 met Averrhoes his verbis confirmare videtur.
 Magna pars Medicorum laudat carnes arietum
 juvenum &c.

TERTIA, demum carnium electio, sive præ-
 stantia, in eo sita est, ut neque insuavem, ne-
 que mali odoris, neque glutinosum quidquam
 gustui repræsentent. Tales autem in primis vituli.

¶ [37] Minus fortasse quam suilla. Si ergo
 propter humiditatem, ultimum meretur locum:
 quid de suilla sentiendum sit? Potius ob saporem
 minus gratum, deliciorum gustum non allicet.

az [38] sunt, quemadmodum Averrhoes loco citato ijs fere verbis ostendit. Carnes, inquit, vitulinæ bona sunt: minus enim, quam bovum ætate declinantur carnes; habent, tum viscositas, tum frigiditatis, ac siccitatis, tum odore quoque cæteris carnibus, suaviores, & jucundiores sunt. Qua certe consideratione, ipsis etiam hœdiniis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum, mucago, hoc est, lensor, sive viscositas quædam deprehenditur, quæ in vitulinis non apparer. Hœdinae tamen vituiinis, succi probitate præstant. Ex omnibus, quæ hæc tenus adducta sunt, liquido jam constat, non extantam inter Medicos de carnium electione controversiam, quanta prima facie appetet. Hoc quoque leire in universum oportet, quod sicutorum animalium carnes in primis ætate, quæ humidior est, præstantiores sunt, & minori momento conficiantur. Cum vero adoleverint, ob siccitatem ægre concoquantur. Contra humidiorum animalium carnes, progressu temporis con-

T [38] Sine dubio cæteris sunt anteponenda ob fibram texturam satis, sed modice, consistentem, non multum nauseoso adipè obseßæ; neque superfluo bumore, vel glutinæ infarctæ, facilime a corruptione præservantur, & digeruntur. Ideo factum est eiarum usum, has nostra tempestate, & regione, omni anni tempore, ita invaluisse, ut amplius recedere non videatur.

sumpta

sumpta humiditate (39) superflua, aptiores, & ad concoquendum, & ad nutriendum fiant. Quod Galenus etiam lib. 3. de aliment. facil. cap. 1. in hunc scribens modum, innuere voluit. Iis, inquit, animalibus, quæ natura, temperamento sunt sicciora, adolescens ætas ad medio-eritatem ipsam confert: humidiorum vero na-
tura, quod sibi ad proham, ac convenientem temperiem deest, id ab ætate florenti adsu-
mit. Non modo itaque, vituli carnes habent
ad conficiendum perfectis habus præstantiores;
led etiam hœni capris: velut contra verveces
anniculi, agnis lactentibus, & porci anniculis.

T [39] *Omnia Animalia, quò ad senectutem accedunt, eo sicciora evadunt. Eo enim tempore in eorum fibris quædam callositas conciliatur, atque vasa ultimi generis, sive exilissima, omnino impervia fiant: tanta enim est attractio partium solidarum, ut omnem humorem excludant, & siccitatem inducant. Generaliter in ætate pro-
vectioribus, fluidorum impetus minuitur, solidorum resistentia ex adverso augetur, unde maras-
mus senilis invadet, etiam sine febre. His jam positis, licet Hædi sicciores evadant, & mucositas deponant, fatui tamen quæd saporem fiant, & difficilis digestionis, eo magis si speciei pro-
pagationi inservient. Castrati vero, etiam adul-
ti, & bene pasti, non secus, ac Roves annosio-
res, renovantur, & quamdam acquirunt boni-
tatem.*

vel bimi proculis parvis. Hinc non temere ab Avicenna 3. 1. doct. 2. capite 7. dictum est. Oportet ut cibus, nimirum sanitati conveniens, sit, qualis caro est, præcipue hædorum, vi-
tulorum lactentium, & agnorum anniculorum.

Ex quibus omnibus sequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ovium, bovum, atque verrium antiquorum, non undequaque audabilis esse alimenti. Carnes vero vitylorum luvenum, agnorum anniculorum, & majalium anniculorum vel bimorum valetudini tuenda esse accommodatissimas. Hoc quoque ignorandum non est, quod carnes naturali temperamento sicciores, sint elixandæ: (40) quo nimirum ab aquæ humiditate contemperentur.

T (40) *Diximus jam omnes carnes, praesertim annosiorum, difficillime a stomaci viribus digeri posse: oportet ergo ut elixantur, & rursum propter ebullitionem, fibrarum nexus ita minuitur, ut a viribus digestioni melius digerantur. Neque alio modo parari possunt, nam rostæ ulterius rigescuntur, exiccantur, neque unquam concoquuntur. Ju- seula quæ ab illis elicuntur, cæteris præpare videntur, propter gratum saporem, quem præferunt; similiter quia nauseoso glutine carent, quod carnes juniores statim deponunt elixæ. Haec vero rostæ sunt comedendæ, quia longa coctione non indigent, ut facile digerantur, non quia humiditas moderatur, quæ revera nullum adserit damnum, cum potius teneritatem faciat, pro comodiore di- gestione.*

Elixatio enim siccitatem temperat. Humidiores ero assandæ, nempe ut earum humiditate, ab ignis calore attenuata nonnihil atque immunita, mediocritatem consequantur. Assatio enim ex Galeni sententia, humiditatem moderatur. Quo sit ut carnes leporum, cuniculorum, cervorum, boum, & capreolorum elixæ; porcellorum vero ac vervecum assæ sint præferendæ. Eadem etiam ratione in æstatibus, temperatris, atque anni constitutionibus humidis, sicciores & assæ carnes magis convenient: In siccioribus vero humidæ atque elixæ.

C A P. VIII.

DE CIBIS BENE NUTRIENTIBUS.

OVa recentia, vina rubentia, pin-
guia jura,
Cum simila pura, naturæ sunt vali-
tura.

Tria alimentorum genera, exigua mole, pluri-
mum nutrientia, his versibus comprehenduntur.

PRIMUM, ova recentia: (1) de quibus Ga-

¶ (1) Inter alimenta tenuia locantur, quæ in
partibus suis parum cohaerent, & ideo in corpe-
ris nutrientum transeunt facillime, etiam quia

Ienus libro 3. de aliment. facult. cap. 21. in eum scribit madum. Ova recentia, veteribus plurimum præstant: quippe optima sunt recentissima: vetustissima autem pessima. Quæ vero in horum medio sunt, proportione recessus ab extremis, bonitate aut pravitate inter se differunt. Idem lib. 1. aph. comment. 4. ova inter alimenta pleni victus numeravit. Quam sententiam Avicenna quoque, cum aliis plerisque locis, tum maxime 4. 1. cap. 1. iis fere verbis confirmat. Quandoque est nutriens parvæ quantitatis, plurimo reficiens alimentum: ejus genitrix sunt potissimum ova, & testes gallinacei, quorum fere nutrimentum, cum iplorum pensatur pondere. Porro ovorum, multæ inter se sunt differentiæ: Et prima quidem, penes propriam

omni acrimonia, & pertinaci sapore carent, neque fæces relinquunt. Præstant cruda potius, quam cocta, quia ignis ministeria dotes, & optimas qualitates amittunt, nec non tenuitatem, quæ pro digestione, & nutritione multum facit. Vid. Boerhaav. Tom. 6. pag. 246. Quale ovum est, quod longe præstantius esset crudum, quam coctum. Curandum vero est, ne integre igne indurentur, cum satis sufficiat, ut vix incandescent. Præterea diu asservata nocua sunt, non solum quia fluidiori humore exiccantur, sed etiam quia putrefescunt, vel ad putrefactionem propius accedunt, non secus, ac carnes, quæ neque diu asservari possunt absque corruptione.

substantiam. Gallinarum enim, perdicum, & phasianorum juvenum, ac pinguium omnibus præstant, & ad victus salubris rationem accomodatissima sunt: anatum vero, anserum, pavonum, struthiocamelorum, & similiūm, deteriora [2] habentur. In figura (3) quocque ovariū, aliquod

¶ [2] Quia agre digeruntur, neque bonum exhibent nutrimentum, propter rudiorem substantiam, quam continent, nam præferunt eamdem naturam Pavonum, qui neque sapore, neque carnis teneritate præstare videntur.

¶ [3] Quomodo concurreat figura ad ovarum perfectionem, latet in Textu. Verum crediderim, ova parvula, & oblonga cæteris anteponenda, non quia hujusmodi figuram sortita sunt; sed quia a junioribus Gallinis veniunt, quae in teneriori aetate, ut plurimum ovaria longiora, & minoræ simul pariunt fluidioris substantiae, & facilioris digestionis. Nam primum adoleverint, ova dabant pariter majora, sed fortasse rudioris substantiae, nam eo tempore robustiores fiunt, & vires vitales in contentos humores, satis valide exercentur, qui melius compacti, ovarum substantiam æque, compaciorem faciunt, ad digerendum duriorem. Insuper longa intelliguntur ea, quæ fluiditatem adbuc retinent, igne tantum calefacta, nam ex integro cocta, onga dici non possunt, quatenus, cum firma sint, elongari amplius non possunt. Ideo hanc teneo opinionem, quia ex Boerhaavii auctoritate, ova cruda coctis

bonitatis discrimen est: parvula enim, oblonga & candida, reliquis succi probitate, excellere creduntur, id quod vulgo etiam hilce versiculis comprobatur:

Regula præsbyteri jubet, hoc pro lege teneri.

Quod bona sint ova, candida, longa, nova.

Quin ab Horatio quoque, hoc obliteratum esse, etiam Plinius meminit, qui libro 10. natural. histor. capite 52. ita scriptum reliquit Quæ oblonga sunt ova, gravioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est libro 2. Sermorum, Satyra 4.

*Longa, quibus facies, ovis erit, illa memento
Et succi melioris, & ut magis alba rotundis.
Ponere.*

Candida præstantiora dixit, atque ejus rei, vel inde certissimum indicium colligas, quod anatum, & anserum ova, plus aqueæ naturæ possideant, pallidioraque, & ob id cibo, minus idonea sint. Quanquam vero ovæ per se quidem salubria sunt, cocturæ tamen ratione, non parum

præstantiora esse, didici. De candore quoque alter sentio: nam candida intelligenda sunt illa, quæ nullo modo in coctione mutantur, quando semper vel in aqua ferventi, ablata testa, coquuntur, vel cum testa lento igne. Ceterum frixa, & aliis ferculis commixta ab adipe, & tali præparatione deturpantur, unde color, qui antea in albumine, albus erat & innocuus sapor, emulo perit.

Immutantur, adeò ut interdum insalubria fieri possint: Nam quædam diutius coquuntur: alia ad mediocrem usque consistentiam: alia in aqua eosque duntaxat, dum incaluerint, lixantur. Secundum quas differentias, alia quidem ἐφθα, id est, cocta vocentur: alia τρομητα id est tremula: alia vero πόντα id est torbilia. Tremula itaque, hoc est, quæ eatenus per coctionem inspissantur, ut in manu tenentis, in testa, sive putamine suo, tremere videantur, omnium sunt præstantissima, 4) plurimum alimenti, & optimi succi corporibus exhibent, facillimèque tum distribuantur, & sanguinem cordi quam maxime congruentem generant. Quare iis cumpromis, qui ex orbo, debiles adhuc sele colligunt, senibus, & imbecilibus convenient, præcipue vero eorum vielli. Quod Avicenna quoque in

¶ (4) Potius quoad saporem: nam cruda, vel vix calefacta, non ab omnibus, aequo, sine nausica feruntur. Ceterum præter Boerbaavii autoritatem, probable videtur, album naturale ovoidum, facile in sanguinem mutari posse, ob quædam analogian, quam cum eo habet: nam sicut sanguis in nativali, crassi constitutus, glutine præstat fatis laudabile, ita pariter ovarum album: verum mediante coctione in massam scissilem conversum, nativo glutine orbatur, in sanguinem diffillime mutabile, nisi post varias vicissitudines, dummodo non corruptur, vel aliiter non mitetur.

libro de viribus cordis Tract. 2. cap. 3. Ubi ex professo de ovis agit, sic ferme scribens confirmat: Ova tametsi cordis medicina non sint, ad refectionem tamen ejus adscicuntur. Nam ipsum valde corroborant, & potissimum eorum vitelli, dummodo sumantur ex ovis bonae carnis avium, velut gallinarum, perdicum, ac phasianorum. Ejusmodi enim, temperatura constant mediocri, citò in sanguinem convertuntur, & post transmutationem parum superflui atis relinquunt. Sanguis autem inde genitus, est subtilis, ac clarus, cor maxime corroborans: quo sit, ut ovorum vitelli in dissolutione substantiae spiritus, & imminutione ipsius sanguinis vitalis, cæteris alimentis jure præferantur. Sorbilia autem ova, tremulis minus quidem nutrunt, (5) sed faciliter subducuntur, & faucium asperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia lœvigant: humorum quoque lentorem in pectori, pulmoneque incident. Ova vero immoderatiore coctura penitus densata, quæ Græcis εφθι

(5) Si enim ex antedictis, sorbilia faciliter in sanguinem convertuntur, quam tremula, sorbilia plus quam tremula nutrunt. Veruntamen sorbilia, quia citissime digeruntur, & stomacho parvem exhibent resistentiam, videntur non nutriti. Quapropter sedentarii; senes, graciles ab his modi alimentis bene se habent, exercitati vero hemines non sublinentur.

vocari diximus, & ad concequendum sunt difficultia, & tardi transitus, crassiusque alimentum corpori tribuunt. Porro iisdem ex vario præparationis modo, major adiungitur, aut bonitatis, aut pravitatis occasio: nam hæc quidem assantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam denique in iure coquuntur. Affa igitur, elixis crassioris sunt succi, ac difficilioris concoctionis: eorum enim genuina humiditas a foci caliditate depascitur: [6] atque hinc sane eculque assata, donec adurantur ac teturum odorem reddant, venenosam qualitatem induunt, quemadmodum Marsilius Ficinus in lib. de vita cœlitus comparanda cap. 22. diligentet admonuit. Solent autem bifariam assari: aut enim cum putamine ferventibus cineribus integra obrouuntur, aut in testis suis franguntur. Quorum hæc quidem deteriora sunt. Illa vero rursus duobus modis parantur: aut enim, tota, cinere cooperiuntur, aut ex parte, nuda ad prunes colligantur. Quæ cinere, tota obrouuntur, pejora evadunt, quia den-

¶ (6) *Quod negari non potest.* Similiter dum testa vix comburitur ingratissimum ovis conciliat saporem, & odorem. Ideo expedit, ut cum aqua ferventi elixentur: verum curandum est, ne omnino indurescant. Cæterum omnes præparationes eorum notissime sunt, neque ulterioris dilucidationis opus est. Sufficit tantummodo, quomodo pasanda sint, dixisse, ut magis nutritant, neque simul noceant.

sata undique a circumfuso igne , extima parte
fumorum (7) exhalatio intercipitur . Nuda vero
prunis imposita , fumos exhalant depuranturque .
Elixa , assis præstinctiora sunt : nam aquæ hu-
ditas , ne foci caliditate exiccentur , obſtit . Pa-
rantur , & hæc quoque dupliciter . Vel enim in-
tegra caldari s superne infusa elixantur , vel ex
teltis fractis in aquam fermè servidam , conjecti
coquuntur . Quorum illa quidem , ubi penitus
incrassata fuerint : deteriora habentur ; testæ enim
quo minus crassities eorum attenuetur , ac fumi
dissipentur , obſtant , & impeditunt : sed si ab igne ,
cum liquida adhuc compacta , densataque non
ſint , auferantur , meliora fiunt . Hæc vero calor
penetrat , crafſitatemque attenuat , & odoris in-
ſuavitatem avertit , unde cæteris omnibus lau-
dabiliora censentur . Longe vero ſeipſis meliora

¶[7] Non video quid ab ovis exhalare poſ-
ſit , preter ſubtiliorem partem humoris contenti ;
in quo preſtantia poſita eft , quam retinere ope-
ret , ne forte deteriora evadant , quod , ut poſſit
impediri , neceſſe eft , ut non indureſcant a cre-
bra coctione . Quoties vero cineribus involvuntur ,
fumorum exhalatio impeditur , dum concoquuntur ,
ſupereft , ut meliora evadant : ſed talis exhalatio ,
neque impediri potefit , cum ſit ionis inevitabilis
effectus , uti pariter induratio . Prunis vero ad-
mota facilius exiccantur , & eorum teſtæ pariter
comburuntur , unde ingratiſſimus odor : quod in
Textu (diſtione depaſcitur) acriter damnatur .

ad huc redderentur, si ad mediocrem consistentiam coet s, confessimque a foco summotis, aceti non-nihil, cum bonyro & croci momento commissi inspergeretur. Quæ vero, ετιτων ταχηνευ, idest, in sartagine spissantur, atque ob idipsum ταχηνευ, idest, frixa nuncupantur, pessimum habent omnibus modis alimentum, tardèque transiunt. Nam interim, dum in ventriculo concoquuntur, in nidorem, ac fumum abeunt, secumque admistos cibos corrumpunt, & succus inde prognatus, non solum trassus, verum etiam pravus, atque excrementitius est. Quapropter inter deterrimas earum rerum habentur, quæ concoqui nequeunt. Iis vero nocentiora adhuc fiunt, quæ in vetere, & ferrea [8] sartagine friguntur, In iure denique coeti, Haaco in diet. universalib. teste, locum inter assa, ac ea, quæ in aquam fervidam conjecta coquuntur, medium obtinent. Porro quæ πυκτα, idest, suffocata appellantur, elixis, & assis, sunt meliora. Et Galenus, ad hunc modum parare docet. Ubi ipsa

¶ [8] Ex ferro nihil abstrabitur ope ignis, & olei, aut adipis, vel si quid, venenum non est. Aenea autem sartago ad frigidum periculosisima, eo magis si flammæ non fuerit optimemunita, nam ab ea, quovis menstruo, oleo, adipi, sale, saccaro, vel acido limoniorum, mortiferum abstrabitur venenum, quod, nisi mortem, falsum vomitum, convulsionem, dolores, & alia pejora mala iudicit.

oleo, ac garo, & paucō vini conspersa fuerint; vas quo continentur, cācabo, aquam calidam habenti, inditur; deinde ubi ipsum totum superne obturatum fuerit, ignis sublīruitur, quoad ova mediocrem habeant consistētiā. Quæ enim supra modum sunt crassa, elixis & assis sunt similia. Quæ vero ad mediocrem crassitudinem per venerunt, melius quam dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præstantius. In ipsis quoque ovorum partibus discrimen est. Vitellus (9) namque sicuti a Rhæt lib. 3. ad Almanfor. cap. 14. scribitur, in caliditate tempore ratus existens, optime nutrit. Albumen vero frigidum, & glutinosum est, ægre concoquitur, & sanguinem pravum generat, eaque ratione addūcti nonnulli, albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoque, proprietate quadam substantiæ, facile inflammatur, & in fumos abit, quo fit, ut in febribus, & ægritudinibus calidioribus [10] nonnisi probè alteratus, exhiberi

¶ (9) Lieet magis nutriat, quam albumen; citius tamen, quam albumen corrumpitur: Nam vitellus, & albumen, per dies seorsim servati iu[n]tibus clausis, non eodem tempore corrumpuntur. Ubi vero vitellus, in putridum liquamen abit post paulos dies; albumen per septimanas incerruptum servatur.

¶ [10] Nimirum a Bilis corruptione, & a quacumque viscerum putredine ortis, ovorum usus, morbum auget, quia corruptioni favet. Concedunt

debeat. Alteratur autem ex Joannis Michaelis Savonarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi, hoc quoque addit, Ova, proprietate quadam peculiariter ~~exquisitæ~~, id est, ingenii felicitatem & bonam habitudinem tribuere iis, qui τὰ γαυχτος θυγατεροι καὶ ταύροις βατύραι, hoc est, cum textura filiarum tauri, id est, melle, & butyro assidue cœpitaverint. Sed Galenus libro 5. de sanit. tuer. cap. 8. de cibis, ex quibus obstructio incidit, mentionem faciens, fines hortatur, ut a multo ovorum esu abstineant, quod nimirum crassum, lentumque succum creent. Qui utique locus non simpliciter de omnibus ovis intelligendus venit, sed de iis, quæ vel elixa, vel tosta penitus densata sunt, item de frixis & veteribus. Leonhartus Fuchsius, hunc Galeni locum in Grecis exemplaribus corruptum putat, & pro ὁῶν legendum esse δῶν id est, sorborum, ὅx enim καὶ οὐκ Græcis Galeno lib. 8. de simp. medic. facult. cap. 13. teste, sorba sunt, quæ certè, ut idem tradit, adstringentem, atque adeò obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cælarem lib. 13. de agricultura cap. 17. etiam modum tradit, quo ova, diu a

tur tantum, acida, & refrigerantia: atque quoties indicatio vitalis urgeat, pastacea, & omnia, quæ in acidum inclinat, convenire videntur, nocent pariter, juscula, & carnes.

Corruptela servari possint. Ova ipsa, inquietens, servabis, [11] hyeme quidem in paleis, æstate in furfuribus. Alii, aqua abluta ova, sale tenui intingunt, & sic conservant. Quidam, ad tres, aut quatuor horas, in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures, aut paleas deponunt. Attamen ei, quod in muriam, aut sale impositum est, pars aliqua decedet. Cæterum plenum ovum, aut non plenum, cognoscet ex immisso in aquam: defectuosum enim innatabit plenum deorsum demergetur. Eadem etiam a Columella de re rustica lib. 8. cap. 6. & a Plinio lib. 10. cap. 54. & 60. prodita sunt. D:

[11] Non repugnat: Sed quia ovarum præstantia in partium tenuitate reponitur, atque hæc in recentibus tantum haberi potest; unde, et si ova, a corruptione servari possunt, nequit servari qualitas illa, que in recentibus tantum inventitur. Hec enim ovarum perfectio, a calore animali, videlicet ab ipsa Gallina provenit, qua evanescente, deteriora evadunt. Verum ex hoc non liquet, ova, calore etiam naturali analogo servari posse, quia facile corrumpuntur; vel fœcundata, animalculum ederent. Servantur ergo frigore, vel quomodolibet, ut corruptio impediatur: exiccantur interim, tum quia subtilioris liquidus exalatio nullo modo potest impediri; tum quia reliquæ partes, ipso frigore deficiuntur, unde minus comode digeri possunt, cum metu corruptionis.

ovis plura Galenus lib. 3. de alimen. facult. cap. 21. &c in lib. de cibis boni, & mali succi, cap. 7. Paulus lib. 1. cap. 83. & Aetius lib. 2. cap. 132.

SECUNDUM, vina rubentia: ubi ante omnia sciendum, vinum [12] quidem, ex eorum

¶ (12) Alit utique, num vero, vires, aut carnes, videre est. Impossibile enim videtur, vinum in carnis substantiam mutari posse, cum iam satis clare constet, omnia, que proprium saporem, & characteres retinent, in alimentum abire non posse, vel quia in macchinis pressoriis corporis humani, haec vis assimilatrix non viget; vel quia revera assimilari nequeant, quomodolibet fuerint subacta. Vinum autem, & diu suos characteres retinet, quia epotum, spiritus suo odore, & plurimum acido inficit, etiam nyctemeri spatio, & chemica analysi spectatum, alkool, & Flegma exhibet: quamprimum alkool evolat, acerum evadit nutritioni prorsus adversum; sub viribus digestionis alkool evanescit, antequam in sanguinem abeat, vel sanguinem ingrediens, ejus crasim hædit, & fortasse ita destruit, ut nutritioni nequeat inservire. Experientia satis competum habemus, omnes, qui immodece vino utuntur, emaciari potius, quam nusrixi, imo in variis cronicos morbos incidere, curatu difficiles. Petest enim adferri Hippocratis auditoritas, ut inde probetur, vinum nutrire posse, qui in suis Aphorismis ait: Vini potio tamem solvit, &

esse numero, quæ nostrum corpus alunt. Nam si modo quicquid alit, alimentum est, vinum

rum famem solvere idem non est, ac corpus nutritire. Fames autem cum sit effectus sensationis nervorum cardiacorum, qui in stomachi inanitione invicem teruntur, & ciborum appetentiam existant, ut eorum contactus, & aditus, ab interpositis alimentis avertatur. Similiter hæc nervorum sensatio, potest alio modo impediri, vel nervos ipsos stupefaciendo, vel ita roborando, ut in reciproco aditu, non afficiantur ab illa molesta sensatione, quam appetitum vocamus. Vinum autem cum duplicem hunc effectum producere valeat, famem tollit: nimisrum, tum quia nervorum sensum sopiat virtute sua narcotica; tum quia novum robur eis conciliet. Insuper negari non potest, vinum majori digestioni indigere, quam aqua, quia ejus partes rudiores sunt, & majori coactione donatae, quæ ut solvantur, majorem aditum fibrarum, & nervorum requirunt, quod quidem de omnibus alimentis, quæ diu saporem, & proprios characteres retinent, verificatur. Alia quoque præstat ratiæ, quæ vinum nutrire posse negat. Ex supradictis jam habemus, vinum vel stupefaciendo, vel roborando famem solvere. Quoties enim solvitur fames, minuitur ciborum appetentia, & parciora alimenta sumuntur, unde minuitur quoque nutritionis materia, præsertim in Ebriis, in quibus omnium alimentorum appetentia perit, unde sine appetentiæ etiam

etiam in genere alimentorum, est ponendum. Verum permagna ejus secundum colorem, differentia (13) est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra, & clara, nonnulla rufa, sive, ut vulgo dicuntur, citrina, quædam vero nigra, alia rufus, medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba, (14) cæteris, tum imbecilliora, ac

tia, & sine alimentis nemo potest nutriti. Verumtamen ex adverso, et si vinum non nutriat, quia caret partibus nutrientibus, modicè tamen usum, virtute sua, concurrit ad faciliorem nutritionem, vel quia ventriculi nervos rboras, & fibrarum momentum auget, ut digestio alimentorum melius absolvatur, vel quia virtute antiseptica, ciborum corruptelam impedit, unde omnia bene digesta, in succum, & sanguinem conversa, nutritre melius valet. Tandem insensibilem auget perspirationem, atque omnes fordes, & lenores expellit, qui bona nutritioni opponuntur; aut, ob vires pressorias aductas, in usum nutritionis convertit.

¶ (13) Quoad calorem, vinum, vel est rubrum, vel album. Rubrum, non semper æque rubet, nunc vero ita rubet, ut fere nigrum adpareat, & difficile digeritur; nunc longe minus, & carnis loturam cœnulatur. Idem de vino albo dici potest. Cæterus de colorum differentiis, vix aliud dici supereft.

¶ (14) Ut plurimum, facile digeruntur, eo magis si subacida fuerint, & nimio alkoole ca-

minus calida habentur, tum minoris etiam alimenti; non ergo ab re, capiti, nervisque noxi sunt, urinam carent, & meatus aperiunt. Quod debiliora sint, manifestissimum omnibus fit, eis, quæ Galenus com. 1. in tertium librum Hippocratis de vietus ratione, in morbis acutis scribit, inquiens: Vinum potens, vehementer, celeriterque, corpus calefacit, caputque ferit. Imbecillum, contrario agit modo. Cum igitur minus, & calefaciat, & caput tentet, necessario etiam, imbecillus erit. Quod deinde minus calefaciat, idem com. 6. in citatum Hippocrat. lib. clarissime ostendit. Nempe, inquit, ex viris albis, nullum valenter calefacere potest. Quod enim summe calidum est, id continuo, & flavum existit, veluti, & quod ab ipso est, ful-

reant; quod de rubris, etiam verificatur, & tunc oligophora dicuntur, nimirum aquosa, que virtute, fere specifica, diuresim movent, neque caput gravant; nam sicuti omnia acida, & aqua ipsa, virtute diluendi humores nimis cohærentes, donantur, ita omnia vina oligophora, ex quorum tartaro in Doliis relitto, tremor elicetur, qui eadem virtute diuretica nimis præstat, & sanguinis aestum mirabiliter sedat. Hujusmodi enim vina, partes facile divisibiles habent, ideo urinam carent, & citius, quam alia, transeunt. Ideo in Textu dicuntur minoris alimenti, quia minus in ventriculo, sub viribus digestionis perdurant, & parum, aut nihil inebriant.

rum. Mox ab his rubrum, & deinde dulce. Album autem, minus quidem his omnibus calefacit. Quod verum utique experientia comprobabit, si vina, eiusdem inter se territorii, comparentur. Nam inter vina rubra, & rufa, Gallica nonnulla, allis quibusdam alibi natis, longe, & potentia, & caliditate inferiora reperias. Quare eiusdem territorii vina, inter se confenda sunt. Quod vero vina alba, minus quam reliqua alant, dedarat ipsorum natura, præterea Galenus comment. 11. lib. 2. aph. idipsum, in eum scribens modum, confirmat: Vina aquosa (sic autem nominantur alba, & tenuia) sicut aquæ similem formam habent, ira etiam vim: quare urinam cident, & minimum nutrunt. Idem, comment. 18. eiusdem libri. Vina, inquit, aquosa, exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc, colore quidem alba, tenuia vero, substantia. Idem in libro de cibis boni, & mali succi, cap. 17. de iisdem, ita scriptum reliquit: Vina, quæ aquosa, tenuique substantia sunt, urinam (15) movent, & paucissimi sunt nutrimen-

[15] Hæc excretio continet notabilem partem salis, quod cum alimentis ingeritur, oleum solutum, & aquam, quæ ab humoribus indigenis, vel ab aqua ipsa resultat, quoties, vel nutritioni, aliisque humorum præparationibus non inserviunt. Unde post varias vicissitudines, & mutationes, excrementitii evadunt. Ex hoc enim liquet, omnia potulenta, quæ pro nutritione inu-

ti. Quod minus etiam caput feriant, Galenus lib. 5. de locis affectis cap. 5. iis ostendit verbis. Vinum album, atque modice astringens, (16) ut ventriculum robustum efficit, ita haudquam tentat caput, id quod facere solent ea, quæ vehementes vires obtinent. Avicenna quoque 3. 1. doct. 2. cap. 8. in hunc prope modum scribens, idem confirmat: Vinum album, & tenue, calorificis præstat; non enim capitum dolorem efficit, sed eundem potius, ubi forte ex stomachi ardore initium duxerit, humectando levat. [17] Cur autem cæteris, caput minus feriant, ejus rei causa, alia non est, quam

tilia sunt, vel in humores recrementios commutari non possunt, sub urinæ forma excerni.

¶ (16) Sive album, sive rubrum fuerit, quæries adstringendi virtute præstat, difficile est, ut Caput non gravet. Nam quo ventriculum robustiorum efficit, eo, & omnia vasa, quæ pariter robustiora facta, majori celeritate sanguinem ad caput, & ad reliquas partes impellent.

¶ [17] Solummodo quando dolor capitum ab indigestionibns, propter stomachi debilitatem, producitur: quo casu, vinum, stomachum roborando, & alimenta præservando a degeneratione, dolorem avertit: Quod si humectando levaret, hoc levaveret, melius per aquæ potionem, quam per vinum haberetur. Præterea vinum, semper capiti inimicuna, eo magis, si nimis roborans fuerit, ut mox supra.

quod minus fument, evaporentque. Quod dealique meatus aperiant, urinamque moveant, Hippocrates lib. 3. de victus ratione: in morb. acut. aphor. 6. iis verbis diserte significavit: Ad vesicam, alio vino, magis penetrat, urinasque provocat, & perpetuo perrumpit, atque multa, ad opem his morbis ferendam, facit. Rationem ejus rei tradit Gal. lib. 7. meth. med. t. 6. in eum scribens modum: Vina aquola, vires organorum adaugent, (18) & expellendis excrementis, viam faciunt. Eoque fit, ut etiam talia vina, praeter cætera, urinam moveant, quando, & ipsa totum corpus celeriter transeunt, & impetu curvus, sui, excrementa secum expellunt: Celeriter certè transeunt,

¶ [18] Non videtur, hec exequi posse per vina alba, & tenuia, que, cum multam continent aquam, vasa reborare nequit. Nam aqua ipsa, largius epota, diuresim uberrimam aperit, & vasa laxat simul, præsertim tubulos urinarios. Negari autem non potest, vasa robusta, omnes evacuationes majores efficere, quoties vero eorum robur in systole, & diaystole consistat, nimirum in adactus momento, ex quo humorum circuitus celerrime absolvitur, & in eadem ratione, secretiones, & excretiones aquæ, celerrime sequuntur. Si vero vires vasorum, in systole tantum fuerint adactus, circulatio tardior erit, quam antea, & evacuationes immunitæ. Sub hystericis convulsionibus supprimitur urina, & insensibilis perspiratio, propter reum spasticas contractiones, quibus tandem cæduntibus, aquæ prodit. Idem

tum quia, tenuia, & tepida sunt, tam quia adstringunt. Tenuitate enim, & tepiditate, promptè mobilia sunt, adstrictio autem ipsa, magis impellit. Ex quibus jam, illud quoque elicitur, nempe alba, & tenuia vina, tuto exhiberi corporibus, intemperie, vel naturali, vel quoquomodo adventitia, biliosis(19): atque vero, & studiosis, & quibuscumque, caput, vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: pari modo, & i/s, qui calidam, & humidam cerebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia, ita affectis, adversissima sunt. Cumulatim enim, quemadmodum loco jam citato A. vicenna ostendit, caput humoribus, vaporibusque, & caliditate replent, valideque cerebrum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quod si tamen, res cogat, aliquando eis uti, copiosiore prius aqua, diluenda sunt. Jam vero & calidiorem ventriculi, atque hepatis temperaturam haben-

evenire observamus in Epilepticis, qui si urinam inviti emittunt, illam tantummodo emittunt, que in vesica continetur, illa autem, que ab arteriis omulgentibus stillare debet, supprimitur omnino.

¶ [19] Nil tam efficacius Bilem temperat, quam acidum, ideo biliosis, tutius conceditur, quam phlegmaticis, atque omnibus, qui corpus quotidiano exercent labore, & aestivo tempore, cum ex proprietate, omnia acida nimium calorem, & sanguinis metum temperant. Qui vero acido sponte laborant, ab illis, abstинere debent.

ribus, nimicque astu, & ardore, fameque, aut
mætore vexatis, atque item in anni tempore,
regione, tempestaseque calida, vina debiliora,
magis conferunt: ut in quibus, calida vina, eos,
qui refrigerandi sunt, imperius calefaciant, ca-
pitisque dolores, & febres facile inferant, ner-
vosque lœdant,

Vina vero rubia, & clara, cujusmodi, Bel-
lovacensia, cumpamis babentur, cæteris cali-
diora sunt. Quod brevissime Galenus comment.
6. in 3. Hippocr. lib. de viet. rat. in morb.
acut. iis verbis significavit: viuum, quod sum-
mè calidum est, & continuo, & flavum exi-
stit. Eadem, cætris quoque valentius alere;
idem comm. 11. ib. 2. aphor. ita scribens at-
testatur: Quæ crassa sunt, & colore rubea,
plus alimenti habent, quam reliqua vina. Inest
autem eis, & citissime implere corpora eva-
cuata, & ob hoc, indigentia, actione. Quod
ita sane intelligendum venit, ut vina rubea, ea de
causa firmius alere dicantur, quod ex ipsis, plus in
membrorum substantiam convertatur. Hac ratione,
& nigra cæteris preferri possunt, quod, & ipsa
nimirum, non mediocre, neque dissipatu faci-
le alimentum corpori tribuant. Atque hinc
certè non temerè: Galeno comment. 18. lib.
2. aphor. ita scriptum est: Crassa, & flava
multò quidem magis corpus alunt, sed tantum
vincuntur a nigris n nutriendo plurimum, quan-
tum superant in pœstanto, acervatum, & ve-
loꝝ alimentum. Idem planè modo, & illa
intelligenda, quæ ab Isaaco in diætis parti-
cularibus scribuntur: Ubi vinum nigrum,

plenioris alimenti, quam rubrum esse contendit. Cæterum, vina quidem hæc, colore rubea, ut urinam levius, quam alba carent, ita majorem capiti noxam adferunt (20). Animalis enim facultas promptius, quam naturalis, aut vitalis, calido offenditur. Quia calidum, caput prompte ferit, ac spiritum animalem disjicit. Spiritus enim hic subtilis, ac ut ab omni excellente calido discutiatur, idoneus est. Quo sit, ut ejusmodi vina, debile cerebrum habentibus, exhibenda non sint, nisi diluta, & exigua plena copia. Ab iis vero, quibus bona cerebri habitudine, ac firma sanitate frui, datum est,

¶ (20) *Vinum rubrum [generosum præcipue] non solum ventriculam, sed cor mirifice reborat, ejusque momentum intendit [Vid. adnotat. n. 2.] ideo agitur sanguis per arterias charotides ad caput, majori copia, & celeritate, qui cerebri tenella vasa distractabendo, gravedinem, & vertiginem producit; atque ob motum adactum, spirituum æquabilem motum turbat [Vid. T. 4. Prælect. Boerb. Fol. 296. in adnot. n. 2.] Nempe sanguis paulo citior ad cerebrum adpellens. Verum cum moderamine epotum, animi hilaritatem, motus promptiores efficit, lento res discutit, ideas, & conceptus excitat lepidos. Poetæ, a vini portione in æstrum rapiuntur facillime. Ultra tolerantiam vero, vires prosternit, & sensus omnes internos, & externos obtundit, ita enim vasa capitis implentur, & turgent, ut ad partes spiri-*

tutius exhibuntur. Firma namque cerebri constitutio, ut elevatis ad sese vaporibus strenue obfistit, ita ab iisdem etiam, minus offenditur. Ubi hoc quoque ignorandum non est, nempè, motus ingeniorum [21] in ejusmodi hominibus,

tus nimis tarde fluant. Similiter ob virtutem narcoticam nervi onines obstupefiunt. Insuper cum ejus partes, præter spiritus, nimis inter se cohaerent, majori indigent digestione, ut solvi possint, ita sanguini affusæ, & cum sanguine circumductæ, ut in partibus tenuioribus, solvi possint, excretioni aptæ, longiori circulatioue indigent. Interea quia cordis momento majorem exhibent resistentiam, propter majorem gravitatem, maiorem pariter, motus quantitatem recipiunt: unde ex dinamicis, moveri debent in lineam rectam, & mains spatum percurrere. A corde enine egressæ, per charoides internas diriguntur, que rectissimum iter a corde ad caput exhibent. Ex his enim eruitur, huiusmodi vinum facillime inebriare, & ebrietatem longiorem facere, etiam propter spirituum quantitatem, qui caput attollunt, præsertina in debilioribus, ut in Textu, quamprimum per diurnam circulationem digeruntur, solvitur ebrietas.

[21] Quoties fertur ad caput sanguis majori copia, & celeritate, sequitur, ut illuc quoque maiorem spirituum materiam convebat, atque ab illis, ad partes, per nervos pariter, majori copia spiritus affluant. Vid. adnot. anteced.

si vino bono, ac potente, moderatè utantur, longe seipsis, & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum, ornandumque uberiores, & ad memoriam denique, firmiores, atque diurniores evadere. Spiritus enim tenues, clari & puri, ex bono vino potius, quam quovis alio potu generantur. Hinc est quod Theologica in contemplatione circa sacrosancta Dominicæ passionis mysteria, optima cum primis viña deligunt, quæ ob idipsum, jam passim etiam, Theologica nominantur. Hæc utiliter, iis quoque dantur, qui calefaciendi sunt, ut pote pituitosis, frigidisque temperamentis, crudique humoris copia refertis, tum iis, qui frigidis in locis otiosius vivunt. Dantur quoque in hyeme, frigidaque, & humida tempestate. His enim omnibus, ideo quod frigiditatem corrigan, & obstrunctiones tollant, accommodatissima sunt: Genuinum calorem refocillant, unde concoctio melior, ac sanguis probus evadit, cibum per omnia corporis membra, ut quæ facile penetrant, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciatos, reficiunt, corporaque ipsorum augent: Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiam, voluptatemque pariunt, & robur adjiciunt. Harum itaque commoditatum moderata vini potio, immoderata vero, contrariorum occasionem præbet.

VINA vero, rufa, sive citrina, minus quidem, quam rubea, & flava; excellentius tamen, quam alba, tum calefaciunt, tum nutriunt: quo fit, ut caput etiam, quam alba,

magis offendant, quemadmodum fusius comm.
1. & 6. in 3. Hipp. lib. de viet. rat. in morb.
acut. Galenus monstravit. Hæc etiam, alba,
& quibusdam vocari solent; hinc est quod quidam
dicunt, vina alba, cito plurimum calefacere.

VINA verò nigra, minus quam rufa, cale-
faciunt, unde minus etiam caput feriunt: sed
cum tardius per alvum, quam alba transeant,
urinamque levius moveant, vehementius etiam,
quam alba, caput tentant. Et hæc ipsa ple-
nus quidem, quam alba, & rufa, minus verò
quam rubra nutriunt, ut copiosius, locis paulo
ante citatis, Galen. ostendit.

TERTIUM, pinguia jura [22]: hoc est

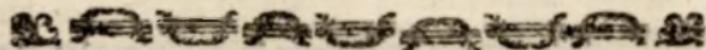
[22] Continent mobiliores, & teneriores cara-
nis partes, que per ebullitionem ab ipsa carne
secedunt. Hec enim, ebullitio digestionis vices ge-
rit, eo magis si crebra fuerit: imo efficacius quam
stomacus ipse, carnes digerit: nam ejus actio nun-
quam coherentes partes, fibras nempe carneas, &
tendineas componentes, solvere valet, quarum ma-
xima pars, & digestione superstes, cum fecibus con-
fusa excernitur. Iuscula autem que sunt caro in
succum tenuem conversa, absque multa digestione
in chylum, tandem in sanguinem, & nutrimen-
tum abeunt. Idem quoque de ovis porribilis, &
de lacte dictum volimus; Ob eamdem satis plan-
sibilem rationem Hippocrates in suis Aphorism.
dictum reliquit: Facilius impleri potu, quam
cibis. Sub potu enim, omnia alimenta comprehen-

sorbilia ex jusculis carnium, & præcipue pullorum confecta, ζαρπι τροφαιδια Græcis; Brodia vero, vulgo appellantur. Quæ lane, cum naturæ amica sint, citius tum concoquuntur, tum per ventrem subeant: nam quæcumque cum voluptate assumuntur, ista ventriculus avidius amplectitur, faciliusque concoquit: plurimum corporibus exhibent alimentum, & bonum sanguinem producunt, idque excellentius adhuc, si cum similaceo pane præparentur. Simila enim, vel similago, idest subtilissima, ac purissima delicatissimi tritici farina, δεμιδχλις à Græcis diæta, copiosum, & laudabile corporibus alimentum præstat, ut testis est Rhazes lib. 3. ad Almans. cap. 3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole, plutimum nutrice ostendimus, Avicenna quoque 2. 1. doct. 2. Sum. 3. c. 5 breviter iis ferè verbis complexus est: Cibus subtilis, boni succi, & plurimi alimenti, est exempli gratia, ut jus carnium, vinum, & ova, eaque, tum sorbilia, tum tremula, Talia enim, exigua mole, plurimum nutriunt, quia maxima substantiæ ipsorum portio, in alimento transit. Unde sequitur tandem, & robur insigne conciliare iis, qui ipsis, saepius usi fuerint.

Additio jocosa de Vino Theologico ex Cbil. 3. cent. 2. Proverb. 38. Eras. Rot.

dens, quæ sine masticatione, & fortasse sine digestione, vel minima tantum, ingeruntur.

Hac tempestate, inquit, apud Pariscos, vul-
gari joco, vinum *Theologicum* vocant, quod sic
validissimum, mihièque dilutum. Nec infe-
stiviter quidam, hujus Proverbii causam ro-
gatus, respondit: A iureconsultis occipari, quas
vocant Præbendas Decanatus, & Archidiaco-
natus, Theologis nihil reliquum fieri præter
curata, quæ vocat, sacerdotia. Cæterum quo-
niā de pastorib*s* scriptum est. Peccata po-
puli comedetis, iūmirum ad cibi, tam duri
concoctionem, opū esse vino efficacissimo, at-
que hinc esse natum vulgi dictum.

C A P. IX.

DE CIBIS BENE NUTRIENTIBUS, ET IMPINGUANTIBUS.

NUtrit triticum, & impinguat, lac,
caseus infaus,
Testiculi, porcina caro, cerebella, me-
dullae,
Dulcia vina, cibus gustu jucundior, ova
Sorbillia, & ficus maturae, uvaeque
recentes.

DUODECIM alimentorum genera, plurimum
nutrientia, & impinguantia, hoc loco referun-
tur.

PRIMUM, Triticum [1]: ut panem videlicet triticeum, per triticum intelligas. Hic enim Avicenna teste: Canon. 2. cap. 572. celeriter impinguat, præsertim si ex novo tritico, præparatus fuerit. Porro, quod ad tritici temperamentum attinet, ipsum est primi ordinis excalafientium: non tamen, nec resiccare, nec refrigerare manifesto potest, quemadmodum Galenus lib. 8. cap. 72. de simpl. medicament. facult. & post eum Paulus lib. 7. luculenter, & perspicuè docuerunt. Hinc etiam Rhazes lib. 3. ad Almani. cap. 2. ita serè, scriptum reliquit: Triticum moderato proximum, aut paulo calidius [2]

T [1] Qualis a Frumento, componitur bene trito, prævia fermentatione. Frumenti enim species variae sunt, omnibus fere nota, ex quo duæ substantie satis diverse elicuntur, excepto furfure, quod ab externa membrana, post triturationem, resultat. Prima exterior, quæ in rudiorem pollinem abit; secunda interior, quæ subtilior prima, atque albior, Farinam constituit, quæ apud veteres Simila vocabatur. Ex prima, spiritus Frumenti, sive Alkool a Chemicis elicetur, licet integrum frumentum adhibeant, secunda tota acida est, & panem dat subtilissimum, facilis digestionis, biliosis valde utilis. Panis vero, qui ex illa paratur, majorem continet substantiam acido adversam, difficulteris digestionis, & majoris nutrimenti. Hinc facile fertur ab illis, qui acido vexantur.

T [2] Fortasse male fermentatus, quia maxi-

est, præstantia ejus sumitur, partim quidem a propria substantia, partim vero a præparationis modo. Quod quidem ad substantiam attinet, est & in tritico, non parva speciatim differentia: quippe, quod grave est, ac densum, & in profundo flavum, copiosissimi id alimenti est, crassique succi, ac leati: contra quod leve est, & rarum, & album, minus nutrit, succumque gignit, crassum minus, ac lentum, atque ejus rei locupletissimus, idemque gravissimus testis est Galenus, qui lib. i. de aliment. facult. cap. 9. Ita scribit: inter tritica, plurimum habent alimenti, quæ densa sunt, totamque substantiam habent, adeo compactam, ut dentibus vix dividunt queant. Talia enim exigua mole, corpora plurimum nutriunt: quæ vero iis sunt contraria, quæque dentibus quidem facilè franguntur, fractaque rara, ac laxa adparent, magna mole, exiguum reddunt alimentum. Quod, si utrorum parem modum pendere libuerit, quæ densa sunt, multo graviora esse conperies. Hæc autem sunt colore etiam, laxis flaviora; Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam dumtaxat contemplando, sed di-

mam stomachi viribus resistentiam. opponit, unde aliquando anxietates, extuationem, & cardialgiam excitat. Cæterum, qui ex sola Farina paratur, prout in acidum vergens, omni calore destituir, nisi potius stomachi ardorem faciat, dum aceferit.

videndo quoque ut diximus, ac frangendo; multa enim, quæ extrinsecus flava, ac densa fuerint visu, rara intus, ac laxa, albaque, apertuerunt. Hæc ille. E quibus sane verbi illud etiam sequitur, nempe panem ex denso, gravi, ac flavo tritico confectum, omnium esse tum præstantissimum, tum maximi alienti, adeoque magis etiam victus salubris rationi convenire, quam qui ex quibuslibet aliis granis confectus sit. Panem, autem qui ex nigro atque inveterato [3] tritico præparatur, nemo affatim circa sanitatis dispendium mandet. Quod si quis ei non assueverit, etiam si minimum sumperit, ægrotabit. Est enim injucundus, gravis, concoctu difficultis, & mali succi. Contra vero, quod ex electo tritico conficitur, non modo ad concoquendum est facilis, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, ut qui sanguinem medium consistentia, generet. Medium autem Galenus lib. 3. de aliment. facult. c. 27. vocat, qui neque admodum tenuis est, neque aquosus, neque vehementer crassus. Verum hactenus de tritici secundum substantiam electione, hæc dixisse huic sermoni in quo præstantiam inqui-

T [3] *Frumentum diu subterraneis Foveis aservatum talem concipit calorem, uti fere totum in Alkali abeat, aeris infestissimum, unde Februm malignarum, & epidemicarum causa, & origo, quod si in panis usum fuerit conversum, contagium inferre potest.*

rere

rere instituimus, satis sit, nunc reliquum est; ut de præparatione, non nihil etiam dicatur, *Sciendum*] igitur quod omnia, quæ ex farina tritici friguntur (4), crassi sint luci, & tardè transeant; jecorisque meatus, per quos fertur alimentum, obstruant, lienis imbecillitatem augent, calculos denique in renibus gignant. Quod si tamen cocta bellè fuerint, atque in sanguinem mutata, admodum nutrient. *Triticum vero elizum* (5) grave, & concētu difficile est edulium

T (4) *Omnia frixa, duplicitate vocua sunt, tum quia ipsa præparatio nocet (Vid. Cap. 8. adnot. 10.) tum quia adeps difficile digeritur, in rancidum degenerans: (Vid. Cap. 7. in dictione Crassum]* Non vero, quia quod crassum est, jecur, ejusque vasa obstruat. Obstrueret potins vasa lactea, eo quod, per hæc primum, chylus transfire debet. Adeps vero Homenti venarum, ope; humor lienis, & mesenterii ad Hepar confluunt, pro Bilis præparatione.

T (5) *Simul, & omnia semina, que vix ingesta aerem elasticum dant, qui hypocondria inflat, tormina, flatus, dolores, & similia parit. Preterea longa digestione indigent, & satis nutriunt: Ideo Rusticis convenient, qui ob motus muscularum, & vitam laboriosam, facile ferunt, & substinent, atque vires aluntur, plus quam ab aliis alimenis, quia que viribus digestionis nimis resistunt, resistunt pariter omnium vasorum momento, & in nutrimentum conversa, difficile secedunt.*

& inflationes creat. Vires tamen habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutritque validè corpus, ac robur insigne iis, qui ipso usi fuerint, conciliat, ut lib. I. c. 14. de alim. fac. & in lib. de attenuante diæta c. 5. testatur Galerus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati, & pulcherrime subacti, quique in cibano igne moderato fuerunt assati. Nam ignis ardentior, primo statim occursu superficiem externam circumurens in testæ modum indurat, acciditque, duplice nomine pravum panem fieri: priori quidem, quod partem internam habeat crudam, atque illaboratam: posteriori vero, quod externam, sicciam habeat, ac præassatam, ac testaceam. Porro ignis moderato remissior, panem minus bellè elaborat, & ipsum crudiorem relinquit; & maximè partem omnem ejus internam. Qui autem in igne moderato, largiori spatio, per totos seipsoz æquabiliter assati fuerint, ii tum bellissime in ventriculo concoquentur, tum ad cæteras actiones, quæ coctionem consequuntur, erunt accommodissimi. Pessimi autem panes, ii sunt habendi, quibus nihil memoratorum ante, adest. Plura Gal. lib. I. de alim. facult. c. 9. & infra c. 24. hujus opusculi.

SECUNDUM, lac, quod de eo lactis generre cum primis intelligendum videtur, quod ὄξυζα Græci, Arabes adohoc, vel adahohe, Barbari vero, halbucam nominant, idest lac acidum ebutyratum, Germanicè *Botermelc*. Gallicè *Lait*, ou *beurre*. Hilpani *Leche de manteiga*. Hoc enim cum pane calido, sive recenti sumptitatum, cor-

pora maxime impinguat (6). Verum cum frigidum sit, ac crassi succi, non simpliciter omnibus, sed iis solis, qui id probè concoquunt, exhibendum est, a ventriculo enim, qui quavis de causa, frigidior est, minus bellè conficitur; a temperato vero, quamvis ægre, conficitur tamen aliquantum. Contra, ventriculi justo calidiores, [7] sive ab initio tales fuerint, sive a quapiam causa postea in eam temperiem sint ad ducti, præterquam quod nihil ab huiuscemodi edulij lœuntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosius Gal. 1. 3. de alim.

¶ [6] Omnia adiposa, præterpropter, difficile digeruntur (Vid. Cap. 7.) quæ, etiam digesta in ventriculo, nequeunt apponi partibus nutrientiis, nisi post varias vicissitudines: nam primus necesse est, ut in chylum convertantur, postea in sanguinem, in serum, in lympham tenuissimam, tandem in materiam alibilem. Satis ergo clare appareat, humana pinguedinem nil cum butiro, alioque simile commune habere: luscula potius, lac, ova, animalium testes, cerebrum, medulla spinalis, absque magno viscerum conamine, corpus nutrire possunt.

¶ (7) Nimirum tiliis, cum talis, & tanta sit Bilis efficacia, ut omnia glutinosa, & adiposa alimenta solvat. Atque cum aqua misceat, ne forte per vasa, seorsim fluant. Non prius Hydrops invadit, quam Bilis virtus pereat, propter Hepatis destructionem.

fac. e. 15. Intelligi etiam de lacte caprino pos-
test, de quo c. 7. abundè diximus.

TERTIUM, Caseus infans, sive recens, de
quo Diſcorides lib. 2. c. 53. ita scriptum re-
lilit. Caseus recens, sine sale sumptus, alit,
stomachò utilis est, & facile in membra dele-
gatur. corpus auget, alvum modice emollit: aliis
tamen alio præstantior, pro natura lactis, a quo
conficitur (8). Eadem fere tradit & Avicen. can.
2. cap. 127. Etsi vero caseus jam dictus abundan-
ter alit, & corpus impinguat; nihilominus tamen,
& ipsius esum consequuntur nocumenta [9] illa,
quaæ c. 7. recensuimus. Quare ad secundæ vale-
tudinis usus inutilis habetur.

QUARTUM, Testiculi, quod primo qui-
dem, de gallorum saginotorum testiculis intelli-
gendum est. De illis enim Galenus l. 3. de
aliment. facult. c. 5. in eum scribit modum

¶ (8) *Omnes lactis productiones, ad nutriendum
aptissimæ sunt, dummodo in alias substantiam
non transeant: Sicut, & lac ipsum, quod facilli-
me in nostrum nutrimentum cedit. Hoc enim in
Infantibus verificatur, quorum vires digestionis,
debiles sunt, & humores, digestioni dicati, nul-
lius fere efficacæ, attamen nemo est, qui melius
nutririri possit, etiam ab aliis firmioribus ali-
mentis.*

¶ [9] *Quæ de austoris, & inveteratis verifi-
cantur, atqæ quoties, ultra tolerantiam inge-
suntur.*

Gallorum gallinaceorum altilium testes, & suavissimi sunt, & laudabile corpori præbent aliumentum. Et iterum ubi supra cap. 6. Soli gallorum gallinaceorum testes undequaque, sunt præstantissimi, & ptissimum eorum, qui saginati fuerint. Et multo clarus adhuc c. 20. eiusdem libri. Gallorum, inquit, gallinaceorum testes sunt præstantissimi, percipue altilium, & multo magis, si cibis eorum, quo sunt nutriti, serolo lacte fuerit imbutus; nam & boni sunt succi, & validi nutrunt, & ad coquendum sunt facillimi. Quiretiam Avicennæ testimonio Canon. 2. c. 719. eadem confirmantur Exigua præterea mole, eodem Avicen. 4. I. c. 1. teste, plurimum natrunt. Deinde vero, intelligendum etiam de testibus suum juvenum, mediocriter pinguium, qui nondum cojerunt. Nam quanto suum caro alijs est præstantior, tanto horum quoque testes, aliorum animantium testibus sunt meliores, quamadmodum diserte admodum Gal. lib. 3. c. 6. de aliment. facult. demonstravit. Illud quoque, hoc loco ignorandum non est, nempe adultiorum animalium testiculos, in quibus semen jam fermentatum (10) est, ad coquendum

¶ (10) Nemo attenus in humoribus corporis humani, vel Brutorum fermentationem vidit, multo minus in semine. Quidquid enim scriptum de hanc reliquerunt Antiqui, est simplex assertio, incertis innixa rationibus. Sunt vero præferendi testes juniorum animalium, testibus annosiorum ex-

esse difficiles, ac mali luci, juniorum vero, quæ nondum cojerunt, & in quibus semen nondum fermentatum est, præstantiores sunt, & laudabile corpori tribuunt alimentum, si bellè conficiantur, alij magis, alij minus, pro ea proportione, quam in carne inesse diximus.

QUINTUM, porcina caro, de cuius præstantia, & effectu, satis superque diximus capite septimo.

SEXTUM, Cerebrum, de quo copiose admodum Galenus l. 3. de aliment. facult. c. 7. in eum scripsit modum, Cerebrum omne, cibus

dem ratione, ac carnes ipse anteponuntur: nam testes juniorum tenerrima constant substantia, vasculis nempe exilissimis, vaginali tunica expolitatis, aliisque membranis, ac musculis carentibus. Accuratissimæ anathomicæ observationes, hæc vasa nullo modo detegere potuerunt, multo minus injectiones, quæ, non secus, ac in cerebro, frustra tentatæ fuerunt. Arteriæ ergo seminales, vix ad vaginalem testium tunicam adpulse, in venas exiliissimas abeunt, omnino incospicuas, quia musculari membranam deponunt, unde motu peristaltico destituuntur, & totam testium molem conficiunt; humorem quoque tenuissimum continent homogeneum, qui verum semen, non adhuc dici meretur, nisi prius per Higmoni ductus, ad vasa ejaculatoria, & ad vesiculos seminales abeat; avque aliquantulum adservetur. Vid. tom. 3. part. 1^a p̄lect. academ. Boerhaav. pag. 166. Inde seti

est pituitosior [11] crassique succi, & tarde per.

tur iste humor per canales, singulæ cellu'æ proprios, qui ultimo confluunt in ductum Higmoni &c.

¶ (11) Cerebri substantia, nil cum pituita commune habet; nam ubi pituita est humor latus, concretus, & spissus, sere ad instar ovorum albuminis: humor cerebri ex adverso, insigni partium immobilitate praestat, ut per vas a, muscosa tunica carentia, & motu peristaltico, facile fluere possit, & nunquam concrescere, aut utunque quietescere, quo casu de functionibus animalibus actum esset extemplo. Insuper secernitur a puriori sanguine arterioso, qui per quatuor arterias, in infinitum extensas, & convolutas, magnam cerebri molem constituentes, charoides duas, rotidemque vertebrales, a corde, recto tramite, agitur ad caput. Hujusmodi arteriae, ita inter se, per innumeras anastomoses comunicant, ut si tres proorsus ligentur, & una tantum pervia fuerit, aequi omnes implentur. Ex hoc enim arteriarum mecanismo factum est, ut cerebri humor ab omni cohaesione, & lentore liberetur. Nil enim, tam efficacius statim impedit, quam arteriarum anastomoses. Alia demum ratio probat a pituita proorsus differre; nam ubi pituita a vasis lateralibus arteriarum secernitur, a solidiori sanguine ad ea detrusa; Cerebri humor a sanguine venit, qui partibus solidioribus, & politioribus constat; atque per arteriarum axim a corde ad caput seruit, omni lentore & impuritate defacatus.

means, ac ad coquendum difficilis. [12] Non minimum etiam cerebrum omne, stomacho nocet. Quidam, autem ipsius mollicie decepti, ipsum ægrotis exhibent, cum præter alia, nauseam etiam concitet. Quinimo, cum cuiquam a cibo, vomitum movere vis, huius partem pinguisiter conditam, postremis epulis edendam exhibe. Illis vero, cave exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres ætoritus appellabant. Merito igitur nemo cerebrum, ab alijs epulis mandat, cum omnes, ipsa experientia docti, sciant

¶ (12) Liquet ex probatis, contrarium omnino. Nam si partes, quæ cerebri substantiam componunt, parum inter se cohærent; sano quidem ratiocinio deduci potest, quod facile digeratur; Et re vera digestio aliud non est, quam alimentorum in partes extreme tenuissimas divisio, quæ, ut in alias mutantur substantiam, oportet, ut indigenam nastaram integre deponant, quam nunquam deponerent, nisi partes, quæ talem faciunt naturam, omnino non delectantur, Et sere [ut ita dicam] in simplicissimam materiam abeant, quæ alio modo iterum concretæ, aliam substantiam gignunt. Deducendum pariter ex his, omnibus ægrotantibus, Et stomacho debilioribus, cerebrum concedendum esse, quia facile digeritur, Et efficaciter nutrit. Neque verum est, nauseam, Et vomitum movere, cum potius pinguisiter conditum, bujusmodi effectum producat, qui pinguedini debetur, Et nimia repletioni, quoties cum alijs multis alimentis miscetur.

ipsum nauseam excitare. Iure etiam plerique cum origano mandunt, uti nonnulli cum sale varijs modis apparato, quippe cum crassi sit succi, & excrementitii, omnino fit accommodatus, quando cum incidentibus, & calfacentibus fuerit paratum. Si tamen recte conficiatur, alimentum corpori prælabit, non contemnendum. Hæc ille. Sunt etiam, qui cerebrum, prius quam mandetur, super craticulam probe inassandum esse moneant, quod scilicet, ejus immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigitur, ac temperetur. Rhazes lib. 3. ad Almans. cap. 11. hoc etiam adiungit, nempe, cerebrum, calidæ quidem temperaturæ, hominibus in cibo esse utile, frigidioribus vero, qui que vitam frigidis passionibus obnoxiam degunt, adversissimum, Neque id quidem temere. Quippe similibus, ut testis est Galenus cum alibi Iæpius, tum percipue lib. 1. de sanitate tuer. c. 10. quilibet excessus angescit, contrarijs enendatur, ac minuitur. Ut autem summatim de cerebro perstringam, ad vietus salubris rationem, parum accommodatum est, quare ex intervallo potius, ac parce, quam assidue, atque affluenter, eo vescentur, qui sanitatis tuendæ curam suscepint. Quorundam tamen animalium cerebrum, ceu medicamentum valet. Sic cerebrum capreoli adversus venena, (13) & virulentarum bestiarum

T (13) *Omnia remedia, sive antidota, que contra venenum exhibentur, duplii operantur modo: vel vomitum excitando, & per breviorum*

morsus remedio est . Terrestris leporis infa-
tum cerebrum, manditur juvandis tremoribus,
qui valetudine contracti sunt ; afficitu, aut cibo
facilem infantibus dentitionem præstat : Quidam
etiam adversus metum, utiliter edi prodiderunt.
Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum
datur , contra serpentium morsus, sanguinem a
cerebri membrana profluentem sistit, & in cibo
cerebri substantiam auget , unde & his, qui tan-
diori leniorique ingenio ac mente sunt ; prodes-
se dicitur . Quod ad electionem attinet , Ani-
malia volucria exiguum quidem habent cere-
brum , sed ipsum tamen ; tanto pedestrium cere-
bro est præstantius , quanto & siccius ; volucrum
autem ipsorum, montana, cerebrum habent quam
palustria præstantius , pro aliaram omnium par-
tium proportione . Porro ex pedestribus anima-
libus Avicenna agnatum præfert , post hoc vero
vitulinum præcipue commendat 2. Can. c. 129.

SEPTIMUM , medulla : de ea Galenus lib.
3. de aliment. facult. cap. 8. hæc prodidit , Mea

viam, venenum expellendo , antequam sanguinem
ingrediatur , & mortiferum pariat effundit ; vel
cordis momentum augendo , quoties venenum hu-
mores infestaverit , ut ad partes extremas expella-
tur , & removeatur a vitalibus , atque diaphore-
sim promovendo , ut foras ejiciatur . Cerebrum ne-
que unam , neque aliam harum facultatum con-
net . Si vero in vino fuerit exhibitum , cum felix
successu , cur hic vino non imputabitur ?

dulla, inquit, quæ in ossibus invenitur, cerebro est dulcior, jucundior, ac pinguior, [14] adeo ut, si ea, inter se comparando gustes, putaturus sis, cerebrum austérum [15] etiam aliquod in se habere. Porro medulla navelam provocat, si liberalius sumatur; quemadmodum, & cerebrum; nutrit tamen & ipsa, si probe conficiatur. Avicenna cum seminibus, & pipere condit 2. canon. 496. Quod delicati quidam liones, & artis obsonatricis periti faciunt, cydonijs & passulis, Laudatissima est cervina, mox vitulina, post hanc taurina, dein caprina, & ovilla. Diosc. l. 2. c. 69.

OCTAVUM, Dultia vina, de quibus infra cap. II.

NONUM, cibus gustu jucundior: talis enim, non exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam l. 2. aphor. 38. monet, ubi sic scriptum reliquit, Paulo deterior, & potus, & cibus, verum jucundior, [16] melio-

¶ (14) Ossium Medulla, cum cerebro nequit comparari, quia medulla, revera pinguis est, & cerebrum omni adipe caret: illa enim ignem alit, ubi cerebrum extinguit. Neque ad capitis contenta, unquam pervenit pinguedo.

¶ [15] Nil enim tam fatuum est, ac insulsam, quam cerebrum, ideoque neque in rancidum, neque fortasse in alkali abire potest, dum medulla sponte rancefit, uti oannis pinguedo, & naufragium simul provocat.

¶ (16) Cibus, qui gustum allicit, nutrit si-

ribus quidem ; & injucundioribus præferendus est. Quam tententiam, ipse exponens Galenus: Qua-

mul, & facile digeritur. Quomodo autem bo:
factum sit, haud facile potest explicari. Primo
enim, omnino ignoramus, cur unusquisque a quo
dam peculiari cibo, plus, quam ab aliis alliciatur;
secundo, quomodo a tali cibo valeat nutritiri, cum
revera, talis cibus non nutriat, vel saltem, tan-
ge minus, quam alii? Quomodocumque vero se-
res habeat, ecce adequatas, vel saltem plausibile
rationes. Varia ciborum adperientia, & delectus,
potius temperamentis, quam hominum libertati
debetur: Nimirum ad hunc, vel ad illum cibum
assumendum rapimur, a quadam interna humorum
qualitate. Illi enim, qui acido, fere spontaneo,
laborant, non solum voraces sunt, sed alimenta
duriora appetunt, carnes nempe, tum recentes,
tum duriores, tum fumo, & sale exiccatas; ova,
panem biscoctum, pisces, & omnia pinguia, quia
haec omnia, cum acidæ acrimonie adversa sint,
ab eadem a corruptela præservantur, & facillime
digeruntur. Viceversa, biliasi talia abborrent ali-
menta, quia in corruptionem abeunt ipsis satis
molestam; pastacea vero, fructus horæos, omnia
vegetabilia, & acida fœliciter ferunt, quia Bilis
acrimoniam temperant, & alcalescentiam longius
arcens. His ergo positis, sequitur ut unusquisque
ab hac diversa ciborum specie, æque feliciter nu-
triatur, nam nequit corpus nutritiri, nisi ab ali-
mentis, quæ digeruntur, & digesta, in succum
alimentitium convertantur. Similiter quia acidum
sui correctionem postulat, ciborum animalium ad-

cunque, inquit, cum voluptate assumuntur, ista ventriculus etius amplexatur, & facilis concoquit. Refugere autem consuevit, ea quae injuncta, & insuavia sunt, utpote quae, vel nauseas vel inflationes, vel fluctuationes pariant, quod quidem in plurimis, etiam ijs, qui boni sunt succi, cibis accidit. Quando vero paulo fuerit deterior, tunc in ijs qui libenter hunc assumunt, non modo non etiam deterior, sed quandoque melior redditur.

DECIMUM, ova sorbilia, quae sane praecedenti capite, parva mole, plurimum alere ostendimus.

UNDECIMUM. Maturæ ficus. De quibus Simeon Sethi haec tradit. Ficus admodum nutrita, (17) carnem tamen non compactam, neque firmam generant, ceu panis, & suilla, sed

petitum, excitat, qui gustum delectant, & stomacho juvant; atque quia Bilis alcalescentia, etiam fui correctionem exposcit, oppositorum adpetitum infert, qui, cum eadem voluptate, ingeruntur.

¶ (17) Alibi probatum est, omnia alimenta quae blandum saporem continent, & acrimoniam carrent, uberiori nutrire, inter quae enumerantur ficus, dummodo ad perfectam pervenerint maturitatem. Hae humorum acrimoniam temperant, partes solidas demulcent, & nervorum stimulum sedant, unde nutrimenti sequitur apposito. Verum quia facile digeruntur ob partium mobilitatem, ita nutritionem, quam adferunt, facile consumuntur, suadore perspiratione, vel motu nimio. Vide quae dicta sunt Capite nono num. quinto.

sublaxam ac subinanem, ut fabæ. Ventrem flatus implent, nisi probe concoquantur, Minus vero cæteris Oporinis sunt mali luccei, & ventrem proritant, & facile exeunt. Effatu dignam abstergendi facultatem obtinent, quo sit, ut post ipsarum esum nephritici multas arenas excernant. [18] Maturæ ficus nihil propemodum omnino laedunt, proximeque ad caricas accedunt, multaque cum illis utilia habent. Si quis tamet largius esitaverit, in una re ab eis offendetur quandoquidem sanguinem non admodum probum gignunt quo sit, ut ex ipsarum usu, pediculorum (19) multitudo preveniat. Oportet autem post usum ficuum alimentum quod incidat & extenuet, ingerere. Ad hæc fici, pulmonem & thoracem juvant. Ajunt insuper contra venem facultatem habere, si quis singulis diebus jejunus ijs utatur. Caricæ pectus juvant, & ad tusses faciunt, urinam cident, satisque nutriunt, corporis etiam habitudinem efficiunt. Ante cibum sumptæ ventrem irritant, sed nisi celerius ven-

¶ (18) Omnia enim vegetabilia, & fructus horaei ventrem laxant, & diuresim promovent. Confer adnotat. in Cap. 7. num. octavo.

¶ (19) Contrarium prorsus crediderim. Horum animalium productio sequitur humorum impuritatem, & cutis immunditatem. Hujusmodi fructus, humores petius depurant, nam diluendo, sudore, perspirationem, urinam promovent, & alvum levant, unde sequitur, illorum exclusionem impediri; etiam quia calorem temperant, qui exclusioni satis favet.

trem pertranscant, non bonum sanguinem giàgnunt. Quapropter si ad satietatem usque, crebro edantur, scabiem & pruritum [20] excitant. Cibus autem bonus et, & adversus venena remedium, si cum nucibus, aut amygdalis comedantur. Renes expurgant, & jecoria, lienisque obstrunctiones auferunt verum calciant, & si tim inferunt, & flavan, in calidioribus temperamentis, bilem procrant. Addit Galeous: jecori, lienique inflammatione obfessis, esse noxias, quemadmodum, & fici, non peculiari quadam, & eximia facultate, sed communi ratione dulcium omnium ciborum, ac potuum, obstructis [21]

¶ (20) Caricæ cui melle, aut saccharo quamdam habent analogiam, ideoque humores acres, & concretos edulcurant, & resolvunt, spasticas pectoris, & pulmonum rispaturas. & asperitatem leniunt, tussim sedat, expectorationem blande cent in chatarrhis, fibre autem absente. Verum ejus abusus, notabilem lentorem humoribus conciliat, unde perspiratinis defectus: nam, humor perspirabilis intra vas cutanea retentus, mora, & calore aeris fit, & pruritum creat, tandem ulterius concrescens, n parva emergit tubercula, quorum natura ab illis, que in scabie sunt, omnino diversa est.

¶ (21) Nocent utique, ob lentorem, quem pa- riunt, qui reliquas proprietates, leniendi nimirum, & relaxandi, longe nimis superat, praestant tantummodo, ad humores acres absorbendos, ut in Tussi. Quoties vero, um purgantibus, & diluen- tiis activioribus fuerint commixtae, aperientium

autem illis, aut συνίππω adfēctis, ipsas ex fēce
nil commodare, nec afficere, sed medicamentis
incidentibus, ac extenuantibus, & abſtergentibus
mītas, non mediocriter iuvare. Proinde non
nulli medicorum, in dītis lienis, ac hepatis affe
ctibus exhibent ipsas, longe ante cibum, cum thy
mo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio,
aut satureia, aut calamintia, aut origano, aut
hīsopo. Ad eundem autem modum, si carice
cum alio quopiam eorum, quæ facultatem ha
bent acrem, aut om̄inō, incidenti, ac extenuan
di, affumantur, iuvabunt non solum sic affectos,
sed etiam sanos. Siquidem iecoris meatus, per
quos fertur alimentum, apertos esse non ægrotis
modo, sed sanis etiam est, tutissimum. Ad eum
igitur modum vulgo sicubus, cum attenuantibus,
sale, aceto, & garo præparatis, vescuntur, quam
ipsas utiles esse, experientia didicerint, Plini
Dioscorides lib. 1. cap. 144. Galen. lib. 2. de
aliment. fac. c. 8. Paulus lib. 1. capite 81. &
Actius lib. 1.

DUODECIMUM, Uvæ recentes idest dulces,
& maturæ. Nam ficus & uvæ, quemadmodum in
ter fructus autumnales principatum obtinent, ita
fructibus omnibus, magis natriunt, minimaumque
pravi succi habent, præsertim cum exactam ma
turitatem fuerint adepta, Porro quod ipsa nu

wices gerunt; Ita si ante prandium ingerantur
cum larga aquæ potionē, alvum movent sine cur
ba; Verum non omnibus aequa profundit, nocent
saltem phlegmaticis, & stomacho frigidioribus, in
quibus etiam in spontaneum gluten abeunt.

trunt,

triunt, maximo arguento sunt, ii, qui vinearum fructus custodiunt, qui cum duos menses solis uvis, ac ficubus, quorum custodiæ præsunt, vescantur [nisi forte panis quidpiam cum illis addant]; corpulenti tamen admodum fiunt: At caro, quæ ex ipsis, gignitur, haud quaquam est firma, ac densa, quemalmodum ea, quæ ex carnisbus sit, sed laxa est, ac præhumida: ob id celeriter etiam, cum velci ipsis desierint, constringitur, ac confidet. Verum, uvæ minus (22)

(22) Nutrimentum, quod ficus præbent, uti supra dictum est, facilissime secedit. Uve minus quidem nutriunt, & longe minus eorum nutrimentum durat, quia revera nil in se habent, quod possit nutrire. Constant enim cortice, nucleis, & pulpa; Cortex egeritur integre, & indigestus, ita ut in nutrimentum nequeat mutari, non secus ac nuclei. Pulpa in bumorem solvit, vix intra linguam, & palatum compressa, qui adhuc vinum non est, & si esset vinum, nequaquam nutritret. Vid. Cap. S. n. 2. Sed quotidie experimur post earum usum, præsertim tempore autumni, quanplurimos nutririri, jam antea excaynei, & exiles. Ad hoc phœnomenon explicandum, sequens sufficit ratis. Uve, tam nigra, quam alba, præcipue illæ, ex quibus vinum elicetur, vix ingestæ fermentum in ventriculo incoant, & in vinum abirent, nisi digestionis vis illas subigeret. Verum incepcta fermentatione, tormina, & ructus movent, omnesque entericos succos, & concretas fæces removent, ubicumque in visceribus hæserint, & vene-

alunt, quam fucus, maximumque id ipsis inel-

trem solvunt, blande tamen, & magno cum le-
vamine, quod ab omnibus eccoproticis nequit obli-
nieri. Pars vero subtilior, per vasa lactea ingres-
sa, sanguinem pervadit, & cum eo in circula-
tione agitur, & virtute sua, quam a principio
fermentante recognoscimus, vasorum momentum ex-
citat, omnes humores lento, & concretos, qui
circulationi, & fortasse nutritioni obstant, solvit,
& in motum provocat, tandem per urinam, per
sudorem, & per inferiora repellit. Purgato inte-
rim corpore vicibus repetitis per tot emissaria,
fames sensibilius persentitur, unde appetuntur ci-
bi, & voraciter ingeruntur, atque, quia viscera
digestiovis, omni superfluitate libera sunt, & vasa
chylopojetica etiam pervia, digeruntur, & dige-
sti, abeunt in nutrimentum. Similiter omnes ma-
china pressoriæ, ob adactus momentum, quid-
quid a digestione resultat, in corporis naturam
etiam aptant, & nutritionem augent. Omnes,
visceram obstructione laborantes, fœliciter curatos
vidimus, naturalis hujus medicinae usu, quoties
summo mane, ad satietatem usque eas considerint
per aliquot dies: Ventre enim adfluenter soluto,
fæcibusque mali moris expulsis, detumuit abdo-
men, rediit appetitus, vigor, color, optimus san-
guis, nutritio. Qui post Febrem astivam, aut
autumnalem, nunquam convalescerunt, peruviane
cortice, aliisque specificis farmacis incassum adhi-
bitis, uvis solummodo salutem debuerunt.

commode, quod velociter subeant. Quo circa, si quando hæserint, graviter lœdunt, neque enim retentæ, belle coquuntur, & dum iæ jecur, ac venas distribuuntur, succum crudum generant, qui non faciliter in probum sanguinem mutatur. Vinaceorum, sive nucleorum substantia, sicca est, & quodammodo adstringens, omninoque intestina pervadit, nihil, quod sensu deprehendi queat, a se se mutata. Uvæ vero tantisper a collectione, dum membrana extrinsecus ambiens detumuerit, pensiles aeris expositæ (23), neque sicut ventrem, neque proritant, minusque flatibus implent; ceteris autem faciliter coquuntur, & melius nutriunt. Non parva autem est, inter uvas differentia, quod aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austerae, aliæ denique, quæ nullam vehementem habeant qualitatem, vocant autem iplas, vinosas. Ceterum, quæ dulces sunt, succum habent calidorem, & ob id, sunt sitibundæ; austerae vero, & acidæ frigidorem; vinosæ autem, locum, inter calidum, ac frigidum, medium obtinent. Alvum subducunt dulces, & maxime si sint humidae. Omnia qui-dem certe usus [si quis moderate sumat] est,

(23) Frigore enim adveniente fermentationis principium perit omnino, nimia humiditas evanescit, & cortex antea austerus corrigitur, atque tenerior fit, ut aliqua ex parte possit digeri, & alimentum præbere. Carent verumtamen ea virtute qua recentes præstant.

tutissimus; quum natura fuerint carnofæ, ac maturæ, sive in vite summam maturitatem obtinerent, sive, quod maturitati deerat, ex consequenti suspensione sint adeptæ. Uvæ, quæ alba sunt, vehementius alvum turbant, & subducunt, magisque stomachum inflant, quam nigræ. Omnes vero, ciborum appetitiam excitant, & Venenam. Convenit cum eduntur, membranam, & nucleos expnere (24), quod difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter, & perspicue docuit Galenus lib. 2. de alimen. facul. c. 9. & lib. 1. de locis affct. c. 4. & post eum Simeon Sethi in Syntagmate de cibariorum facul. Cæterum uvæ recentes, e quibus vinacæ exempli sunt, & celerrime pertransiunt, cibisque aliis præeunt, si in ventriculum purum incidunt, & sumptæ primis epulis fuerint. Quod si sumptæ post alios cibos fuerint, aut etiam prævum suceum in ventriculo offendent, celerrime una cum aliis cibis corruptiuntur [25]. Idem, de aliis quoque fructibus, alvum subducentibus, intelligendum. Si cui, viridibus, ac recentibus uvis, vesci, placuerit, ad horam fere, in aqua

T (24) Nescio qua ratione, nam nil mali adferunt, quia digeri nequeunt, & multo minus corrupti.

T [25] Licet alvum solvant, ob principium fermentationis, nunquam tamen possunt corrupti. Vide Cap. 7. n. primo.

servida (26) ut maceret, ac frigida, deinde abluat
vportet, prius, quam mandere ipsas aggrediatur:
quæ enim ita præparantur, innoxiae fiunt. Uvas,
quæ subtilem, ac tenuem habeant corticem, ci-
tius deorsum concedere minulque ventrem fla-
tibus implere: his viro contrarias, contraria
operari, Rhazes lib. 3. ad Almans. capite 20.
autor est. Uvae acerbæ atque immaturæ, (27)
frigidæ, & humidæ sunt, ventrem constipant,
stomachum corroborant, & caliditatem a flava-
bile ortam sedant, sed parum nutriunt. Succus
inde expressus, qui Græc vocatur οὐφάνησι, vul-
go Italorum, & officinis Agresta, bibitur ad
recentem sanguinis excrectionem, etiam si,rupa
parte aliqua, contingit: sed paucò, & aqua-
tiore est utendum. Purimis vero ante diebus
in veteratus, cumque lillatatio rosarum liquore
decoctus, atque exhibius, nauseantibus, & his,

¶ (26) Antiquorum opinio fuit, omnes fructus,
omnia cruda alimenta difficilime in ventriculo
concoqui, credentes, digestionem per calorem, qui
revera est digestionis effectus, sive per fermentum
fieri. Quapropter nurquam fructus, ægrotantibus
permittebant, atque etiam sanis, nisi prius conco-
cli fuerint. Verum quia jam probatum, & in-
concussum habemus, animi esse digestionis causam,
ideo credimus, fructu. esse comedendos ut natura
creavit, tum quia paucum delectant, tum quia
satiati juvant.

¶ (27) Usi omnis acida vegetabilia, atque

qui cibaria in ventriculo non retinent, succurrit. In cibo astringit, bilioso alvi profluvio, & dysenteriae proficit. Sunt præter has, etiam uesicæ, quæ, quod in siccando, Solem patientur, & ignem, passæ, sive passulæ vocantur: hæ sunt aliis uvis calidiores, stomacho gratiories, valentius alunt; (28) sed minus subducunt alvum, eandemque ferme cum aliis uvis, habent rationem, quam caricae cum ficubus. Multæ enim sunt dulces; acerbæ autem omnino paucæ: plurimæ vero, ex dulci, & austera qualitate sunt insitæ: quamquam dulces, nonnihil quoque austerae qualitatis habent, & austerae dulcedinis. Cæterum, ut dulces, temperamento sunt cali-

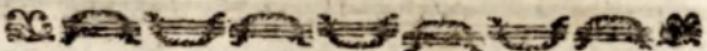
etiam mineralia, quæ solidas partes roborant, billem temperant, & sanguinis æstum sedant. Quorum magnus, & utilis est usus in febribus puridis biliosis, & multo magis in malignis petechialibus. In diarrœis biliosis, aliisque alvi fluxibus a corruptela.

¶ (28) Recentes, humore plenissimæ sunt, uti in antecedenti n. 12., exiccatæ vero idem humor concrescit, una cum cortice, fluidiori parte jam dissipata, unde firmum præbent alimentum, quod sicuti stomacho resistit, ita pariter digeritur, & mediocriter alit, uti reliqui fructus exiccati. Illæ vero, quæ dulcem saporem continent, cum caricis quamdams habent analogiam, ideoqne in morbis pectoris, cronicis ut plurimum, usurpantur. Ceterum etiam lentorem humoribus conciliant.

diora, ita austerae, frigidiora: Ad hoc, austerae stomachum roborant, & ventrem constipant, & his, multo magis acerbae; medium autem, quodammodo, inter ipsas, constitutionem dulces obtinent, ut quae, nec stomachum dissolvant, nec alvum subducant. Dulcibus tamen, ut vis quedam semper inest contemperandi, ita, & medicriter detergendi, quibus duabus facultatibus, exiguae mordicationes, quae os ventriculi infestant, obtundunt; belle nutriunt, exacinatae, peccus, & pulmonem juvant, stomachum, jecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatae, conducunt intestinis. Est tamen praestabilius, nucleos expuere, propter duritatem, & terream ipsorum essentiam. Uvae passae pingues, septem drachmarum pondere, per sex dies sumptae ab ieiuno, purgant [29] phlegma, & sanguinem abundare faciunt. Tota substantia, familiares sunt hepati, & usu crebro, consuetae. Nutriunt

T (29) Promovent facum excretiones virtute fere eccoprotica: sunt tamen diluenda cum larga aquae potionе, & fortasse addito leni purgante incisivo, ad lentorem; quem ipsae continent, solvendum, qui potius sanguinem inspissat; quam abundantare facit, unde sequitur, neque bonum colorum efficere; atque eadem ratione hepatis sunt adversae, pro quo, ad Bilis præparationem, diluens humor requiritur, ne forte obstruclio adoriatur. Recentes vero, uti reliqui fructus, hoc munus præstant.

enim ipsæ, & impinguant, sanguini bōnum
colorem præstant, & humores percoquunt: ob
id felicissime, exemptis vinaceis, milcentur me-
dicamentis hepaticis. Sed si paulo largius su-
mantur, incendunt, & exurunt sanguinem. Præ-
stantiores autem sunt, quæ, tum pingues sunt,
tum corticem habent tenuem, dulcioreisque. Pal-
pulæ minus quidem, quam caricæ ventrem mo-
vent, absterguntque, stomacho tamen magis ac-
commodantur. Plura Galenus lib. 2. de alimen-
facul. cap. 9. & 10. Paulus lib. 1. cap. 8f.
Aetius lib. 1. Simeon Sethi in Syntagmate. Rha-
zes libro 3. ad Almans. cap. 20. Avicenna 2.
Canon. Capit. 737. Averrhoes 5. collect: cap.
37. Rabbi Moles Tract. 3. ad Sultanum Baby-
loniæ, & Jacobus Sylvius lib. 1. de medicam.
simp. natura. Ex quibus sane omnibus, satis li-
quet, quæ de recentibus, hoc loco dicuntur uis,
sa etiam, de passulis esse intelligenda.

C A P. X.

DE BONI VINI PROPRIETATIBUS.

Vina probantur odore, sapore, ni-
tore, colore.

Si bona vina cupis, quinque haec
laudantur in illis:
Fortia, formosa, & fragantia, frigida,
frisca.

Quatuor generales boni vini differentias, pri^mus versus comple^titur, cuique e^x omnes insunt, id ipsum vulgari joco, nimis ob colorem, odorem, & saporem, COS appellari solet.

PRIMA quidem Od^r est. Vinum enim in-
star aromatis (1), unguertique suaveolens, Constan-
tino Africano lib. 5. Theorices cap. 28. rest,
alimentum corpori suppeditat non mediocre, suc-
cum gignit laudabilem, partes principes facultas-
tum, ceu fontes corroborat, facultates, animam-
que exhilarat, spiritus quoque tenues, adauget,
eosque languidos tantunque non exolutos reficit,
& recreat: quo sit, ut solo etiam olfactu λειπο-
τυηι^z languentibus, saepe animum evocet. Ju-
cundo enim odore, quemadmodum in libro de
alimentis Hippocrates, testatur, vires celerrime
reficiuntur. Contra, qⁱod foetidum est, natura
abominatur: Spiritus iamque crassos, & melan-

¶ [1] *Vinum inter medicamenta cardiaca non ultimum locum tenet, præsertim elicitem ab uvis odoratis. Distillationis ope spiritum dat volatilem, alko^l dictum, quod naribus admotum, capit is vertiginem sistit, in animi deliquio, vires, & spi-
ritus renovat, gravedinen, & somnolentiam arvet. Apud recentiores Medios, vinum in febribus pu-
tridis, & algidis arcinum est remedium, & in malignis, maximum dexterium ad vires restau-
randas. Ceterum ex si nutritre nequit, tantummo-
do machinas pressorias reborare, ut hæ melius
alimenta assimilari posint. Vide Cap. 8. n. 2.*

cholicos, & malum succum generat, pravamque fumorum qualitatem sursum transmittens, capiti dolorēm infert. Humanī vero, sive Joannitius de vini differentia, quæ ab odore sumitur, in supplemento comment. i. Galeni in lib. 3. Hippoc. de viet. rat. in morb. acut. in hunc ferme modum scriptum reliquit. Vinum, boni odoris, succum quidem gignit laudabilem, sed cum calidiore sit temperamento subtilioreque substantia, corpus celeriter calfacit & caput vaporum copia infestat (2). Quod vero non boni odoris existit, sed ferientem quandam, & insuavem naetum, est qualitatem, et si pravum procreat succum; capiti tamen, ob crigiditatem, & crassitudinem suam minorem noxam suggerit. Quod nullo denique patet odorem habet, sed est aquæ instar, inodorum, hoc ipsum, cum insigni crassitudine praeditum sit, tantum abest, ut caput offendat, ut ei ne vapores quidem, aut fumos communicare possit.

SECUNDA, Sapor: quod praecedenti capitulo jucundiore cibo diximus, si ad jucundiorē etiam vini saporem transtuleris, nihil erit, quod nos de ipso novum dicere oporteat. Etenim & hoc quoque, cum voluptate assumitur, avidius a ventriculo attrahitur, & melius nutrit. Non ignorandum tamen hoc loco, quod & vini se-

T (2) *Quo plus spirituum continet, eo magis Caput ledit, quod mecanico modo, in eadem numero est explicatum.*

cundum gustandi qualitatem, permagna sit diuersitas [3]. Dulcia enim eodem Constantino teste, plus aliis nutriunt, sanguinem crassorem generant, ventrem humectant, concoctioni renituntur, & sitim excitant. Pontica (4), sive *surtina*, stomachum quidem corroborant, ventrem constipant, & intestinis convenient, sed in thoracis, pulmonisque ægritudinibus, in quibus spiritus detinentur, inhabilia sunt, neque facile concoquuntur. Acerba (5), quæ etiam *disperina* sunt, hoc est,

¶ [3] Potius gula faciunt, & gustum delestant, quam stomacho subveniunt. Sunt enim difficultates digestionis, non solum quia fibras, & nervos roborare non valent, sed etiam quia nimia tenacitate præstant, unde dum viribus digestionis resistunt, famis sensationem sopiunt, ideo in Textu, plus aliis nutriunt, sanguinem crassum generant &c.

¶ (4) Scilicet amara. Ad digestionem facilitandam præ ceteris fummpere valent, ob vim roborandi, Vid. Capite 8., Numero 16.; atque facile feruntur ab illis, qui acido sponte laborant, quia omnia amara, acido resistunt mirabiliter. Unde Medici Corticem peruvianum Aloe, Rhabarbarum, Absinthium, & alia bujusmodi, ad omnem acescentiam impediendam, prescribunt. Inebriant tamen, quia satis spirituosa sunt, ideo medice sunt potandæ.

¶ [5] Vel acida, & oligophora, quæ diuresim promovent ob vim adtenuandi, & diluendi Vid. Cap. 8. numero 12.

quemadmodum infra capite quadragelimo quarto
veneretur, urinam provocant, crassos humores
incident, atque dissolvunt. Amara, minore calidi-
tate participant.

TERTIA, Nitor: sive splendor, qui sane
non ipsius modo vini, sed etiam spirituum, qui
inde ortum habebunt, subtilitatem [6] arguit.

QUARTA, Color(7): quod enim ad vini nu-
trimentum attinet, non parva ejus, secundum
colorem differentia est. Rubicundiora namque [si
ipsis cætera omnia antedicta pariter adfuerint] poten-
tius, quam alba nutriunt, atque ea de causa ma-
cris, etiam, quam alba, convenientiora sunt. Con-
tra vero, obæsis, ac pinguibus, alba magis conse-

[6] *Spiritus a quocumque vino elicitus, & que
subtilis est, dummodo recte fuerit alkoolizatus:
Veruntamen non omnia vina eamdem spiritus qua-
ritatem priebent, cum non vnnia & que fortia sint.*

[7] *Neque color, sit nitidus, aut splendidus
quantitatem, aut qualitatem spirituum indicat, eo
quod acetum, licet omni spiritu destitutum, nibi
lominis purissimi vini colorem aemulatur, vel etiamsi
superat. Nitor, ac pelluciditas, vini puritatem
facit, omnibus partibus tartareis per fermentatio-
nem depositis, atque vinum, facillime transiurum,
¶ subtile promittit. Hac enim subtilitas utplu-
rimum debetur locis, in quibus producitur, ven-
tilatis nempe, siccis, atque soli aduersis. Prete-
rea, que dicta sunt de colore sufficient, cum non
amplius supersit dicendum.*

ruat. Verum de hac vini differentia, capite 8, abunde diximus. DUO sequentes versus, quinque speciales boni vini notas continent. Quarum prima quidem est, ut sit forte: fortitudo vero, ex effectu deprehenditur. Vinum enim potens, Galeno commen. 1. in lib. 3. Hippocr. de vict. rat. in morbis ac. teste, vehementer, celeriterque corpus calfacit, (8) caputque fecit. Idem etiam com-

¶ [8] Nulli dubium; num virtute specifica, num vero mecanico modo calorem excitet probandum est. Quoad primura non videtur, vinum ex se calefacere posse, quia nullum caloris signum ostendit, si Termometrum ei applicueris. Idem de ejus spiritu verificatur, qui etiam si flogistura contineat, calore tamen caret. Verum potest opponi, quod igni admotus acceditur, & totus evanescit; nam si hoc, virtutem excitandi calorem probaret, omnia, quae comburuntur, eamdeum haberent virtutem. uti ligna, pix, oleum, adeps &c. cum revera frigida sint. Quoad secundum, operari nequit, uti mercurium, cuius globuli rotundiores, majori gravitate donati, majus cordi apponunt obstaculum; unde sequitur, quod adhuc resista, debet pariter potentia augeri, hinc motus, attritus, & calor necessario intenditur. Sed partes vinum componentes, neque gravitate, neque figura, cum mercurii partibus possunt comparari: non igitur calorem mecanico modo excitare possunt. Verum Cap. 7. n. 2. probatum est, vini poliose, quando vasa, & cor ipsum roborari, ut inde eo-

rum momentum intentius fiat, quod non per circulationis legem, sed per vasa inbalantia quamcibissime sequitur, nam subtilior pars, sive spiritus, per eadem vasa cor, sanguinem, & omnes partes nervosas invadens, majorem oscillationem excitat; atque vinum vix epotum, jam stomaci nervos, & fibras irritare incipit, & momentum intentius excitare. Alkool vini, imo vinum ipsum, oculo, vel vulneri adfusum, talem dolorem infert, ut fere convulsio sequatur. Idem fortasse partibus internis evenire arguimus, quae crebiori stimulo lacescitae, crebrius oscillant, & in majori oscillatione, mox, adtritus, & calor intensior. Objicere autem unusquisque potest, acetum, cortex peruvianus, absinthium, & alias similia, que roborandi facultate pollent, eundem calorem excitare debuisse; quod quidem verum non est, vel saltem, ex aliqua parte tantum. Sed quia haec, omni spiritu volatili destituta, vel sanguinem non adeunt, vel tarde nimis, & a viribus digestionis, ut plurimum, mutata, ideo eundem calorem non pariunt, ac vinum. Ex adverso, vinum, ultra tolerantiam epotum, refrigerat potius, quam calefacit: ita enim cerebrum gravatur, a vasorum turgentia, ut prorsus stupeat; & nervi omnes, a nimio spirituum adfluxu, rigescunt ad convulsionem usque, unde omnibus vasis & machinis vis motrix deficit. Vid. Cap. 8. n. 20. Eadem prestat ratio de aromatum effectu, quæ licet nullum calorem ostendant, preter fragrantiam, nihilominus sensibiliter cale-

firmat verbis: Fortia vina, vehementer calsacionia, caput humoribus, vaporibusque, & caliditate replent. Ejusmodi namque vina, præterquam quod, non mediocriter corpus alunt, spirituum etiam, non exiguum copiam generant. Abstinendum tamen ab ipsis, nisi diluta sint, iis potissimum, qui debile cerebrum habent. Cum enim vaporola admodum sint, facile caput gravant, eaque occasione cerebrum offendunt.

SECUNDA, ut sit formosum: Vinum enim formosum, sive pulchrum, majori cum voluptate assumitur, probius concoquitur, & facilius in corpus distribuitur, promptiusque nutrit.

TERTIA, ut sit frangans. Vinum enim frangans, sive suaveolens, & aromaticum, vires maxime roborat, & ut paulo ante dictum est, spiritus tenues generat.

QUARTA, ut sit frigidum [9]. Nam vinum

faciunt, dummodo ingerantur, nam spiritus volatiles, ante digestionem per vasa inhalantia, que in stomacho multissima sunt, in sanguinem perveniunt.

¶ (9) *Vinum frigore enervatur, & quo frigus intenius fuerit, eo spiritibus destituitur. Omnis aqua, nequit conglaciari, nisi prius purissima evadit. Aqua marina tempore congelationis, totum sal deponit, que, iterum liquata, dulcissima remanet. Vinum quoque sub ingenti frigore, si unquam in glaciem concrescit, oroni spiritu orbatur, atque rursum solutum flegna est: wix igitur debet refrigerari, ne forte fatum remaneat, gustui ingratum, & stomacho noxiū.*

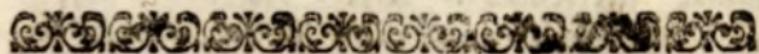
stu, sive φυταρία frigidum esse debet, non autem facultate, aut potentia. Quod enim, ab externo aliquo calido incalefcit, hoc rarius ita-
tim, & tenuius, penetrantiusque, ut omnia subeat,
redditur: qua ratione, nisi quis, ipsum parcissime
sumperit, citius inebriat, nervos debilitat, &
caput laedit.

QUINTA, ut sit friscum, sive læve (10); Tale autem cumprimis censendum, quod effundendo, sonum efficit, spumamque agit in medio tenuem, ac facile labilem, ceu evanescentem: vel per cu-
jus fufuram, modo sursum, modo deorsum, di-
scurrentes conspicuntur ἀτομι, idest, minu-
tissima quædam corpuscula, qualia, in Sole vi-
dentur, quum per fenestrari radios, ac lumen
immittit. Nisi enim ita affectum fuerit, pen-
dulum dicitur: ac multo etiam magis, si pen-
tus sono, atque atomis destituatur. Quod vero
spumam habet cum magnis ampullis ad scyphi
latus diu hærentibus (11), debile, sive dilutum esse
dignoscitur.

(10) Ut satis spiritibus, & partium mobi-
lisate pariter abunde, nam his conditionibus do-
natum, cito digeritur, & stomaco mirabiliter sub-
venit, quod de amaro dictum est.

(11) Dum vinum, uberrimos spiritus conti-
net, flegma parum inter se cobæret, unde quaf-
satum spumam præbet, vix durabilem; effusis
vero spiritibus, densatur flegma, & spumam dat
longe duraturam. In vino autem dulce, quia mel-
lis consistentiam aemulatur, non repugnat spuma
cobarentem cum spiritibus uniri.

In tertio versu πρόσωπον est, nam singula ejus verba similiter incipiunt.

C A P. XI.

DE VINO DULCI, ET ALBO.

Corpore plus augent tibi dulcia, candida vina.

DOCETUR hoc versu, candida, & dulcia vina, si ipsis cætera quoque adfuerint, quam reliqua, majoris esse nutrimenti. Cujus quidem rei causa, dulcedini attribuenda est. Nutrimentum enim hominis, ut copiose admodum lib. 4. de simp. medic. facult. cap. 14. Galenus monstrat, dulce, aut dulci permixtum esse oportet. Quippe dulcia, cum naturæ sanguinis nostri, & carnis proxime congruant [1], non solum ori, & pala-

[1] Nutritio corporis humani fieri nequit, nisi a partibus extreme tenuissimis, omni sapore, & asperitate destitutis, que vero his dotibus carent, vel mutiles excernuntur, vel debent ulterius a membrinis pressoriis assimilari. Ad hoc enim ut hoc difficultas longioris assimilationis arceatur, expedit ut alimenta sint tenuia, & absque ulla aspi-

to, verum, & aliis plerique visceribus accepta sunt; adeo ut, ab illis avidissime excipiatur. Ungunt enim, implent, & restituunt erosas particulas. Atque ita sane fit, ut vina quoque, quæ capit. 8. in numero cor-

monia, inter quæ dulcia quidem locum non obtinent, quia facillime in acidum abire possunt, vel ut assilientur, satis digerenda sunt. Insuper sacarum, aut mel, linguae impositum, salivationem promovet, & papillæ nervæ lacescitæ, in partem eminent tubercula, unde satis clare patet, omnium dulcia, partibus etiam asperis constare, & nativitatem inservire non posse, nisi prius resonantur in partes nullius saporis. Neque verum est, dulcia eundem saporem, ac sanguis, habere, qui lingue impositus, non dulcem, sed fatum dat saporem, vel vulneri adfusus nullam sensationem excitat. De vino eadem præstat ratio, & major fortasse, etiam, quia prater dulcedinem, quæ facile abit in acidum penetrans, & austrum, pars spirituosa viget, quæ non solum in nutrimentum, aptari non potest, verum nutritioni prorsus est inimica. Pocius ergo dicendum, dulcia, non congruere cum carne, & sanguine, verum ea tantum, quæ fatum præferunt saporem, & simplicia sunt, inter quæ lac primum eminet, juscum tenuia carnium, frumentis, & hujusmodi alia. Reliquum probatum est, vinum nullo modo ex se nutrire posse. Vid. Cap. 8. n. 2.

pus nostrum alentium, posuimus, quo dulciora sunt, eo magis nutriunt (2). Quod etiam Avic. testimonio confirmatur, qui 3. 1. doct. 2. cap. 8. ita fere scriptum reliquit: Vinum, quod eras-
sum simul est, & dulce, iis potissimum conve-
nit, qui corporis robur, ac molem sibi parare
student. Idem tract. 1. 2. can. cap. 3. causam,
cur dulcia plurimum alant, hanc esse tradit.
Nempe quod dulcibus natura delebetur, &
quæ visceribus inest trahendi vis, eadem
avidissime rapiat. Quanquam vero hic versus,
de omni vino dulci, recte intelligatur; medioere
tamen, quod summum dulcedinis gradum non
atttingit, præferendum est. Nam quæ excellenter
dulcia sunt, quale Apianum est, quod musca-
tellum, sive muscatellinum vulgo dicitur, sanguinem
corrumptunt, Naturalis enim vis hæpatis
ex ventriculo, priusquam concocta, & a super-
fluitatibus secreta sint: exigit, atque attrahit
[3] quare sanguis, serosis, & crudis expletur

¶ (2) *Quod impropriis dictum est. Vid. Cap.*
X. n. 2.

¶ [3] Nulla patet via, que immediate a sto-
maco ad Hæpar ducit. Sed quia tunc temporis,
Hæpar primum sanguificationis organum admittitur,
ideo vigebat opinio, alimenta in stomacho
digesta ad illud transire, ut in sanguinem com-
mutari potuissent. Nisque pariter verum est, bu-
mores, & alimenta inter se adtrahi, vel faltem
& quibusdam visceribus, quia sub actione vasorum

humoribus, adeoque, ut ebulliat, atque putrefeat; idoneus efficitur. Neque id solum de vino, sed & de omnibus extreme dulcibus, & limandum est. Ad hæc, dulcia omnia, quæ sumuntur immode dicte, corporibus ad patientem, paratis, triplex noxæ genus important. Quorum primum quidem est fastidium; [4] dulcia enim, caliditate atque humiditate sua, os ventriculi leniunt, ac levigant, illique affectionem, inanitionem, ac corrugationem, famis causæ, contrariam inducunt, Secundum, velox inflammatio (5) atque in fluviam bilem conversio: ad cujus generationem, dulces humores omnes idonei sunt. Quo fit, ut omnium horum maxime, mel bileyat, quod dulcissimum sit: deinde, & dulcia vina. Hæc eadem, & sitim faciunt, propter, tum caliditatem, tum crassitatem, nec conferunt febricitantibus, neque

oscillantium, & humorum circulatione, omnis traditio perit omnino, quæ licet in omnibus corporibus admittatur, in quiescentibus tantummodo observari potest.

¶ (4) Omnia acida, uti antea dictum est, ventriculi fibrillas vellicando, famem excitant, & digestionem facilitant; Dulcia e contra leniunt, & sensationem sopiunt; at vix in acidum mutata ardorem parciunt. Ideo vinum dulce damnatur, quod, quia difficilime digeritur, & citissime in suam spontaneam degenerationem abit, fastidium movet. Vid. Cap. X. n. 2.

¶ (5) Ex antedictis, sanguinis diabetis muta-

bilioſis; quemadmodum Galenus comment. 2. in lib. 3. de viet. rat. in morb. acutis luculenter, & perſpicue docuit. Tertiem, hæ patis atque lie- nis obſtructio [6]. Hæc enim vilcera, dulcia vehe-

tur, & acres fiunt humores reliqui. Hæc enī acrimonia, aliquando in partium mutata figura c ne- fiftē potest, quæ in ſtatu ſano, exiliſſimas ſpber- rulas repræſentant, quamprimum aculei fiunt, minuitur circulatione, & aliquibus in lecis, ſtasis ſuccedit, cum dolore, tumore, & dolore partis adfectæ, quæ ſub genere inflammationum compre- benditur. Cæterum vera inflammatione, in nimia co- bafione globulorum, ſanguinem componentium, con- ſiftit, quoties in minores globulos dividi nequeant, ut per ſectiones minores meare poffint. Veruno nul- la datur febris, in qua, aut ſanguis, aut reliqui humores, qui eam ſanguine fluunt, neque illis exceptis, qui a visceribus in circulationem ve- niunt, propriam figuram, aliquo modo, non mu- taverint, que citeriori circulationi obſtat, & in vasis, humores ipſos concreſcere faciat: attamen non ſequitur, omnes eſſe inflammatorias.

(6) Vini abuſus acrimoniam acidam efficit, que Bilis virtutem detet, unde digestio, cibilifi- catio, ſanguificatio male perficitur, & omnibus obſtructionibus ſomitem praebent, praefertim Hepati. Vinum autem dulce, præter ſupradicta, lente- rem ſanguini conciliat, & ſomnolentiam, quod eodem modo probari potest, ut in Cap. 8., dictio- ne adferunt, atque econtra, urinam minus mouet,

menter appetunt, eaque ante perfectam concoctionem, ad se una cum foecibus trahunt, & maxime haepar, unde facilius etiam in obstructionis periculum adducuntur; crassa nimirum substantia, in qua dulcis sapor, fixus, ac fundatus est, ad hoc cooperante, ut testis est tract. I. secundi canon. cap. 3. Avicen. Eadem ratione, reliquis etiam lotium, minus citant, ac profundunt. Carterum, adversus jam dicta tria incommoda, acida cum primis remedio [7] sunt. Appetentiam enim aciditate revocant, inflammationem frigiditate restringunt, & obstructions substantiae subtilitate recludunt. Et licet vina aliaque nutrimenta dulcia, haepar, atque lienem obsepiant; in pulmo ne tamen contrarium operantur: hunc enim ab obstructione liberant (8). Nam in descensu per

non solum, quia ex se, bac virtute caret, quæ in acido efficacius eminet; verum etiam, quia ob maiorem lentorem, & cohesionem humorum omnes excretiones parcius procedunt, unde Hydrops timendus.

¶[7] Quod verificatur de omnibus acidis, plus, minusque, prout acida sunt, non vero de illis, quæ ipso digestiæ tempore aescunt, inter quæ vinum præcipue reponendum est; quia non ut acidum, sed ut compositum ab acido, & alkali operari debet, nam in stomacho, ante quam aescat, humores laedet potius, principio volatili spirituoso, quam, acido, a corruptione præseruat.

¶ (8) In pectoris adfectionibus, rufse, catarr

οἰστρόχος, qui ab Arabibus Meri appellatur, nihil ad ipsum, a dulcibus resudat, nisi subtile: neque sanguis ex rebus dulcibus genitus ad pulmonem penetrat, nisi prius in hæpate (9) depuratus, atque

re, astmathe, mel, saccaram, & omnes syrups, ad expectorationem promovendam, tussim sedandam, & partes convulsas demulcendas, præstant summopere. Sed de vino dulci idem adfirmari non potest, nam in hisce casibus damnunum infert, quia longe minus dulcedine, quam asperitate, & acrimonia præstat.

(9) Omnia alimenta, & potulenta, quae per vasa chylifera transiunt, non ad Hæpar immediate, sed ad cor veniunt. Ductus enim thoracicus a Mesenterio, vel Cisterna Pacqueti adscendens, in venam subclaviam desinit, ad quam advectum, chylum infundit, qui venoso sanguini miscetur, cum quo, ad dexterum cordis ventriculum, tandem per arteriam pulmonalem, ad pulmones tradit, ut in sanguinem possit elaborari, & ad reliquas corporis partes, data proportione, distribui. Ad Hæpar vero tantummodo pro Hepatis nutritione, sanguis ruber, in pulmone, aliisque macbinis pressoriis paratus, pervenit, omnimode diversus ab illis humoribus, quæ ad Bilis præparationem concurrunt: nimirum, a splene, humor fere aqueus ad instar leturæ carnis ab Homento adeps, ab intestinis, & mesenterio, humor acris alcalescens, atque omnes in sinum venae portae occurrentes, inter se commiscentur, ut per quinque venas sub-

in corde tenuatus fuerit, quemadmodum, id ipsum
 Galenus comment. 2. libro 3. de vict. rat. in
 morb. acut. clarissime ostendit: vina item dulcia
 minus inebriant. Cuius rei gravissimum habe-
 mus testimoniū Hippocratem, qui lib. 2. de vict.
 rat. in morb. acut. aph. 2. in eum scribit mo-
 dum: Vinum dulce, vinolo minus caput gravat,
 minusque mentem ferit. Rationem reddit Macro-
 bius libro 7. cap. 7. Saturnal. Ex dictis jam
 omnibus, colligitur, corpori, quod, vel natura
 ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus
 obrepente causa extenuatum est, vinum dulce,
 cum primis, & crassum, ac sufficienter colora-
 tum exhibet, esse. Hoc enim evidenter nu-
 trit, substantiamque corporis deperditam resti-
 tut, & impinguat. Sed corpori obæso, ac pingui
 Vina tenuia, odore, & sapore jucunda, subalbi-
 da, & moderate fortia, magis ex usu sunt. Si-
 tis [. o] restrictioni, adhibendum est vinum album,
 tenue, ac debile. Hoc enim, non refrigerat so-
 lum, sed valide etiam homœctat: quo sit, ut
 sitim etiam, facilius depellat, & quanto sitis ur-
 gentior fuerit, tanto illud convenientius sumi-
 tur. Ad spiritum vero, & virtutem, tum instau-
 rationem, tum roborationem, vinum subtile,
 odoratum, sapore gratum, colore moderatum,

Antiana Hepatis aleant, ad Bilem conficiendam.

(10) Ut sunt omnia vina oligophora, de
 quibus Cap. 8. in ditione Bilioſis, aliisque an-
 tecedentibus.

& sufficientis fortitudinis utilius bibitur, idque cum paucō cibo. Porro afflitus thoracis, ac pulmonis (ii), qui diuturni sunt, & sine febre, a vinis, mediocris substantia, & sapore dulci, multum juvantur, & potissimum, qui humoris, per spuma, expectoratione purgantur, quemadmodum copiosus in libro de attenuante diaeta cap. ultimo Galenus docet. Eadem ad alvi subductionem per quam utilia habentur.

¶ [ii] Dummodo intelligatur, uti revera intellegendum est, de simplici humoris expectoratione, & glutinoso spontaneo, & ab insensibili Pulmonum perspiratione suppressa enata, ut in sessie, ut plus rimum, evenire observanus, admittitur modici vini generosi usus, ad humores concretos resolvendos, & perspirationem promovendam; Si vero de expectoratione in morbis ab Haemoptysi vel plebysit ortis, omnino damnandus; quia in hoc casu Febris symptomatica, tanquam comes indivisibilis, hanc expectorationem sequitur, quae ad marasmus ducit, cui, nutrientibus, & temperantibus est subveniendum.

C A P. XII.

DE VINO RUBRO.

Si vinum rubrum, nimium quandoque bibatur,
Venter stipatur, vox limpida turbificatur.

HIC recensentur duo incommoda, ex immoderata vini rubri potatione.

PRIMUM, ventris constipatio [i]: cuius rei

T(i) Ea quæ in Cap. 8. n. 2. de vini facultate dicta sunt, & alibi, hoc idem, satis clare probant. Vinum enim rubrum, & amarum, omnes nervos, & vasa roborendo, eorum momentum intendit, unde sequitur bona ciborum digestio, & assimilatio, assimilati distributio, & distributi evacuatio. Humores autem, tali modo parati, ad perspirationem insensibilem, aptiores sunt. Ideo sequitur, adacta perspiratione, alvum constipari. Si vero de ejus abusu intelligatur, clarius fortasse liquet idem effectus: nam tum quia omnes nervi, & fibre ventriculi, intestinorumque occalescunt, a continuo stimulo; tum quia humores, & hili præcipue, in acidam discrasiam abeunt, unde suis muneribus subeundis inaptissimi sunt.

causam nonnulli hanc assignant; nempe quod vinum rubrum, si cætera consentiunt, reliquis impensis, tum calfaciat, tum alat: ac caliditatis quidem ratione magis, desiccat; ratione vero nutritionis, avidius a natura detineatur. Alii vero, ad immodicam vini rubri styptici, sive pontici assumptionem referunt. Hoc enim, cum constipandi, densandi, & astringendi vim habeat, non solum ægre in corpus distribuitur, sed alvum quoque supprimit.

SECUNDUM, guttulis, & faucium exasperatio, sive rauca (2). Eam enim, vina quædam impense rubra, siccitate, & terrena essentia sua efficiunt. In horum numero, vina quoque rubra Brabantæ reponenda sunt. Nam, & ipsa sane ob siccitatem, & terrenam essentiam fauces exasperant, idque potissimum faciunt, cum adhuc musta sunt; alvum tamen non cohibent. Musta enim admodum rubentia, ventris solvendi vim habent, & hoc quidem ex multa terrenæ (3)

¶ (2) Qui nimis vino utuntur, & sæpe hebrii fiunt, in paralysim facilime incident, præter alios nervorum morbos. Hæc aliquando incipit a nervis pulmonis, asperæ arteriæ, & laryngis, quæ, omni elaterio destituta, ita flaccescunt, ut nullo modo pressint modulari: Hinc vox unisona, rauca, & insuavis. Idem pulmo collabitur, qui ab aeris pondere distentus, nequit constringi.

¶ [3] Omnes terra, sive naturales, sive arte paratae fuerint, potius styptica virtute donantur,

sæcis admisitione, Hæc enim, propterea quod nuptrofa, ac salsa qualitate prædita sint, intestini mordicantes, & abstergentes, alvi subductionem moluntur. Ab ejusmodi igitur, dum musta, id est, turbida sunt, ac fervent, abstinendum est: Ex quo enim mordicant, mordax etiam fumus ab ipsis relolvitur, qui ad cerebrum sublatus, oculos acrimonia sua [4] corrodit, atque rubet.

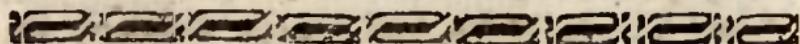
quam solutiva: solvitur enim venter a Musti patione, vel a principio fermentante, sicuti uvae ipsæ, a quibus elicetur, sive a principio salino tareo, quod non adhuc depositum.

¶ (4) Vinum, acidam acrimoniam excitare posse, satius probatum est, ob pertinaciam partium componentium, quæ ab ipso sapore constat, & nullo modo deleri potest in humano corpore. De musto autem, pejora quidem mala timeri possunt, licet minus quam vinum inebriat, & spirituum impianum, quod cum partibus longe rudioribus constet, non adhuc per fermentationem adtenuatis, atque variis impuritatibus non excussis; durissimam discrasiam sanguini conciliabit. Nam hæ partes cum sanguine circumvectæ, ob majorem gravitatem, & coactionem per axim potius, quam per vasa lateralia feruntur, nullimode per diuresim expellendæ, unde ad caput adpulsæ, apoplexiæ, convulsiones, grazedinem, & vertiginem faciunt, præter oculorum lippitudinem, lacrymationem, ardorem, & palpebrarum erosionem. Vivit adhuc gulosisimus vini potator, qui cum non

facit. Idem, de multis quoque Brabantiae, sive ea rubra, sive alba fuerint, estimandum est. Causa autem, car fumus iste mordicet, ex eo est, quod vinum, unde dissolvitur, sit mordacium. Oportet enim, similem esse defluxum substantie substantie, ut commen. 14. lib. 1. aphor. & com. 2. lib. 3. de viet. ration. in morb. acut. Galenus clarissime ostendit. In universum, vina crassa pontica, sive *sutrix*, rubra, vel nigra, opportune, ad retentiorae facultatis ventriculi, allorumque viscerum corroboracionem, bibuntur: quando nimium, recrementa, vel plura justo, vel ramentosa descendunt, velut in ali vi prefluvio, atque dysenteria contingit, sicuti, & vina alba austera, & quæcunque alia adstringentia medicamenta. In eum usum, & fulva vina prolunt; non amen simpliciter fulva, sed fulva austera, quemadmodum Hippocrates libro 3. de viet. rat. in nob. acut. aphor. 7. & post eum in suis commentariis Galenus manifeste doceuerunt. Quibus autem venter, non facile concoquit, iis vina subtilia, vel substantia, & co-

sufficeret ob inapian, ut vinum magno praeterea emeret, per plures dies, ad satietatem usque, solo musto, libidini gulæ satisfecit. In maxima tandem ebrietate, duris convulsionibus correptus fuit, & plus forte, quam arte, paucis adhibitis praesidiis, post multas Iprimanas, convulxit, rigidus tamen artubus, bubs, & absque loquela, miserrimum spectaculum inemperante sue prebebat.

lere mediocria, odorata, sapore jucunda, suffi-
cienter fortia, ac stypticitate quadam participan-
tia, conferunt.

C A P. XIII.

DE LETHALIUM VENENORUM REMEDIIS.

Allia, ruta, pyra, Et raphanus,
Acum theriaca nux,
Præstant antidotum, contra lethale
venenum.

HIC sex referuntur αγτιφθορακα, & re-
media, contra lethalia venena, ac venenatorum
morsus.

PRIMUM, allium: quod, cum adversus om-
ne venenorum (1) genus, tum imprimis adver-

T (1) Non videtur allia, omnibus venenis resi-
stere posse, quia non omnia venena, eodem modo in
corpore operantur: quædam enim ventriculum, &
intestina erodendo, necant, quatenus aculeis con-
stant, ut vitrum contritum, arsenicum, & simi-
lia, quæ prius irritando, spasnum, & convulsi-
onem inferunt, tandem fibras convulsas dilacerant,
unde si cum alliis, bis symptomatibus occurras,
citius necabis, nam bisce venenis, vim majorem

sus vitiōsæ, ac corruptæ aquæ noxas, remedio est. Prælumptum enim, quemadmodum idipsum. Dioscorides lib. 2. cap. 145. Plinius lib. 20. cap. 6. & Constantinus Cæsar. lib. 12. cap. 30. de agricultura, clarissime ostendunt, virus eius, quæ per imprudentiam bibitur, inefficax, atque irritum reddit. Avicenna 2. Canon. cap. 123. parem facultatem & Cæpæ [2] attribuit, quo

addes, dum allia, simulando, fibras, & nervos pariter tendunt. Ad laxantia ergo, est confugendum, qualia sunt oleum, buriram, & alia adiposa, quae spiculos involvunt, & fibras tensas laxant. Decoctiones melaticeæ, praeterpropter, pariter praestant, quia eodem fortasse operantur modo. Num opium possit exhiberi? Evidem non repugnat, nam virtute sua fibras, laxat, & primum veneni effectum avertit; & revera quoties fibrae non rigescunt, nequeunt, a fortiori, disrumpi. Superest vero, ut multa aqua ingeratur calida ad dissociandum bujusmodi venenum, ne coacretum, aliis partibus noceat. Tuis vero, contra opium, allia exhibentur, quia debilitati, quam opium adfert, subveniunt, uti etiam omnia spirituosa, & praesertim vinum Cretense, aut aliud simile. Notum enim est, opium ventriculi robur destruere, & adpetitum inde delere, quod per alia, & cardiaca omnia impeditur.

¶ (2) Experientia satis liquet, caepas diuresim provovare, ob quandam analogiam, quam cum scillæ radice communem habent; eadem quoque fa-

Sit, ut sebalio, hoc quoque comprehendendi debeat.
Idem 3. 1. doct. 5. caput. 7. ceu theriacen vi-
 tiosarum aquarum, cæpam commendat, & maxi-
 me quidem, si cum aceto sumatur: Nam cæpa,
 cum extenuandi, incidendi, cumque stypticita-
 te quadam abstergendi, & non ignaviter aperien-
 di vires obtineat, caloreque tertium ordinem ac-
 cedat malas aquas, ne frigiditate ventriculum
 offendant, temperat, crassisque, ut promptius de-
 scendant, extenuat, Acetum vero cum ipso per-
 missum, non modo virtutem ejus in aquarum,
 tum extenuatione, tum penetratione auget, sed
 a siti quoque, quam cæpe movere solet, præ-
 servat (3). Eadem & in allio, ratio est: quare

cultate allia præstant, quae omnia attenuando,
O partes concretas incidendo, per vasa lymphati-
 ca, **O** per tubulos orinarios, humoribus iter ex-
 pediunt. Ideo in hydropoe levophlegmatia, aliisque
 affectionibus hujusmodi in usu sunt. Juvat simi-
 liter illis, qui aquas palustres bibunt, **O** loca
 humida degunt, quae perspirationi insensibili no-
 tabiliter nocent, quia vasorum momentum augent,
O humorum coactionem impediunt, quod quidem
 aromata, **O** vinum generosum etiam consequuntur.

T (3) Verum quia allia, **O** cæpe, ob notabi-
 lem acrimoniam, quam ab alkali principio reco-
 gnoscunt, partes nervosas irritando, adtritum ex-
 citant, **O** humorum sequestrationes promovoent,
 fitim satis excitant molestam; Ideo acero generoso
 sunt temperanda; etiam ne forte stomaci ardorem
 inducant. Jam enim experientia constat, allia
 præsertim contrita, cuti admota, calorem prius, in-

post crassæ, & turbidæ aquæ potum, præcipue commendatur. Eas enim, ut cito descendant, extenuat, & ne ventriculo, ac intestinis officiant, venasve obstruant, juvamentum præstat. Allium præterea, Avicenna 3. 1. doct. 5. capite 4. teste, iter facientibus, contra occurrentis aeris frigiditatem, mirifice prodeit [4] qua ex cœla, per diversas mundi plagas oberrantibus, varioque potu utentibus, utilissime præsumitur: id quod Macer libro 1. capite 5. hisce etiam versibus innuere voluit:

*Allia, qui mane, jejuno sumpferit ore,
Hunc, ignotarum non laedet potus aquarum,
Nec diversorum, mutatio facia locorum.*

ALLIUM quoque contra virulentarum be-

de plагem excitare. Unde sequitur ut earum usus moderatus sit, & tanquam condimentum inserviat ad appetitum, & digestionem, facilitandam. Carterum humoribus, & sanguini, semper quamdam acrimoniam conciliant, unde urinæ stillicidium, & ardor, ut plurimum originem trahit.

T (4) Facilius digeruntur hyeme, quam aestate, plus in locis septentrionalibus, quam alibi, ob frigoris actionem, unde fibris omnibus majus robur accedit, & causa assimilatrix intensior evadit: similiter promptius egeruntur de corpore, vigente vasorum momento, atque inde frigus ipsum mirifice temperatur.

stiarum, serpentium, & viperarum ictus, [5]
 & privatum haemorrhoi prodest, ita ut, non
 aliqd magis, si cum vino jugiter adsumatur,
 aut tritum in eodem ehibatur. Contra rabiolo-
 rum morsus, & illitu, & cibo valet. Venenariis
 $\mu\omega\gamma\chi\lambda\eta\varsigma$ hoc est, muris arenei morsibus, effi-
 cacissime, cum fuscineis frondibus, & cymino il-
 linitur. Quin, & venenata animalia, allii odo-
 re fugantur, ut ex illo Virgiliano disticho patet:

*Tibialis, & rapido fessis messoribus astu,
 Alia, serpillumque, herbas contundit oientes.*

Ejas rei causam Aemilius Macer, loco paulo
 ante citato, his verbis exponit:

Hec ideo miscere cibis, messoribus est mos.

*Ut si forte sopor, fessae depressoit illos
 Vermibus a nocuis, tuti requiescere possint.*

Porro cum sœtor allii, eis qui id non degu-
 starunt, longe gravissimus, & molestissimus sit,
 ei quoque rei, ne qui sumplerunt alios offen-
 dant, remedium aliquod adhibendum est. Ma-
 nander itaque e Græcis autor est, allium eden-
 tibus, si radicem betæ, in pruna iostam super-
 ederint, odorem extingui (6). Quidam tradunt,

¶ [5] Ex supradictis probatum est, partes
 nervosas roborari, & momentum vasorum inten-
 di. Sequitur ergo, ut cor, & viscera vitalia in
 partes remotiores expellant omne venenum, quod
 sanguini commixtum, vitales vires potuisset adfisere,

¶ (6) Difficile satis videtur, gravissimum al-
 liis odorem, per Betæ radicem extingui, qui

ipfa, gravem halitum, non esse factura, si quis ab iplorum esu, crudam fab. m inluper mandat. Hic onymus Tragus eandem facultatem, viridibus etiam ruta solis adsignat. Macer lib. 3. cap. 6. zedoariæ radicem id efficere, his verbis tradit :

extingueretur, oporteret aliud ferculum superedere, quod odore suo, longe allii odore præstaret, vel ut allii digestionem quamcūtissime absolveret, quod hactenus non fuit inventum. Præterea allii odor non solum per os edentis persentitur, verum per urinam, per alvum, & per ipsam cutim evaporet, uti omnibus notum est. Similiter uti ad cibos conquendos concurrit, & ad carnes precipue, ita ipsum nunquam digeritur : sive potius etiam digestum, ingratissimum odorem semper retinet. Ex hoc enim sequitur, nutrimentum humanc corpori præbere non posse, quia suos characteres sub viribus digestionis, aut sub aliis machinis praessoriis non deponit, ut in aliam substantiam corpori analoggam possit abire. Hinc ejus usus, diram, acrimoniam humoribus insert, ex qua infinita mala adoriri possunt, uti infra de porris. Oh molestissimum pariter saporem vermes necat, præsertim jejuno stomacho ingestum, unde Mulieres vulgares, Filiis aegrotantibus, aquam allio conditam potandam præbent, vel circa guttur eorum, filo suspendunt. Verum, licet efficax sint remedium contra vermes, atq[ue]nam, quia calorem excitant majorem, putrefactioni summopere favent, qui in febribus corruptoriis, aut biliosis semper compescendus est.

Allia, quæ faciunt fætorem, pellit ab ora.

CÆPE quoque, ex Dioscoridis Anazæ bei sententia, rabiosi canis morsibus cùn aceto, ruta, & melle illitum auxiliatur. Eadem, ad verbum fere, mutuatus est Avicenna 2. canon. cap. 123, Verum in hoc dissentit, quod acetum omiserit, & salem in mellis locum sufficerit. Cæpe præterea, flatus Venenatorum in cibo discutit, atque expellit. Et succus, qui ex ejus esu, plurimus in stomacho gignitur, peculiari quadam proprietate, venenatorum noxas frangere, a quibzaldam creditur. Cæterum silentio illud hoc loco minime prætereundum est, quod allium, cæpe ac porrum in cibum non conveniant, neque temperatis, neque calidis corporibus. Nam extra hoc, quod paucissimum, & parvum dant alimentum, acrem etiam, atque pungentem sanguinem, maxime, si cruda ingerantur generant: humores tamen crassos tenuant, lentoisque incidunt. In totum, omnia hæc, si cruda edantur, pejores, quam cocta, succos procreant, ac plus humoris excrementitii continent. PorrUM, Simeon Sethi calidum, & siccum in secundo facit ordine. Urinam cit, & noxiū succum creat. Affidue comedunt, visus hebetudinem, & capitis dolorem efficit. Stomacho adversatur. Difficilia invehit somnia. Nervos, dentes, & gingivæ, acrimonia sua lœdit, & sanguinem nigrum, atque melancholicum generat. Bilioz itaque, & melancholicis, vitandum est, potissimum, si crudum fuerit. CÆPE ex quarto sunt ordine excalfacientium; earumque essentia crassarum est partium. Si succum exprimas, quod

reliquum est, admodum terrea substantia est;
 ejusque calidæ. At succus, aquæ, aereaque ca-
 liditatis. Si crudæ edantur, humores in stom-
 acho, malos, putridos, & corruptibiles generent,
 difficultia, & terribilia inducunt somnia. Lar-
 giore cibo, capitis dolores carent: In morbis,
 coctæ etiam, lœtargicos, & phreneticos efficiunt,
 memoriam, & rationem, ut aliqui ferunt, lœ-
 dunt. Si vero, cum electæ carnis jucculo co-
 quantur, plurimum malignitatis deponunt, ap-
 petentiam invitant, concoctionem promovent,
 & frigidos cibos, quibuscum percoquantur,
 temperant. Si quis tamen erebrius his utatur,
 in lienis vitia incidit. Tuttius igitur est, eas
 raro attingere. ALLIUM, ut Galeno placet,
 excalfacit quarto excessu, humiditate quidem par-
 ticipat aliqua, sed minore, quam cæpe. Inflamm-
 tiones permotat, alterative. Veterem tussim,
 crudum, coctumve comestum, lœnit. Asperas
 arterias clarificat, & siccatum provocat. Aciem
 oculorum, esu hebetat. Capitis dolorem facit:
 De eo hoc amplius Galenus libro duodecimo
 methodo: medendi, capite octavo: Est inquit
 allium, ex eorum ciborum generere, qui, & fla-
 tum discutiant, & minime sitim inferant. Sunt
 qui parum id experti, existiment majorem, quam
 cæpas, sitim excitare, sed plane, errore: cum
 non modo, non majorem, quam cæpe, sed nec
 omnino sitim faciat. Idem, omnium plane edu-
 liorum, maxime flatum discutit. Itaque ipse
 certe, agrestium theriacen id appello. Abstinen-
 dum tamen, ut paulo ante dictum est, ab affi-

duo horum trium usu, & potissimum cum is,
qui ipsis vescitur, natura fuerit bilioſus. Solis
enim, qui vel succum pituitosum, vel crudum,
& crassum, ac lentum acervant, cibi ejusmo-
di, sunt accommodati.

SECUNDUM, Ruta: Ejus duo sunt gene-
ra. Unum latium, atque hortense. Alterum
montanum, sylvestreque. Ruta montana, sylve-
strikque in cibis damnatur, quod ex quarto sit
ordine excalcentium, & siccantium: Sativa
vero, cum ex tertio sit, in cibos magis admit-
titur. Et autem, non solum gustu acri, sed &
amaro. Ex quo sane etiam digerere, atque in-
cidere crassos, lentosque humores potest. Ob
eam vim, & per urinas evacuat. Quin, & te-
nuum est partium, flatulique extinguit [7]: Qua-

[7] *Inter medicamenta roberantia Ruta suum
obtinet locum, ideo in flatibus discutiendis miri-
fice valet, nervos nimirum roborando, elasticu aeris
exitum facile molitur maximo cum levamine, omnes
hypocontriaci de ea utuntur ad rustus promoven-
dos, stomacho infestissimos. Mulieribus quoque hy-
sterica passione laborantibus mirifice juvat, nervos
fortasse roborando, qui satis debiles, majorem sen-
sationem percipiunt. Eadem ratione repugnat, ve-
neris appetitum extinguere posse, quin potius ab
omnibus medicamentis roborantibus, tintigo haec fa-
cile excitatur. His enim positis etiam inter me-
dicamenta caephalica baberi potest, quia onus
vasa roborando, & ipsum cor, sanguinis celeri-*

re ad inflationes coli, uteri, & recti intestini competit, ac Veneris appetitum cohibet; discutit; atque exiccat flerue; est enim, eorum ex numero medicamentorum, quæ valenter desiccant. Traditur etiam, quod cruda, saleque condita, ac comesta, visus aciem, mirum in modum exacuat: ob id antiqui sculptores, & pictores, hoc cibo assidue uterantur. Nonnulli, & succum ejus, cum succo sœniculi, & melle commilcentes, medicamentum ad oculorum aciem acuendam conficiunt, velutum cum acrinonia quædam oculis infesta, succo ejus insit, ventilando applicari debet, ut vapor ejus tantum, & non substantia oculis pertingat: Quæcunque autem ruta, & per se, pro lethali medica-

tatem intendit, unde ad caput pro spirituum præparatione maior quantitas adfluit. Similiter oculorum aciem acuit, tum quia ad retinam succus nervus adponitur, tum quia humores ipsi, a facilitiori circulatione renovati, à folidibus, & lentore quovis repurgantur. Neque repugnat, oculos ipsos a leni Rutae infusione ablui posse, absque ullo detrimento, quia lacrymis erumpentibus clarior evadit visus. Tandem quodammodo a venenis, sive internis, sive externis præservat, quieties cor, & vasa roborando, circulationem liberius promovet, unde ad remotiores partes quidquid eis infestum est expellit, & vitalia viscera liberat. Ceterum ejus virtus tantum extolli posse non videtur, cum iis effectibus infra enunciatis, careat aliquando.

mentorum antidoto valet, foliis tritis, & ex
vino sumptis. Contra aconitum maxime, &
ixiam. Item fungos, sive in potu detur, sive
in cibo. Valet, & contra scorpionum iecus, &
arancorum, apum, crabronum, vesparum acu-
leos, & cantharidas, ac salamandas, canisve
rabiosi morsus. Acerabuit mensura, succus, sive
semen, e vino bibitur, & folia trita, vel com-
manducata, imponuntur cum melle & sale, vel
cum acero, & pice decocta. Succo vero perun-
ctos, aut eam habentes, negant ferici ab his
maleficiis. Serpentesque, si uratur ruta, nido
fugere. Folia per se præsumpta, aut eum nuce
juglande, aridisque ficubus, inefficaces veneno-
rum vires reddunt: contra serpentes, humili mo-
do sumere convenit. Aristoteles lib. 9. cap. 6.
de historia animalium tradit, mustelam dimica-
turam cum serpente, rutam comedere. Odor
enim ejus, infestus est serpentibus. Ruta quoque,
cum ficubus, & amygdalis dulcibus mare sum-
pta, a veneno præservat. In sanctuaris Mitri-
datis maximi regis devicti, Cn. Pompeius invenit
in peculiari commentario, ipsius manu exarato,
compositionem antidoti, e duabus nucibus siccis,
item ficis totidem, & rutæ foliis viginti simul
tritis, addito salis grano, & qui hoc jejunus
sumat, nullum ei venenum nocitrum illo die.
Autor est Plinius lib. 23. natur. histor. capite
8. eadem Galenus quoque lib. 2. de antidotis
cap. 43. & lib. 2. de aliment. facult. cap. 28.
& in libro de cibis boni, & mali succi, capite
14. confirmat. De ruta, plura leges apud Dio-
scoridem libro tertio capite 43. Plinium libro

Vigesimo, capite 13. Galenum libro 8. capite 49. de simpl. medicament. facult. Constantini Caelarem lib. 12. cap. 25 de Agricult. & Simeonem Sethi in Syntagmate.

TERTIUM, Pyra (8). Hæc namque veneni, & præcipue fungorum malignitatem peilunt, abiquantque. Quod quidem de pyris tyveltribus cumprimis intelligendum videtur: De eis enim Dioscorides libro 1. capite 132. ita scriptum reliquit: Ajunt Fungos, si sylvestria pyra cum eis coquantur, innoxios fieri. Et lib. 6. cap. 23. Fructus, aut folia pyræstri, cum fungis decocta, strangulantem illam vim auferunt, cistaque eisdem auxiliantur. Quod Paulus Aeginta lib. 5. cap. 55 in eum scribens modum innuere etiam voluit: Pyra sylvestria, aut folia simul decocta, vim strangulandi, quæ fungis

¶ [8] Non videtur Pyra silvestria bac facultate pollere, eo magis, quia ipsa quoque stiptica sunt, & gustui ingratissima, unde Fungorum vim strangulantem augent potius, nisi forte, cum ea cocta Dioscorides v. lit, intelligi debeat, quod vi ignis, eorum stipticitas in duicedinem conversa, contra fungorum stipticitatem auxilio sit. De Pyris autem aromaticis ob eandam rationem potest verificari. Verum hoc Pyrorum genus, attenus omnino ignotum. Potius vero Fungorum veneno, per laxantia, & oleosa est resistendum, nec non per anodina, & diluentia, quoties inflammationis aderit suspicio, que facile & stiptica vi fixante timeri potest.

ineft, tollunt, eademque in cibo conferunt. Hanc pyrorum contra fungos efficaciam. Plinius lib. 23, capite 7. ponderi, & pugnanti succo attribuit. Intelligi præterea potest, & de pyris aromaticis, quæ sane cum spiritus, fragrantia sua corroborent, veneni etiam noxam pellunt.

QUARTUM: raphanus [9]: Ejus Græci duo faciunt genera, sativi, & lyvestris. Sativus hodie, peculiariter raphanus minor dicitur, Germanice Radijs. Gallice une Rave, ou Refori. Hispanice Ravano. Sylvestris, Plinio lib. 19. cap. 5. teste, Latinis Armotacia appellatur, Germanice Meeradijs. Sativus excalfacit ordine tertio, desiccatur secundo: Sylvestris autem, in utroque efficacior est. Quin; & semen ipsum, planata efficiens est. Sativus contra viperarum iecus auxiliatur. His, qui fungis strangulantur, tam cibo, quam potu, salutaris est. si quis jejunus ipsos accipiat, securus erit, ut ne a medicamentis laedatur. Succus ipsorum ex aqua acceptus, hollets, & venenis resistit. Si vero raphani succo, quis manus suas probe illinat, ac confricet, intrepide, & citra periculum reptilia, ac serpen-

¶ (9) Nimis ejus virtus extollitur contra venenum, & mortus venenatorum. Reducenda autem est in specie, adversus ea tantummodo, que stuporem inducunt, ut de alliis dictum est, ab alkali illis analogum. Caterum superstitione videatur Antiquorum fides Raphano præstita, quia ejus arcana virtus experimentis non respondet.

tes apprehendet. Scorpis impositi raphani; & vestigio iplos interficiunt, & succus in hoc expertior magis, ac fortior est. Si quis praesumpto raphano, a scorpio percutiatur, non loium non morietur, sed etiam celestem sanitatem adipiscetur. Raphanus autem, ob eam etiam causam, contra venena valere dicitur, quod vomitiones [10] moveat, quibus stomachus a noxiis humoribus expurgetur. Semen quoque, venenis, & venenatis vermibus adversatur. Contra cerasis mortlus, potum ex vino auxilio est.

Raphanus ipse. cum manifesta calfactione, attenuandi, atque incidendi facultatem habet. Nam qualitas aeris in ipso superat: quibus rebus, pituitam scindit, & ablumit (11). Sanguinem

(10) *Venenum recens absumptum per emeticum tutius ejicitur antequam mortiferum effectum pariat, qui non a virtute specifica emeticci impeditur, verum quia educitur venenum ipsum. Quapropter quoties Raphanus vomitionem promovet, & venenum foras educit, non videtur alexipharmacæ virtute donari, verum neque satis clare constat, raphanum semper vomitum ciere, licet non repugnat jejuno stomacho absumptum, ope alkali spontanei, cardialgiam producere nimis molestam, præsertim biliosis, Bilem ipsam acriorem reddere, & tandem vomitum excitare, qui, a quovis alio acriori cibo, vel potu, non raro promovere sine expectatione.*

(11) *Illis qui acido spontaneo laborant, sp.*

aerem, atque pugnentem efficit, eoque biliosis nocet. Stomachο aduersatur, ruetus ciet, humorē crassum, ac lentum, &, si virtus concoctrix debilis fuerit, crudum etiam generat, Vomitum cieri per raphanum sumptum ante relīquum cibum, dicit Diocorides lib. 2. cap. 105. utpote qui, hoc modo cibum elevet, & ad evomendum protrudat. A reliquo autem cibo sumptum, αναδοσιν, hoc est, distributionem ciborum in corpus, juvare prohibet, his verbis: Summo tamen cibo lumi debet, quo magis ejus distributionem adjuvet: cum autem præsumitur(12) cibum suspendit: quale vomituri commodissime datur ante cibum. Verum Galenus lib. 2. de aliment. facult. cap. 70. se mirari ait, tum Me.

eificum est remedium propter alkali satis penetrans, quod præfert, unde acidus lensor, sive pblegma adtenuatur, & digeritur. Ob hanc vim adtenuandi, in viscerum obstructionibus, in pblegmatica dyscrasia, & Hydrope satis præstat, atque urinam affluentius expedit. Omnia vegetabilia, que alkali hujusmodi volatile continent, uti Na-sturtium aquaticum, coclearia eundem pariunt effectum, qui principio illo alkalico stimulanti debetur. Nocet autem biliosis, quia Aer acriorem reddit, corruptioni favet, unde aer fixus a reliquis partibus solutus, elasticitatem acquirit, & ructus producit ingratum raphani odorem continentem.

¶ (12) Quod non repugnat. Vid. adnotat. ann. seced.

dieos tum Idiotas, qui raphanos crudos a cena
 ἐπιτεττικς ἔρεχεν, id est, bonæ concoctionis gra-
 tia edunt. Ipsi quidem, inquit, hanc rem, ex-
 perientia satis sibi exploratam esse affirmant, qui
 tamen ipsos sunt imitati, omnes læsi fuerunt.
 Sumpti enim post cibum, coctionem non juvant,
 sed impediunt potius. Subinde enim eructant,
 ventriculum probe claudi non sinunt, caput va-
 poribus replent, eique gravitatem inducunt. Mi-
 nus tamen officiunt, qui exigua copia a cena,
 cum sale, & aceto ingeruntur. Inde ἐψυχηγ-
 τλιοι διαχωρικυ εὐε πιθολοι, id est, honam ingenii
 habitudinem, ac industriam homini, mentemque
 quæ recte, ac perspicue percipiat, atque intelli-
 git, efficere tractunt. Diiscoridi, sensuum etiam
 aciem excitant. Lienem extenuant, jecinori, &
 lumborum doloribus profundunt. Nonnulli quoque
 cum oximelite, vomendi gratia propinanit, mul-
 tamque educunt pituitam, & a febre quotidianâ
 lèpe, & quartana liberantur. Folia, si parva
 copia sumantur, coctionem adjuvant, & ad ad-
 peperitiam, ouæ collapsa fuerit, excitantiam ac
 commodata sunt. Plura de raphano Diiscorides,
 atque Galenus locis paulo ante citatis. P'inius
 lib. 20. cap. 4. Constantinus lib. 12. de agri-
 cul. cap. 22. & Simon in Syriacum:

QUINTUM , Theriace [13] : Hæc enim

¶ ¶ ¶ Verificatur in bitiosis, uti summa. cui
 us facilius ferant, coctet, aceto, aut alio simili
 quam temperare. Post absumptnm cibum vero, mi-

tota substantia sua, tam brutis, quam ratione præditis animalibus, contra omne veneni genus, auxilio est, neminemque pollicito frustrari sinet. Siquidem nullum unquam a feris, quæ hominem tolent interimere, commorsum, hac statim epota antidoto, perisse, memoriae est proditum. Nullum, eadem præsumpta, haud multo post, morlu impetus, belluæ veneno, ceu illam superante intericit. In pestifera etiam lue, solum hoc antidotum, malo correptis prodesse, adeo hæc tenus visum est, ut nullum aliud præsidium, tanto malo resistere fuerit idoneum. Namque pestis, tamquam, & ipsa existat quædam bellua, haud paucos interimit, verum civitates quoque totas depascens, male conficit. Quippe prava quædam aeris, ad corruptionem promta mutatio efficitur, & homines cum respirationis necessitate, periculum evitare nequeant, ipsum aerem, veluti venenum quoddam, ad se, per os attrahunt. Theriacen (14) autem, in

nus nocet, eo magis si acidum fuerit. Pblegmatici vero sive ante, sive post cibum sumpserint, faciliorem digestionem expedient. Alimenta enim ut facilius digerantur, adtenuari debent, quod raphanus alkali suo consequitur, unde facilis digestio.

[14] Non repugnat quamplurimos bonos effectus sœpe produxisse, eo magis si eius compositionem attente spectaveris, atque omnigena pharmaca, a quibus componitur. Est enim egregium

ejusmodi aeris statu præsumantes, neutquam à
 malo corripiuntur. Quin, & correptis jam, ea-
 dem medetur, aeris inspirati malitiam inalterans,
 mutansque, ut quæ corporis temperaturam infici
 magis prohibeat. Breviter, totum corpus, ita
 ab injuriis securum facit, ut nec a deleterio
 quopiam possit infici. Consimilis fere virtutis
 est, & aliud quoddam antidotum, quod ab ejus,
 cui in frequenti usu fuit, nomine Mithridatum
 appellatur. In qualitate enim, atque efficacia,
 theriacæ proximum est, parumque differunt, nisi
 forte, quod theriacen, paulo calidior, & contra
 serpentum venena potentior, est. Proditur ma-
 gnum illum bellatorem Mithridatem, hoc an-
 tidotum præsummentem, ob firmam corporis con-
 stitutionem ex illo præparatam, non potuisse ve-
 neno poto, interire. Cum enim bellum, adver-
 sus Romanos gereret, a Pompeo victus, in ex-
 tremis, medicamenti veneno, sanus mori cog-
 retur, medicamento epoto, eoque copioso, ipse
 quidem non interiit: filiæ autem ob eximum
 erga patrem amorem, cum eo mortem volentes
 oppotere, eiusdem medicamenti potu, subito con-
 siderunt. Deinde, cum mortem ille, obice sta-
 tim non posset, veneno propter antidotum præ-
 sumptum inessicaci, vocato quodam ipsius ami-
 co, nomine Bistoco, injurxit ipsum ut jugula-
 ret. Atque sic medicamenti opus ferro absolvens,
 mori ipsum violenter coegit. Hæc fere Galenus
 in libro de Theriacæ ad Pisonem cap. 2. & 8
 & 28. Lege plura apud eundem in libro de
 usu Theriacæ ad Pamphilianum per totum, &

lib. 1. de antidotis capit. 19. & Avicenna 6.
4. tract. 3. cap. 1. & 6. 4. tract. 1. cap. 5.

SEXTUM, nuces: nempe juglandes, quas
nonnulli etiam regias appellant. Hæ multo sa-
ne in ulu sunt. Cum ruta, & fics præsumptæ,
& a summo cibo, lethalibus venenis (15) adver-
santer: nec minus, si a veneni haustu, come-
dantur, Largius estatæ, lates lumbricos pel-
lunt. Cum cæpa vero, sale & melle, canis
homicisque mortui conserunt. Et hoc de aridis,
cum primis intelligendum est. Alimentum porro,
quod corpori præbent, exiguum est. Aridæ vi-
ridibus, ac humidis pejores habentur: unguino-
siores enim, magisque pingues sunt, itaque fa-
cile etiam in bilem transirent (16): & quo diu-

antidotum stomacho, cordi, nervis, atque etiam da-
loribus accommodatissimum.

¶ (15) Nimirum erodentibus mirabiliter resi-
stant, propter oleum, quod nimia copia continent,
ea magis, si una cum fics siccis ingerantur, que
tanquam unguen, veneni aculeos obtundunt, &
partes nervosas defendunt, ne ab illis ledantur.

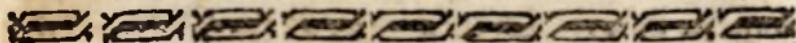
¶ (16) Omnia ad posa in rancidum abeunt,
præsertim si Biliæ actio deficerit, quæ oleum, &
adets cum aqua intime miscet, ne fertur per vasa
sequant seorsim, si cuti in Hydrope videre est, cuius
causa, obstructo Hepati debetur. Quoties igitur,
Biliæ, nucibus digerendis non subveniat, & eorum
oleum non diluat, atque cum reliquis humoribus
non miscat, mera, & calore ventriculi rance-

rius reconditæ suerint, magis tales efficiuntur. Quamobrem, oleum etiam ex inveteratis, exprimere liceat. Tunc sane concocta difficiles, & stomacho, præsertim bilioſo, inutiles fiunt, atque bilem augent, faucium, & capitis dolorem adferunt, tuſſuentibus inimicæ, oculos lædunt, vertiginem faciunt, idque cum a cibo sumuntur, linguæ παράλυσιν iaducunt, & in ore inflammations, & ulceræ pariunt. Stomacho meliores fiunt, si cum caricis edantur. Ad vomitiones jejuniis in cibo utiles. Cæterum quæ virides (17) adhuc sunt atque humidæ, neque astrigentis qualitatis, neque oleosæ conspicue participes, sed magis quodammodo qualitatis expertes, hæc stomacho minus nocent: dulciores enim sunt, faciliusque concoquuntur, & multo magis, quando & ipsæ cum caricis manduntur. Humidæ præterea, aptæ ad dejectionem sunt; siccæ vero minus. Plerique autem, ventris subducendi gratia, cum carne etiam ipsas prælumunt: in

scunt, & pravum nutrimentum efficiunt, neque vero in Bilem transire possunt, quia, licet adeps Homenti, ad Bilis præparationem concurrat, nucus ad illud, nonnisi post longissimum iter, & a prima substantia mutatae, perveniant.

[17] Oleo prorsus destitutæ videntur, & presæ, tantummodo lac vegetabile præbent, quod in succum alimentarium convertitur ad sanguinis æstum temperandum, ad insar emulsionis seminum frigidorum.

quem, virides sunt accommodatores, ut quæ ad stringentis qualitatis minus sint participes. Quin, & siccarum quoque, si prius, (quod nonnulli faciunt) in aqua fuerint maceratae, facultas, viridibus est adsimilis. Ad hæc, viridium nuclei depellati, atque torrefacti aliquantulum, si a reliquo cibo commanducentur, ciborum in corpus distributionem adjuvant. Et sic patet in universum, corporibus sanis, nuces virides, magis quam siccas convenire. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 140. Plinius lib. 23. capite 28. & Simeon Sethi in Syntagmate.

C A P. XIV.

DE AERE.

Lucidus, ac mundus sit, rite habitabilis aer,
Infectus neque sit, nec olens fætore cloacae.

HIC agitur de prima re non naturali: nempe de Aere, cuius, ut Galen. lib. 9. cap. 14. meth. meden. & in arte medicinali capite 85. testatur, nulla est evitandi ratio. Nam in aere nos ambiente semper versari, comedereque, ac bibere, & vigilare, & dormire est necessarium, & inde eo, nec tolli morbus, nec teneri sanitas

potest. Hic igitur causæ sine qua, non obtinet rationem. Quapropter sedulo hoc agendum, ut in ambiente, quoad fieri potest, quamoptimo habitemus. Quod, ut recte consequamur, quatuor ejus notas, hisce versibus expressas, diligenter consideremus oportet. Quarum prima quidem est, ut sit lucidus, clarus, minimeque crassus, aut nebulosus. Crassus enim, & obscurus, humores confundit, turbidusque ad cor descendit (1): quo sit, ut spiritus etiam, turbidi, ac

¶ [1] Aer singulis inspirationibus ad Pulmones descendit, illosque distractit, atque per omnia vasa bronchialia, sive aerea, quæ sunt infinitæ propemodum asperæ arteriæ productiones, distribuitur. Postquam tatis fuerint distracti, a vi contractili fibrarum, abreviantur, & aer iterum egreditur. Quo tempore ad cor nullo modo potest pervenire, quia nulla patet via a pulmonibus ad cor, licet eis proximum, imo intra ipsos lobulos fere contentum. Non videtur ergo, quomodo hic aer possit humores confundere, quoties humoribus nullo modo miscetur. Vigebat autem apud Antiquos hæc opinio, aerem nempe per pulmones a vasis sanguiferis absorberi, & cum sanguine transire ad cor, quæ ratione, & experimentis nunquam verificatur. Vid. tom. 2. prælection. Boer. pag. 114. Aer vivi animalis venæ impulsus, mox latalem peripneumoniam facit, dum obstruit omnia vasa pulmonis. Dum vero conantur per vias iter sibi parare, quas ex sua indo-

erasti, tum corpus pigrum, ac languidum redentes, tum animum quoque contristantes, ex eo producantur. Nihil autem magis vividum, ac jucundum, minusve circa voluntarios motus pigrum reddit hominem, quam si in lucido, ac claro versetur aere, aut mane surgat. Secunda, ut sit mundus, hoc est, exquisite sincerus, ac purus, nullisque vaporibus inquinatus. Impurus namque, juxta qualitatem, & naturam illius, quod ipsi admiscetur, cordis temperaturam variat, atque immutat, quemadmodum idipsum Itali Roboam comment. 16. in lib. 3. Artis Medicinalis Galeni ostendit. Tertia, ne sit in-

le invenit impervias, diffingit omnia, citamque mortem infert. Verum impuritates, & exhalationes, quæ una cum aere inspirantur, cava-
tem aereum pervadentes, illic adhaerent, & a-
venis facillime absorptæ, in circulationem veniunt.
Confunduntur tamen humores, licet alia, as di-
versa prorsus causa, nimisrum per insensibilem per-
spirationem, quæ notabiliter suppressa sub aere
umido, & nebuloso cum lympha reflua in circu-
lationem redit, & aliis humoribus, sanguinique
ipso commixta, quamdam impuritatem illis conci-
liat, dum cum illis confunditur, unde gravedi-
nem in viribus, tarditatem, obstraculum in circu-
latione, & in Capite ipso soporem etiam inducit.
Necnon febres reumaticas, cætharrum, dolores in
artibus, pleuritidem, peripneumoniam, &c. hujus
modi alia.

fectus, cuiusmodi esse solet in locis, cadaverum non crematorum multitudine refertis, sicut in præliis contingit. Nam hunc, pestis sere sublequitur. Inspiratus enim in corpore, spiritus inficit. Quarta, ne fætorem habeat cloacæ: Sub qua sane comprehenduntur, & particulares aeris infectiones omnes, quibus humana natura offenditur: nempe latrinarem, cœni, sterquiliniorum, fovealum, culinæ, locorum, in quæ cadavera, & ossa mortuorum comportantur, & stagnorum, seu paludum, idque multo quidem magis, si lumen insuper, aut cannabis in eis putrefecit. Quando enim aer hujusmodi, sordidus, inquinatus in corpora ingreditur, spiritus inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit, viarum spiritus obstruktione, facultatis animalis transitum prohibens, & halitu suo caput gravans (2). Hujusmodi er-

[2] Homo æque per os, ac per narē respi-
rare solet, quo factum est, pulmōnes æque, ac Ca-
put, a noxio, & putrido aere adfici. Caput vero
stpturimum, a dupli causa, ab ingrato nempe
fætore, qui per narē adtraclūs, nervos olphacto-
rios, & eorum principium lædit; per aerem am-
bientem, qui vaporibus, aliisque refertus impu-
ritatibus insensibilem perspirationem, que in ca-
pite major est, suppressit, unde caput gravatur,
Qui loca palustria degunt, aut ea, in quibus
exalationes minerales sunt, somnolenti fiunt, cepha-
lalgia satis gravi adficiuntur, & circa oculos
porissimum aedemate gravantur. Quantum enim

go aer, omnibus ex aequo æstatibus, omnique temperaturæ noxius est: sicut e diverso, qui purus omnino est, nulli non æstati est utilis. Hinc non temere Avic. 2. 1. doct. 2. sum. 1. cap. 2. in hunc prope modum scriptum reliquit: Aer quidem optime temperatus, & clarus, cui nihil prorsus admistum est alienæ materiæ, quæ, tota substantia, spiritus temperaturæ contraria sit, sanitatem non efficit tantum, sed etiam conservat. Contrarius vero, effectus producit contrarios. Verum, quo predictorum exactior habeatur notitia, sciendum est, Aerem pro tuenda bona valetudine, duobus modis esse necessarium: Primo quidem, ob spirituum, & caloris innati refrigerationem: [3] Deinde vero ob fumidi ex-

bujusmodi aer perspiratione sit adversus, clare nimis experientia liquet; sicut econtra siccus, & gravis magnoperc juvat. Vid. tom. 3. prælect. Boeraab. §. 430. Efficient . . . aer purus, serenus, gravis, frigidus.

¶ (3) Aer atmosphæricus semper sanguine humano frigidior est, pulmones vero ingrediens, a sanguine circulante, incalescit, & calidior, quam antea, expellitur; cui novus aeris austus succedit, ut continuo sanguinis austus possit temperari alioquin vita ipsa a nimio calore destruxa periret. Si vero idem aer pluries fuerit inspiratus, ita incalescit, & iners evadit, ut respirationi nequeat amplius inservire, quin anhelosam eam reddit. Et reversus sub ingenti calore astivo anhe-

crementi, spiritibus, ac calori innato molestiam exhibentis, expulsionem. Quemadmodum enim, externum ignem, sine aeris eventilatione suffocari, atque extingui videmus, ita etiam de spiritibus, & calore innato, imaginari oportet. Nisi enim per assiduam inspirationem, & transpirationem, calor naturalis refrigeretur, ac quasi ventiletur, necesse est spiritum perire: Aer enim indiget nutriente, conservante, temperante, atque depurante, sive segregante. Nutrictio [4] ergo, conservatio, & temperatio caloris

lamus, eo quod sufficientem aeris quantitatem, & gravitatem sub eodem volumine invenire non possumus, quæ pro naturali respiratione requiritur: Hoc enim casu totus aer vaporibus plenus est, & quibus suo elaterio destituitur. Insuper aer expiratus, notabilem quantitatem humoris perspirabilis a pulmonibus deducit, qui si semper idem inspiraretur, minus utique pulmones perspirarent, unde a tali humore, intus retento gravati, in cibarium incidenter, & raucedinem. Propterea si cuti pro insensibili cutis perspiratione, aere puro, sicco, gravi, sereno, frigido indigemus, eodem pro pulmonum perspiratione carere non possumus, quorum area eadem est, ac area totius corporis, juxta Keilum.

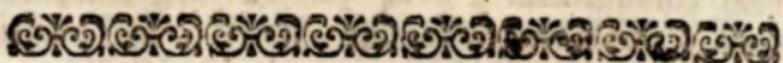
T [4] Repugnat eundem aerem, temperare calorem, & simul nutrit, nam nutritre idem est, & conservare, & augere; temperare autem est, nimium calorem imminuere. Verum aer, ut mon-

innati, fiunt per aeris attractionem. Depuratis
per ejusdem expulsionem. Ac puriores quidem
fiunt, asperæ arteriæ dilatatione, quam ~~διαστολη~~
Greci nominant; ea enim, aer frigidus attrahit,
qui vitale robur, unde spiritus quoque
animalis gignitur, excitat, & recreat. Altera
vero ejusdem arteriæ, accidit contractione, ~~συστολη~~
Græci vocant, qua certe, quod ex humorum
deustione in toto animante contractum,
velut fumidum excrementum, expellitur. Aer
itaque qui sic attrahitur, si foetidus, & impurus
fuerit, calorem innatum, atque spiritus corrum-

supra probatum est, quia humano Corpore frigidior, & nimium temperat calorem, & perspirationis ope, multum de corpore demit, & plus quo frigidior est. Nam continuo perspirando atmosphoram circum se parat, aere ambiente calidorem, quæ ab ipso aere continuo deletur, praesertim si fuerit siccus, frigidus, & ventilatus, unde opus est, aliam continuo parare, quæ simili modo evanescit. Est enim perspiratio omnium sequestracionum sensibilium maxima, juxta Sanctorium, licet insensibilis, sequitur ergo, corpus humanum ab externo aere exinaniri quoad calorem simul, & quoad nutritionem, quia, licet perspirabilis materia, sit ultima humorum productio, & merum excrementum; aufertur tamen ab humoribus indigenis, & ab ipsa nutritione. Ideo edaciores evadimus byemali tempestate, sub aere frigido, siccо &c., atque corpore agiliores ad omnes motus peragendos.

pit. Hinc etiam intelligi potest, faciliter infici corda venenato aere. Quare pro tuenda bona valetudine, eligendus est aer oprimæ essentiae; qui nihil vaporis, seu halitus alieni, in se admisum habeat, neque turbidus, aut nebulosus appareat. Qui enim talis existit, humores confundat, &c, ut antea etiam dictum est, animam contristat. Sed sit exquisite purus, ac liber, qui ex terra plana, vel edita, ventorum perflatū undique lustretur, & cui fumi, pulveres, & nebulæ admisæ non sint. Et qui nec stagni, nec paludis halitu, sit infectus, nec ex profundo speeu pestilentem auram spiret, qualis circa ῥαρδεις¹, & Hierapolin, alibiisque in multis terrarum locis visitur. Nec qui ex cloacis, quæ urbem, aut numerolum exercitum purgent, vitium contraxit. Nec qui ex animalium, olerum, leguminum, aut pravarum arborum putredine, aut fimo coquinatur. Nec qui ob stagnum, vel flumen vicinum, nebulosus est. Nec qui editis undique montibus, in cavo loco, sive valle conclusus, nullum recipit preflatum. Suffocans enim putrisque est, similis ei, qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus, ob putredinem, & perflatū defectum, plurimus acervatur squalor, ac fitus. Proinde omni plane ætati noxius est, & vitandus, quemadmodum, & quilibet inclusus. Hæc fere Galenus lib. i. capite 16. de sanitate tuenda. In pestilente tamen ambientis constitutione, ob generaliorem putrefactionem, inclusus, convenientior existit: unde per id tempus, demī manere, fenestræque occludere oportet; ne

qua pestilens aer ingrediatur. Quod si cui tamen
cas aperire placuerit, curandum imprimis, u-
sint versus Orientem, aut Septentrionem confi-
rutæ: idque fiat a Sole, jam aliquot horis or-
to. Calor enim Solis citius irrumpens, caligi-
nem, atque putredines aeris dissipat, omnemque
crassitudinem ejus attenuat. Ad postremum va-
ro, cavendum etiam, ne vel minimum quidem
aer, in qualitatibus suis, tam activis, quam
passivis, caliditate nimirum, frigiditate, humi-
ditate, & siccitate, excedat. Si vero talis, loco
habitationis nostræ, natura defecerit, arte nostræ
moliendum erit, ut qualem esse expedit, pra-
paretur. Id autem qua ratione fieri possit, Ga-
lenus libro 9. method. medend. capite 14. &
Avicenna 2. 1. doct. 2. Sum. 1. capite 6. 7.
8, & 9. copiose admodum docent.

C A P. XV.

D E NIMIA VINI POTATIONE.

SI nocturna tibi noceat potatio vini.
Hoc tu mane bibas iterum, & fue-
rit medicina.

Præceptum hoc loco de iis traditur, qui ma-

ne, ob pridianum vigi potum ægrotant: [1] nempe ut, tum quoque iphis paulum vini propinetur. Porro largior vini invitatio, quæ ultra quam satis est, ad multam noctem producitur, ebrietatem nonnunquam, sœpe litim matutinam; aliquando vero, immodicam etiam corporis excalsationem, suscitare solet. Siquidem excalsationem, maximus error est, id mane repetere: nam perinde hoc esset, ac si ignem igni adderes, oleoque incendium restringueres.

¶ [1] Capitis nempe gravedine, & debilitate, quia spirituosa vini pars Caput petit, cuius vasæ plus distractabit, quam resistentia ipsa ferre potest. Unde ad partes spiritus nervei fluunt, maiori vi pressi, non secus ac sanguis ad Caput citationi motu. Quam primum vero pars spirituosa evanuerit, collabuntur, & fere paraliptica evadunt, unde spiritus minori promptitudine per nervos fluunt ad partes. Ideo membrorum tremor, & lingue titubantia, quæ, nova pressione accedente, tollitur, vel minuitur saltē. Unde Ebrii abituati, ad consuetos labores subcundos, non sufficiunt statim post somnum, ob membrorum tremorem, redeunt iterum ad vinum, ex quo, nova pressio ad vasæ capitis accedens, spirituum adfluxum promovet ad partes, & tremor imminuitur. Interim cerebrum gradatim collabitur ad apoplexiā usque, vel ad aliud huiusmodi morbum, & humores in deterius ruunt, unde alii morbi, de quibus in antecedenti.

Si ebrietatem cum naufragia quadam, nihil incommodaverit, si etiam paulum ejus, mane propinetur. Quin Hippoc. 2. Epidem. in crapula, & capitis dolore vinum meracum, vel panem quam calidissimum cum vino meraco edendum suadet: Scilicet voluit tum Hippocrates meracum exhiberi, ut ascendentes e crapula vapores, ad vias urinæ derivarentur, [2] velut ex citato, et

¶ (2) Repugnat, vini vapores, scilicet spiritur, caput attollentes, per idem vinum, ad vias urinarias derivare. Vatum enim meracum quia nimis spirituum quantitate constat, partibusque satis coherentibus, facilius agitur ad Caput, quam renes petat. Oligophorum vero, diuresim premovere potest, uti in dict. alba Cap. 8. dictum est. Verum dubitandum est, quia ebrietas, & capitis gravamen intentius evadat ab hac inopportuna vini miscela, uti vulgo notum est. Præterea calor naturalis per medici vini potum solet excitari: nimia vero quantitas, torporem, & frigus quoque solet inferre. Iact enim ex Boerhaavio constat, sub ebrietate, vasa capitis distracti, plus quam eorum resistentia ferre possit, ideo somnus ad apoplexiā usque. Quo facto totum encephalum complicitur, & licet spiritus nervi ad partes fluant, torpēt tamen membra, & vasa omnia, atque proprio munere destituta frigescunt. Etenim vini spiritus, solo contactu nervos stupefacit, non repugnat quod ore sumptus, eundem effectum faciat. Huius rei Ebrii satis fidem faciunt, qui dum

meri potu, naturali calore, præ copia gravata
ac torpidiore redditio, crapula ipsa, vel per vomitum, vel per secessum solveretur. Sic enim facile vomitus elicetur, ventriculusque, a bile,
& pituita, cæterisque pravis, ac vitiosis humeribus, quibus gravatus fuit, exonerabitur, adeoque crapula, cum omni ejus noxa discutietur. Vomitum enim præstare juvamentum, ut stomachus a materiebus humoralibus evacuetur, autor est Avicenna 4. 1. capite 13. probatque vomitum bis fieri in mense, continuis duobus diebus, ex authoritate Hippocratis in libro de digesta salubri, & in libro de insomniis, nimum ut secundus dies, prioris vomitus, reliquias extrudat. Idem 3. 1. doct. 2. capite 8. non parum emolumenti ex eo consecuturum adserit, si quis semel in mente inebrietur: quo videlicet per ebrietatem vomitus excitetur, ut qui

interius aestuant, exterius frigent, & ob frigus cere, omnem sensum amittunt. Insuper licet ebrietas vomitum excitet, reliqua vero symptomata non auferit, neque stomachum ab omnibus noxiis humoribus integre repurgat, iteo potius hæc vomitio, magis vires enervat, & dirissimam naufragium post se relinquit, præsertim inassueris, quia ebrietatis causa, in spirituosa vini parte reposita est, que sanguinem, & caput ipsum jam invaserit, licet continuo ab interno sonite increscat ulteriorius per diuresim, sudorem, perspiratione tantummodo digerenda.

maxime ab ægritudinibus chronicis, hoc est, longis, ac malis, tueri queat. Sed Rabbi Moses Tract. 4. ad Soltanum Babyloniam, hanc sententiam, ceu erroneam, iis convellit verbis: Nocet, inquires, ebrietas omnis, & maxime assidua. Erravit ergo, qui esse putavit utilem ebrietatem, semel in mense. Quin eadem etiam a Gulielmo Placentino libro primo capite octavo de curatione morborum, & a Gordonio particul. 2, Lili, capite vigesimo primo, & a Valesco libro primo Philontii, capite octavo rediguntur, ut quibus prælervari, quam curari melius esse videatur. De vomitu plura infra capite 107. Si quis ex nocturna vini potatione, propter ea quod bibere illud non consueverit, oblaeditur, buic, & mane, quo adsuescat, idem propinandum est: sic enim fiet, ut ex vini sumptione, minorem laesionem sentiat. Nam a consueto, ut est apud Hippocratem libro 2. aphor. 50. minor fit laesio. Si vero nocturnam vini potationem, mane sitis excipiat, ea mendosa est; & curatur quidem sumptione vini, sed magis tamen aquæ. Ceterum minime ignorandum hoc leco, ab assidua, & quotidiana ebrietate, summopere omnibus, tam firmum, quam imbecille cerebrum habentibus, ex æquo cavendum esse. Frequens siquidem ebrietas, quemadmodum 3. i. doct. 2. capite 8. Avicenna testatur, sex morborum genera in humanis corporibus excitat. Primo namque jecoris eveglax, hoc est bonum habitum dissolvit. [3] Vinum enim im-

moderatius sumptum, calorem ejus naturalem, vel obtundit, vel resolvit, atque debilitat, adeo ut facultatem amittat sanguificam, & aquosas humiditates οδρωπτικηes efficientes, pro sanguine generet. Vcl hepar ipsum una cum humoribus ejus adurit: quam sane rem, magna ex parte sequi solet, vel ελεφαντικης, quae est Arabum lepra, vel mania. Deinde assida fumorum e vino sublatio, bonam etiam cerebri constitutionem destruit: (4) Calidum quidem, phrenitidi, aut maniae; frigidum vero, epilepsie, lethargo, apoplexiæ, aut caro, Arabibus Subeth appellato, obnoxium, reddens. Tertio loco, nervorum imbecillitas continuatam vini perpotationem sequitur, atque inde sane accidit, ut bibacibus, & frequenter inepti solitis, caput, manus, ac reliqua membra prope omnia, tremula efficiantur, idque non tantum in senio, cuius maxime proprium hoc vitium est, sed in cruda quoque, viridique senecta, & quandoque etiam in ju-

Bilis efficaciam destruit, quæ, uti jam ex Physiologia constat, digestionem, & cibylificationem perficit, & omnes humores in unam convertit naturam, & intime miscet: Unde obstruatio Hepatis, aliorumque viscerum, atque humores ipsi, & sanguis propriis dotibus destituti, in serum inutilis, abeunt quam facillime.

¶ (4) De quibus satis actum est Cap. 8. divisione adferunt, & in dictione paucio superius derivarentur, aliisque in locis.

ventus. Quarto, frigida nervis vicia, aempe
convulsionem, ac paralyсин adducit. Ubi enim
immoderatus sumitur vinum, ut quod calid
habeat temperaturam, facilime eos replere so-
let. Talis siquidem natura, prompte omnia su-
bintrat, præfertim quum non admodum crassam
substantiam habuerit. Substantia igitur copia,
vinum, nervis hæc adfert mala, Galeno com-
ment, 5. libro quinto aphor. teste. Vinum etiam
frequenter in ventriculo acescit, unde non mi-
nimum laeduntur nervi. Ex defectu præterea con-
coctionis, vinum saepè convertitur, vel in cru-
das, atque aquosas humiditates, quibus laxati
nervi resolvuntur, vel in frigidos, crassos, &
glutinosos, succos, quibus iudeam obstruti, aut
distenduntur, aut contrahuntur. Quinto, Apo-
plexiam procreat: pituitoso enim, hoc est, fri-
gido, crasso, lentoque humore, quem temporis
tractu generat, adeo principalissimos cerebri ven-
triculos, una vice, & cumulatim replet, ut sua
bito omnes corporis particulae, motu simul, ac
sensu deslituantur. Sexto vero, repentinam saepè
mortem adfert: locis enim spirationis, vini,
vel inde generatarum humiditatium, multitudine
vehementer coactatis, atque impeditis, ebrius
stertendo, & dormiendo suffocatur. Hæc omnia
Galenus etiam libro 3. de temperamentis, in-
eum scribens modum confirmat: Vinum, in-
quit, non semper animal calcitat, æque ut nec
oleumflammam accendit, tametsi aptissimum
est ignis nutrimentum. Imo si imbecillæ, &
exiguæ flammæ, confertim multem oleum infun-
das,

das, suffocabis eam, prorsusque extingues potius, quam augebis, sic igitur, & vinum, ubi plus bibitur, quam ut vinci possit, tantum abest ut animal calfaciat, ut etiam frigidiora vitia gignat, quippe apoplexiā, & paralepxam, & quæ Græci ξαρος, & χωματα vocant, & nervorum resolutio, & comitiales morbi, & convulsiones, & tetani immodecum vini potum comitantur, quorum unumquodque frigidum est vitium. Hec ille. Quanquam, vero a nobis hæc tenus dicta mala, vino immoderatis sumpto accepta ferenda sunt; non parum tamen conferre existimandum est, si modice bibatur. Avicenna loco supra citato quinque ejus recenset commoda. Primo namque, calore, & subtilitate substantiarum, tum convenienti quoque, & occulta proprietate, facilem efficit ciborum, quibus permiscetur, in omnia membra distributionem: (5) Unde elegantissime ab Hippocrate in libro de alimento οχημα τηστροφης, hoc est, alimenti vehiculum nuncupatur, idque merito sane: neque enim ex ventriculo in venas, quæ sunt in hepate, multæ, & angustæ, succus facile transmitti posset, nisi aliquis, ei, tenuis, & aquelus humor, tanquam vehiculum, permisceretur. Deinde easdem etiam ratione, phlegma incidit, atque resolvit, meatuum obstrunctiones aperit, adeoque

(5) *Vini usus moderatus, prodest digestioni, chylificationi &c. Vid. Cap. 8. num. 2. dictione Vinum.*

naturam ipsam ad excretionem incitat. Tertio
flavam bilem, per urinam, sudorem, excremen-
ta, & respirationem insensibilem, αδηλον κατεχ-
ει διαπνοή Græci vocant, expellit: idque in-
telligendum maxime de vino tenui, subrubeo,
sive albo, per naturam debili, vel abunde dilu-
to. Potentia enim, flavam bilem augent po-
tius, quam expellunt, quod insita quadam vi,
in eam facile commutentur, & hepar, ultra
quam satis est, calsificant. Quarto, atram bilem,
quæ crassa, & tardi motus est, per proprios mea-
tus ab hepate ad splenem, & a splene ad os
ventriculi, nullo negocio dedit, eamdemque
e corpore tandem, una cum fæcibus exigit. Quin
etiam melancholæ noxias, substantia, tempera-
mento, & effectibus suis contrariis, reprimit,
ac tollit. Melancholia (6) siquidem, tristitiam, ti-
morem, pusillanimitatem, & avaritiam; vinum
vero læritiam, audaciam, magnanimitatem, &
liberalitatem parit. Quinto medetur omaibus
modis, seu speciebus lassitudinis, nisi multa ex-
tranea caliditas ipsi conjuncti fuerit. Spiritus
enim languidos, tantumque non expletos, abun-
de reficit, & recreat, facultates corroborat, &
humiditates, muscularis, nervis, chordis, & jun-

¶ (6) Ex antedictis liquef, vinum generosum
moderatè sumptum, omnes lentores posse adtenuare,
C melancholici, ab ejus usu notabiliter levanyur.
Ceterum reliquos effectus, qui recte rationi regu-
gnant, ebrietas tantummodo parit.

Auris insidentes, aut eximit, aut certe mainit. Ad hæc, in aresfactiva lassitudine, re ita postulante, velociter humedadat, præsertim si dilutum fuerit. Præstat præterea. & alia quamplurima commoda. Galeno enim teste lib. 3. de temperam. cap. 3. omnium celerrime nutrit: nam ut adsimiletur, mutationem desiderat minimam, calorem, & spiritum naturalem corroborat, totum corpus calfacit, cerebrum purgat, intellectum excitat, cor exhilarat, iram mitigat, tristitiam removet, libidinem incitat, præque omnibus aliis potibus, concoctionem semicrudorum humorum, in quavis corporis parte adjuvat, & ut unico verbo tem totam peistringam, hominem, & animo, & corpore reddit viriliorem; unde abstemii, si cætera æquabiliter se habeant, reliquis sunt effeminationes.

FINIS TOMI PRIMI.

MATTHÆO POLITI, AMICO JUGUN-
DISSIMO.

NICOLAUS FERRO MINIMUS.

Eὐχεῖν.

Quanta, perlustranti mihi, tuas, Vic Clariſſime, in Salernitanam Scholam Anima-
gationes, Animo infederit Voluptas, haud
facile erit, explicare: Delectabat enim, nedum
illa tua mira, difficultima quæque, explanandi
ratio, non a Vulgari rerum notitia nata; sed
a pænitiori Philosophia, interioribusque literis
hausta, quæ tamen Divino Ingenio tuo, acrique
Judicio, est quoque longe plus tribuenda: sine
quibus, neque tot reconditæ disciplinæ, tam
cito in tuo solo comprehendissent, neque por-
ro, præclaros illos Fructus de te tulissent; &
Quibus, tam nervose, tam perspicue, sufficien-
terque, depravata restauras, corrupta redintegras,
obscura dilucidas; itaut non mihi compertum
fit, Quid? an fœlicitatem, qua in explicando
uteris, sive eam, quam in docendo facilitatem, atque
Ordinem adhibes, sit mihi primo laudandum? An
illud quoque: Quanta scilicet, Patriæ, Amicis, ca-
terisque Hominibus, ex hac perlustratione tua,
eveniant bona! Patriæ? siquidem, dum pene
obsoleta, ac in tenebris delitescentia, optimis
commentariis tuis, numerisque omnibus absolu-

tis, Væteris Salernitanæ Sapientiæ Monumenta
 munita, in lucem denuo prodire jubes: antiquo
 Patriæ decori, novum superaddendo, magis no-
 bilitas, atque illustras magis: Amici vero cæte-
 rique Homines; quando Ii, vel tuas, perquam
 eruditissimas adnotationes perlegerint, vel in con-
 servanda Valetudine sua, monitis tuis obtempe-
 raverint, Bonorum omnium Maximum, Va-
 letudinem inquam, a Te sibi, sartam testam,
 conservatamque agnoscant profecto: Cum ergo;
 ex tua felicitate ingenii, tot, atque tam ma-
 gna omnibus adnascantur bona: Ne ego Unus,
 quem pro tua Comitate, inter Amicorum Cen-
 sum adnumerare non renuis, tanto carear bo-
 no, Eas, Nocturna verso Manu, versoque diur-
 na: Hinc mihi, Medicorum felicissime, evenit,
 ut cum centesimam trigesimam nonam paginam
 evolverem, adnotatione prima, Te quasi hæren-
 tem, in Galeni sententia, de Persicorum contumaci
 Natura explicanda offenderem, mirantemque:
 Quaj ratione scilicet Vir ille eximus, Galenus,
 hujusmodi fructus corrumpi posse crediderit, ac
 in eadem Classe cum Carne locaverit; cum potius
 illos in Acidum; Carnem vero in Alkali, seu
 putridam abire; Experientia, & ratio ostendat:
 Tua porro verba sunt hæc: Mirabaris. Hære-
 bam, & Iple tecum, eo vel magis, quod &
 Is sim, qui neque de Eruditionis laude; neque
 de Medica Doctrina, ipsis extra Alesam pos-
 tus, valeam decetare; At hærenti mihi, mul-
 ta, quæ Animo occurrebant, susquedeqne evo-
 lutare non cessans, tandem ea præ cæteris, ad-
 quisit sententia, Galeni Textum, Typographæ.

rum, vel Amanuentium vitio deturpatum, non
 uti jacet, in Eo, quem pre Manibus habes:
 Ipsorum succus, & veluti Caro; sed & ipsorum
 succus, veluti & Caro, facile corrumpitur, omni-
 no esse legendum: Quo facto, si rem attigisse
 videor, & Galeno, omnis Noxa ablata, & a Te
 Vir Ornatissime, omnis conceptae admirationis,
 occasio amandata profecto videbitur: Tunc
 enim aperiissime fiet palam; ideo Galenum a
 cibis boni succi Persica expunxisse, non quia
 eorum succus, citissime corrupti posse crediderit,
 & in eadem Classe cum Carne, videlicet Bovi-
 na, Hædina, Suilla, ceterisque locasset; sed
 quia, Persicorum scilicet maturorum, de quibus
 eo loci, est termo, succus, qui facile in A-
 cidum vertitur ((ut in antedicta tua prima
 adnotatione, optime advertis) Carnes, ob
 nimiam maturitatem rarefactas penetrat, &
 vi sua in Acidum Naturam, corruptendo
 convertit, atque hinc, Ex sic in Acidum
 Conversæ (ingestorum Persicorum Carnes,
 seu, ut melius dicam Pulpe), ceteros prein-
 gestos Cibos, etiam in acidam Massam evadere
 cogant, corruptant, atque inde digestionem,
 impedian, perturbentque, necesse est. Merito
 igitur, si res ita se habent, Galenus, vel tam-
 quam Noxia, non esse mandenda ait, vel si,
 ante ceteros cibos, atque sic, pro malo, ali-
 quod non parvi momenti bonum, manducanti-
 bus adferunt: Ea enim, lubricitate, qua pol-
 lent; humida enim sunt, ac lubrica, & que
 subduci facile queant: ita Enarrator pag. 140;
 dubio procul fiet, ut, & citius subducantur, &

iliis cibis viam misant, quæ si sumpta pastre-
na fuerint, una seum alia quoque corruptent.

Plurima ex tuis iisis, Boerrhaavio, Novicomen-
si, cæterisque, ad hanc vero similem, ut arbit-
tror, conjecturam confirmandam, adferre possem
Momenta, sed ne in immensum pene prælens
hæc excrescat Episola, & ne in publica Com-
moda peccem, si longo sermone, tua tempora
morer. Hæc quæ artis in scio, de præfato Ga-
leni sensu, intelligenda, dubitanter, atque Hy-
potetice, cogitanti occurrerunt, Tuo Judicio, sub-
mittenda censui, it quæ de iis sentias, mihi
ostensum velis Oꝝ, atque me tibi addicisti-
mum scias. Vale:

PATRI NICOLAO FERRO ORDINIS
MINIMORUM.

AMICO INGENUISSIMO
MATTHÆUS POLITI.
SALUTEM.

ORnatissimas tuas literas, cum minus expeditarem, grato lubentique animo accepi; accurate perlegi, atque pluries libenter evolvi, tuamque solertiam, ac ingenii tui perspicaciam sum valde admiratus. Quoniam autem, vel nimis laudibus, quibus me minime dignum factor, egregie efferebas, primo obtutus, quodammodo quædam incessit suspicio, ut mihi perbelile palpari velles. At cum postea, re melius perpensa, perspexerim, id, omnifariam ab ingenuitate tua, proboque ingenio, ac morum tuorum integritudine, cuius adhuc rectum specimen undeaque omnibus dedisti, nimium abhorre; quo officium, studium, ac tuam erga me benevolentiam, satis, superque commendavi, atque probavi, extemplo a mente mea, illa deleta, & abdicata, cauiam habui, cur propterea eo magis me tibi jugiter obstrictum fore judicarem, & quodammodo experiri te, vel maxime velim.

Tum tuam de Galeni sententia interpretatio
mem sedulo perpendens, atque iterum ejus verba
accuratius considerans, ingenii tui acumen, su-
bitlimitatemque dignis laudibus efferre non desi-
nam, qui tam proprius rem attigisti, ut non
solum ego, sed fortasse altioris notæ Interpretes,
tibi adsentire non renuant. Ego autem nescio
qua ratione, in illum sensum, quem animad-
vertis, & de quo me admones, Galeni mentem
accipiendam esse putavi, cum revera aliter, quam
factum sit, se res haberet: neque ab hac admi-
ratione unquam cessarem, nisi ingenii mei im-
becillitati acquiescerem. Præterea, neque mihi
in mentem unquam venire poterat, Galenum,
carnem Persicorum, sive Pulpam, aliam a suc-
co esse autumasse, cum revera in Pulpa, nil
aliud, quam lucus ipse contineatur, qui una
cum fibris, sive filamentis, concrescens, inte-
gram eorum substantiam constituit, quæ, in sto-
maco frigidioribus, vel acido laborantibus, in
acidum quamcitissime conversa, cum aliquibus
cruciatibus, ventrem solvit. Num vero ventris
solutio a corruptione tantum; num etiam ab
aceſcentia fit repetenda, superest difficultas.
Veruntamen, licet alimenta, quæ facile in cor-
ruptionem abeunt, ventrem solvere possint; cum
solutus venter, fit corruptionis effectus: attameu
non repugnat etiam, ea, quæ in acidum ver-
gunt, ventrem pariter solvere posse. Nam quid-
quid in aliquam digenerationem convertitur, hu-
mores a naturali crasi alienos producere potest,
qui naturæ, ita adversantur, ut naturæ salutarem
nifum excitent, quæ, prudenti consilio, omne

noxiūm a se removere conatur. His ergo politis; et si Galenus, hos fructus corrumpi jam dixerit; de acido tantum, non vero de putrescentia intelligendum esse videtur. Insuper hoc tantum jam dictis addere censeo, quod aliquando in praxi expertus sum: Alvi fluxum ab Alkali sere spontaneo factum, per fructuum acidorum usum, aliorumque similiūm eurari; ab acido vero, licet rarius, a carne, & quidem rudiori, feli- citer sisti. Tandem omnia hæc, quæ in obse- quium tanti viri; & in excusationem hallucin- nationis, in quam improvide sum illapsus, di- eta sunt, examini tuo diligentissimo submittens, oro te, obtestorque, ut si quid animadversione dignum, in hisce meis lucubrationibus, tibi oc- curat, blande corrigas, & de mendis me me- neas. Vale.

M. MARCUS

FRYTSCHIUS LAUBANUS

Candido Lectori.

S.

Quisquis es, & medicam non plane respuit
 artem,
 Hunc studiose libum [sic quia dignus] ama,
 Qui novus egredins, vicio purgatus ab omni,
 Libellus, Clars gestis adire domos,
 Curio fatidici deus insuperabile Phœbi
 Edidit hoc plenum frugis, & artis opus.
 Ulnis ipsu*m*a igiur, complectere utrisque Ju-
 ventus,
 Ac bene de merito, die bona vota viro.
 Nam quibus instru*t*us, sine morbis membra tueri
 Posset homo, iber hic, dogmata certa tener.
 Magnanimo Anglum Regi, quæ dedita quondam,
 Jam renovata tibi Teutonis ora vides.
 Tuaque cohors jvenum, teneris quæ protinus
 annis
 Sedula das opram, verba Latira loqui:
 Incolumem, moeo, si gestis ducere vitam,
 Membrorumq*e*, cupis prosperitate frui:
 Curio mane tib, Curio de nocte legatur,
 Non imitabili est, abique labore labor.
 Exiguum certe, quo pagina venditur, æs est,
 Quæ disces, nagnæ commoditatis ciunt.

Nam docet, affectus, qua sint ratione regendi,
 Omnis ab excessu, semina morbus habet.
Vini, epulique modum præscribit, Cypridis usum-
 Temperat, & quæ sint sana lavacra, monet.
Cum corpus nîmio repletum sanguine turget,
 Incisis venis, evacuare jubet.
Vesperi, ait somnum capiendum, namque diurno
 Tempore qui dormit, multa pericla ciet
Inscius in febrim dilabitur, atque catarrhum
 Colligit, & toto corpore languet iners.
Hic quoque, certa leges anni discrimina, namque
 Diverlos radios ardor, & algor habent.
Non eadem Veri, Messi, Autumnoque, Hyemique
 Conveniunt, tribui vult sibi, quodque suum.
Quid sibi quodque velit, quid quælibet exigat
 ætas,
 Curio monstrabit, si tibi lectus erit
Si fapis ergo, moras tollens, studiosa Juventus
 Hunc tibi emes (parvo venditur ære) librum.
Insuper Autori, grato pro pignore fati
 Optabis!, Pylio non citiora fene.
Sic tibi non deerunt, qui scripta salubria con-
 dant,
 Materia, ingenii conveniente suis,
Hisce vale, atque bono feliciter, utere seculo;
 Castalium ad fontem, jam via trita patet.
Tempora, quæ forsitan, subito ventura sequentur
 Non ita fœcundæ conditionis erunt.
Si fapis ergo, tibi hæc, quos porrigit, arripe cri-
 nes,
 An bona, vel mala fin, secula futura, latet.

I N D E X

**RERUM QUÆ IN HOC PRIMO TOMO
CONTINENTUR.**

P. paginam, N. notam demonstrat.

A

A	P.
<i>Blutio oculorum visum recusat.</i>	40
Quare N. 1.	
<i>Ablutio manuum quid.</i>	42
Per aquam frigidam, augetur perspiratio.	
N. 4.	
Minuitur per calidam.	43
<i>Acrimonia frigida, causa famis.</i>	128
Scilicet acida. N. 7.	
<i>Eadem biliosa, causa sitis.</i>	
Alcalina. N. 8.	
<i>Adiposa, non illico in adipem abeunt.</i>	211
N. 6.	
Digeruntur, efficacia bilis. N. 7.	
<i>Aer crassus ad cor descendit.</i>	275
Nulla patet via a pulmonibus ad cor.	
N. 1.	
<i>Caput gravat.</i>	277
<i>Per nares attritus.</i> N. 2.	

	P.
<i>Calorem & spiritus refrigerat.</i>	278
<i>Quia sanguine circulante frigidior.</i> N. 3.	
<i>Alimenta vix ingesta, vires reficiant.</i>	127
<i>N. 6.</i>	
<i>Alimenta, quo ordine sint ingerenda.</i>	131
<i>Non adparet necessitas.</i> N. 10.	132
<i>Animus bilaris.</i>	33
<i>Præservat a morbis.</i> N. 15.	
<i>Perspirationem auget.</i>	
<i>Excessus periculosus.</i>	34
<i>Acida remedio sunt.</i>	246
<i>Non ea, qua in stomacho aescunt.</i> N. 7.	
<i>Allium venenis resistit.</i>	254
<i>Non omnibus.</i> N. 1.	
<i>Facilius digeruntur byeme.</i> N. 4.	257

B

B		
<i>Anei usus.</i>		49
<i>Calidi regimen.</i> N. 10.		
<i>Frigidi effectus.</i> N. 11.		50
<i>Nocet post prandium.</i>		
<i>Non omnibus.</i>		
<i>Ebrietatem solvit.</i>		52
<i>Quare caput graves.</i> N. 12.		53
<i>Betae radix, allii odorem extinguit.</i>		258
<i>Repugnat sana rationi.</i> N. 6.		
<i>Numquam digeritur.</i>		
<i>Bilis usus, & virtus.</i> N. 5.		95

C

	P.
C aro affa.	155
Non idem nutrimentum omnibus præbes.	
N. 7.	
C aro cervina, quare vitanda.	157
Ratio non sufficit. N. 18.	
L eporina corpus exiccat.	158
Non videtur. N. 19.	
C aseus acrimoniam continet.	152
Recens acidam, inveteratus alcalinam.	
N. 14.	
Digestionem promovet. N. 15.	153
C atarrhus ex somno meridiano.	72
Omnes ejus cauſe. N. 8.	
Variae ejus adpellationes.	74
C alor naturalis quid. N. 18.	37
Unde sit repetendus.	
C alor solis, num ad digestionem concurrat.	
N. 7.	106
C æna parca utilis.	27
Liberior in somno concedi potest. N. 9.	
Quare vocere posse.	
Quomodo capiti inimica.	
C oëcio unde reposenda.	63
Ejus cauſe. N. 4.	
C onspicilla	60
Distinguenda a microscopis, & varie eorum species. N. 18.	
C ura sanitati inimicæ.	19
Morbi vim augent, & quare. N. 1.	
C onatus nimis vehementis in excernendo Ha- morrhoides parit. N. 14.	34

Ciborum adspexitia a somno diurno lreditur.	76
Qua de causa.	
Lreditur ab interruptione somni nocturni.	
N. 13.	77
Convulsio est passio involuntaria.	90
Eius causa. N. 2. & 3.	
Colica passio.	96
Eius causa a flatibus. N. 6.	
Curatio mitigatoria. N. 7.	
Cana largior, quibus concedenda. N. 8.	108
Concoctio noctu conforzatur.	LII
Repugnat supradictis. N. 10.	
Quomodo concilientur h.e oppositæ auferi- tates.	
Cibus non sumendus, alio indigesto.	119
Exponuntur rationes. N. 1.	
Quorundam morborum causa.	
Carnis bovine differentiae.	159
Qua etate præstantior. N. 20,	
Caprina, & badina.	162
Hircina.	153
Aestate comedenda.	164
Alimenta vegetabilia meliora. N. 26.	
Porcina anteponenda.	165
Facile torrumpitur, & quomodo corri- da. N. 20.	
Humanæ Similis.	
Notabiliter differt. N. 29.	
Suilla, plus quam reliquæ nutrit.	167
Confer rationes. N. 30.	
Propter adipem difficile digeritur. N. 31.	
Caro Apri omnibus anteponenda.	172
Carues elizæ quare digerentur facilius.	178.
N. 40.	Ca.

<i>Caseus recens plus reliquis nutrit.</i>	212
<i>Cerebrum cibus pinxitior.</i>	214
<i>Tenui substantia constat, & quare.</i>	215
N. 11.	
<i>Crassi succi, difficile ad concoquendum.</i>	216
<i>Liquet contrarium.</i> N. 12.	
<i>Cerebrum contra venena.</i>	217
<i>Quemodo venenis adversatur.</i> N. 13.	
<i>Cibus gustui jucundior.</i>	219
<i>Unde varia hominum appetentia.</i> N. 16.	
<i>Caricæ, scabiem, & pruritum excitant.</i>	223
<i>Quibus aegritudinibus convenient,</i> N. 20.	
<i>Quanto nocant.</i> N. 21.	224
<i>Ceparum virtus.</i>	255
<i>Nocent quandoque.</i> N. 3.	256

D

<i>Dentes post prandium mundandi.</i>	46
<i>Quare, & ab ejus neglectu, quid mali eveniat.</i> N. 8.	
<i>Diæta moderata.</i>	
<i>Ab excessu quinam morbi.</i> N. 19.	
<i>Digestio melius perficitur in somno.</i>	85 86
N. 18.	
<i>Queruplex.</i> N. 2.	102
<i>Digestio quid sibi vult.</i> N. 32.	170
<i>Dulcia omnia nocent.</i>	244
<i>Facile acescant.</i> N. 4. & 5.	

E

Excrementorum retentio.

Colicam, & vertiginem parit. N. 13.
Excretio orebra, intestini recti prolapsum parit.

Quare hæmorrhoides inflammantur. N. 14.

F

Febres per somnum meridianum excitantur.

Non est earum causa. N. 4.
Frigiditas.

Quot maledictum sit causa. N. 10.

Flatus, nervos implet.

Repugnat. N. 1.

Fixa, sunt crassi succi,

Confer rationes. N. 4.

Fœcum excretio impeditur a nimio motu.

N. 5.

Fontes, & flumina visum recreant.

Quare, & quos effectus pariunt. N. 16.

Ficus admodum nutriunt.

Confer rationes. N. 17.

Eorum esu, pedicularum productio.

Potius impedit. N. 19.

G

Gulosi, sensim in varias aegritudines incidunt.

135

H

H	Epar a ventriculo fugit:	243
	Nos immediate. N. 3.	
	Sanguificationis organum.	247
	Bilis tantum. N. 9.	
Hydrops.		93
	Ejus causa. N. 4.	
	Variæ species.	

I

I	Nedia famem tollit.	130
	Qua ratione. N. 9.	
Irasci, quibus utile.		25
	Aliquando epilepsiam, & animi deliquium producit. N. 7.	
Iura pinguia.		203
	Continent mobiliores carnis partes, & fa- cile nutriunt. N. 22.	

L

L	Abor nimius nocet.	N. 17.	37
	Lac facile corruptitur.		147
	Potius acefcit.	N. 13.	
	Ejus facultates, & usus.		
	Quibus morbis conveniat.		
	Lactis usus, noxes dentibus.		47
	In scorbutica afflictione praefstat.	N. 9.	
	Lotii retentio noxia.		3

- Cur iſcuriam, stranguriam, & dysuriam faciat.* N. 12.
Eius excretio quomodo sequatur.
Sphinteris actio.
Arenulae, & calculi, a quonam principio fint reperendi.
Quomodo impediri possint.

M

- M**asticatio imperfecta, ciborum adpetentiam avertit. 137
Minus nutrit. N. 14.
Marasmus in adulta aetate, unde repetendus. N. 39. 177
Medulla ossium, a cerebro differt. 219
Exponitur ratio. N. 14.
Musum, ventrem solvit. 251
Acrimonia sua oculos erodit. 232
Confer exemplum. N. 4.
Mitridati contra venena virtus. 271
Eius bistoria.

N

- N**ervi num organici sint, num caveant cavitatem. N. 1. 87
Num ignem electricum contineant, num lympham tenuissimam.
Nuces venenis resistunt. 272
Exdem in bilem transeunt.
Confer rationes. N. 16.

O culos Mane fontes recreant, sero Mon-	
tes.	65
<i>Qua ratione id fiat.</i> N. 20.	
<i>Ova recentia veteribus præstant.</i>	180
<i>Arimonia carent.</i> N. 1.	
<i>Cruda coctis præstantiora.</i>	
<i>In figura aliquid discriminis.</i>	181
<i>Oblonga, quare ceteris anteponenda.</i> N. 3.	
<i>Longa quomodo intelligenda.</i>	
<i>Quomodo, candida.</i>	
<i>Varia præparatio.</i>	185 186
<i>Fixa damnantur.</i>	187
<i>Eo magis in sartagine aenea.</i> N. 8.	
<i>Discrimen inter albumen, & vitellum.</i>	188
<i>Nocent in febribus putridis.</i> N. 10.	
<i>Quomodo servantur.</i>	190
<i>Tempore, deteriora evadunt.</i> N. 11.	

P

P andiculatio post somnum, circulationem	
promovet, caput lævat, perspirationem	
auget. N. 6.	45
<i>Pigritia ex somno Meridiano nascitur.</i>	80
<i>Qua de causa.</i> N. 5.	
<i>Num caput lœdat.</i> N. 6.	
<i>Prandium, num majus cœna, vel econtra</i>	
	104 105
<i>Attendendum ad consuetudinem.</i> N. 5.	

<i>Quando febricitantibus sit concedendum</i>	
N. 6.	
<i>Perspiratio insensibilis Galeno nota</i>	124
<i>Augetur sub aere frigido sicco.</i>	125 126
N. 5.	
<i>Prandium brevi tempore expediendum.</i>	134
<i>Exponitur ratio.</i> N. 12.	
<i>Persica infesta ex Galeno.</i>	139
<i>Eorum utilitas.</i> N. 1.	
<i>Adpetentiam augent.</i> N. 3.	140
<i>Panis triticeus</i>	206
<i>Partes in frumento contentæ</i> N. 1.	
<i>Male fermentatus difficile digeritur</i> N. 2.	
<i>Ex tritico inveterato, nocet</i>	208
<i>Qua ratione</i> N. 3.	
<i>Pira, fungorum venenum pellunt.</i>	265
<i>Confer rations.</i> N. 8.	
<i>Acerba, alrum cobibent.</i>	140 141
<i>Quare.</i> N. 4.	
<i>Febres lentas faciunt, aliquibus tempera-</i>	
<i>mentis.</i> N. 5.	
<i>Lapidem, seu calculum gignunt.</i>	143
<i>Ejus cause.</i> N. 8.	
<i>Pyra sanguinem putridum reddunt.</i>	145
<i>Potius a putredine præservant.</i> N. 10.	
<i>Ejus virtutes, præsertim contra acidum.</i>	
N. 11.	
R	
R egimen in vietu. N. 1.	100
<i>Rutæ facultates.</i>	262
<i>Veneris adpetentiam cobibet.</i>	263

Videtur potius excitare.	N. 7.	
Paphani duo genera.		266
Valeat contra venena.		267
Non repugnat.	N. 10.	

S

S omnus Meridianus Noxius.	66
Non omnibus, & qua ratione.	N. 1.
Nocet obesis in altiori pulvinari decumbentibus.	N. 14.
In loco frigido, noxius.	N. 15. 82 83
Nocet nisi corpus omni vinculo solutum.	N. 16.
Incoandus supra dextrum latus.	84
Quod est superfluum.	N. 17.
Somni duratio.	85
Ejus causa.	N. 18.
Somnus post cibum, caput gravat.	117
Exponantur rationes.	N. 12.
Saliva, digestionis causa.	136
Quomodo concurrat.	N. 13.
Eadem su <i>ci</i> lis, peralt <i>ce</i> digestionis signum.	138
Quare su <i>ci</i> lis in jejunantibus.	N. 15.
Semen fermentatum.	213
Omnes humores carent fermentatione.	N. 10.

T

T imor valetudini noxius.	20
Convulsiones parit, & animi defectus.	
N. 3.	

312
Tristari utile quibus.

Nemini utile. N. 5.

Tristitia ob sanguinis impudicam Diabesino
noxia evadit, Timor autem ob sensus
convulsionem. N. 4.

Tristitia, Valerudini Nex a.

Sanguinis, & humorum acrimoniam tur-
bat. N. 2.

Torpor post somnum, unde repetendus.

Triticum elixum, grave.

Simul, & omnis semina. N. 5.

Testes, quare tenerrimi. N. 10.

Theriace virtutes.

23

19

209

213 214

276

V

- V**ini usus moderatus. 26
Arcanum medicamentum in stomachi languo-
re. Abusus, dyscrasiam, hydropeum, &
bepatis obstructionem parit. N. 8.
- Vene sectio. 54
Quae regulae servanda. N. 14.
Qvinam post eum effectus sequantur. 55
N. 15.
- Viride oculis Amicum. 61
Qua ratione. N. 19.
- Vertigo statuosa. 98
Quomodo fiat. N. 8.
- Urina aquea, quid denotat, & quomodo fiat. 123
N. 4.
- Vinam corpus alit. 191
Nequissimis verificari. N. 12.
- Vina alba imbecilliora. 193
Olige-

<i>Oligophora urinam movent.</i>	N. 14.	
<i>Urine contenta.</i>	N. 15.	195
<i>Vinum adstringens caput gravat.</i>	N. 16.	196
<i>Vinum album caput levat.</i>		
<i>Quare, & quo casu.</i>	N. 17.	
<i>Vina aquosa vires organorum adaugent.</i>		197
<i>Non potest verificari.</i>	N. 18.	
<i>Alba, & tenuia, biliosis juvant.</i>		198
<i>Rubra capiti noxia.</i>		200
<i>Mechanico modo probatur.</i>	N. 20.	
<i>Uvae minus nutriunt.</i>		225
<i>Eorum utilitates.</i>	N. 22.	
<i>Pensiles frigore exposita sunt nullius effi-</i>		
<i>cacia.</i>		227
<i>Vinum instar aromatis.</i>		233
<i>Praestat in febribus algidis.</i>	N. 1.	
<i>Dulcia, plus aliis nutriunt.</i>		235 341
<i>Difficile digeruntur.</i>	N. 3.	
<i>Pontica.</i>	N. 4.	
<i>Acerba.</i>	N. 5.	
<i>Potens calefacit.</i>		237
<i>Quare calefacit.</i>	N. 8.	
<i>Frigidum.</i>		239
<i>Frigore enervatur.</i>	N. 9.	
<i>Quae sint nutritioni apta.</i>	N. 1.	241
<i>Spumosum debile.</i>		240
<i>Quare.</i>	N. 11.	
<i>Dulcia pectori juvant.</i>		246
<i>Præter vinum.</i>	N. 8.	
<i>Expectorationem promovent.</i>		249
<i>Aliquando tantum.</i>	N. 11.	
<i>Rubrum ventrem constipat.</i>		250

<i>Nimis roborans.</i>	N. 1.	
<i>Idem raucedinem facit.</i>		251
<i>Uvæ comedendæ post immersionem in aquam ferventem.</i>		229
<i>Crato destituuntur sapere.</i>	N. 26.	
<i>Passulae valentius alunt.</i>		230
<i>Quare.</i>	N. 28.	
<i>Ventrem solvunt.</i>		231
<i>Venenorum lethalium remedii.</i>		254
<i>Vermes progenerantia</i>		43
<i>Vertigo</i>		98
<i>A qua causa</i>		N. 8.
<i>Vina theologica</i>		202
<i>Vini differentia</i>		193
<i>Vini boni proprietates</i>		232
<i>Vini nimia potatio</i>		282
<i>Vini nitor</i>		
color		236
sapor		234
odor		233
<i>inter medicamenta cardiaca enumera-</i>		
<i>tus</i>		
<i>Vina parce utendum</i>		26
<i>candida, & dulcia</i>		
<i>Lac serum</i>		
<i>Vinum melius, meliores umores giggit</i>		

AD LECTORREM

MONITUM

Si quid Lector Amice, Tipographi oscitania, depravatum corruptum, mutilatumve, in hoc perlegendō opere offenderis, pro tua humanitate, æquo, bonoque Animo feras, ac præsentem paginam, quæ tibi fortè Ariadneum filum, monstrabit, perlegas quæsto. Vale.

ERRATA

CORRIGE

Pag. 8 v. 15 Algebram Arabis Algebram ab
Arabis

9.	4 Rmnensi	Riemnensi
	25 affirmant	affirmant
12	4 illis	illius
13	25 nomionis	nominis
18	4 sanitatis stūdiosus	sanitatis suæ stu- diosus

N.	1	9 accedunt	accendunt
	7	sensatiove	sensatione
	17	ejcta fuerit	ejecta fuerit

N.	3	9 pervaditur	pervadit
Pag. 21 v. 1	cordi	cordis	

	22	I sub valido affecto	sub valido affec- tu
	6	in frigescendo	in frigerando
	12	auditu mōtu,	auditu mōdū,
	16	in latethamiam	in λειτοθαμίαν lipotymian

23	1	heberetur	hæbetetur
24	15	repetentque	repentèque
25	3	servent	servent
26	5	curiculam	cuticulam
	12	cum opportune	tum opportunè
	13	tum moderare	tum moderate
27	6	cap. 5 de cap. 5 de	capite 5 de
	8	& cometa	& comata
	12	quorum unum, quod.	quorum unum-
		que	quodque
28	2	sequitur ejus mo-	sequitur ejus
		mentum	momentum
29	13	cap. 1 & 76	cap. 2 & 76
	12	coctionis	coctionis
30	3	quam	quam
N.	12	distensus	distentus
	3	premens	premens
Pag. 32	5	oppilationem	oppilationem
	6	præclusionem	præclusionem
	18	non rara	non raro
	20	αττευθυσμένοι	αττευθυσμένοι
33	12	ac latus	ac latus
36	10	duo	queque
	11	epula	epulæ
	15	mistesque	mistesque
	18	ipfi	ipfis
36	17	sta pranse, veli	sta pranse, vel i
40	v.	5 jejunio a fodi-	jejuno . . . a
		bus, an & lemisi	fodiibus enim,
	2	inpersa potius	& lemisi
41	17	refiatur	inpersa potius
			testatur

	18	per simila	per similia
N. 2	1	manus prius lotæ	manus non prius lotæ
42	1	in expediat	inde expediat
43	26	tantmodo	tantummodo
44	9	imperfæcta sit	imperfæcta sit
	14	concoptionis exere- mentorom	concoctionis ex- rementorum
N. 5		raditas	raritas
	7	factæ	factæ
N. 7		quod cum	quod vero
	22	transferti	transferti
46	15	c. & testa	cap. 8. testa
	17	præterquam quam	præter quam
N. 9	8	cum potius	cum potius
48	6	os uno	os vino
	9	calcsum , quod ex- lacte	calcsum , quod ex lacte
N. 1	12	ntuntur	utuntur
49	1	vino adstringere	vino adstringentes
51	6	Bulbulcos	Bulbulcos
59	21	Aristoteles	Aristoteles
	23	uti se	ut se
N.	4	vanitate alienam	vanitatem alien- am
	62	15 frondensque	frondesque
	73	3 significantur	significantur
	75	4 calorem	colorem
76	N. 12.	v. 2 aderitur	adoritur
80	v. ultimo	Non	enim
84	N. 4. 5.	nutut	nutu.
	87	3 Arti	Artis
	4 vigesci	vigesci	

N. i v. 2 corde	cordæ
38 4 incipere	incidere
N. v. 13 imitari	imitari
19 esse vchiculum	non esse vēhicūlūm
Pag. 69 31 famli	famil
101 4 atque ejus famet ei atque ejus sanè rei	
9 vēntris, gulæque	ventri, gulæque
102 N.2 v. 9 inutibilius	inutilibus
103 3 ad justum modum	ad istum modūm
5 parvis	pravis
104 N. 3 v. 2 & perfectam vale- tudinem	& perfecta va- letudine
106 N. v. 1 nne	nunc
8 quavis	quovis
9 fibrarūm	fibrarūm
107 N. v. 1 flavescit	flaccescit
108 3 amplior sit.	amplior sit
11 Expetitum	Expetitur
N. 8 17 aut debili tamen	aut debili tantum
110 1 non sunt	non sint
N. v. 4. prandiu	prandio
111 5 magis occupent	magis occupetur
6 quod somnus	quos somnus
1 & ciborum super- fluitates	& cibum ac su- perfuitates
112 9 vel ex ostenditum	vel ex eo ostendit
17 quod subito	quæ subite
114 14 per frigidiori	perfrigidior

	17 deinceps etiam	deinceps est
	18 qui cœna	qui cœnam
	20 nagiſ refugit	magis refugit
117	3 vel enim	ubi enim
	6 obj erit	objecerit
	110 4 consequetur	consequitur
119	ult. extileret	extiterit
122	9 percipit	præcipit
	12 præscribent	præscribens
	14 in tanto desiderio	instante desideria
123	6 deractæ	peractæ
	11 ap. conc. I.	aphor. comm. I.
125	10 11 squaloris excessus	caloris excessu
	14 per nutrimenti	pro nutrimenti
N.	4 celeberrimi San- ctorii	celeberrimus
	19 perspirabilis	perspirabili
	28 fecerit	fecerit
Pag. 128	13 fundatorum au- tem	fundendorum autem
	22 etiam	est
130	4 cap. 3	cap. 13
132	9 huic persistenterit	huic præfliterie
134	23 feret	feret
135	2 esternis	esternis
	9 deditus	deditos
136	4 justum	istum
	16 pro tructu	protracta
	8 amittes	amittere
137	3 æstimandum	æstimandam
138	3 qua si aquosa	quasi aquosa
140	4 absolute	absolutæ
141	1 parvi	pravi

320

144	9 que	que
160	11 invenibus	juvenibus
235	2 diversitas [3]	dulcia [3]
240	N. 102 abunde	abundet
241	N. 1 4 mutiles	mutile
278	1 proculis	porculis
	9 luvenum	juvenum
279	9 rarione ,	ratiōne

